سنڌو يوٿ سرڪل - اُلهاسنگر - ٣

SINDHU YOUTH CIRCLE

Estd. 1962
Regd. Public Trust F - 155
Section - 22, Ulhasnagar - 421 003. Mob.: 9323707873 email : sindhuyouthcircle@gmail.com
Website : www.sindhuyouthcircle.org / Visit us at sindhuyouthcircle sycww

Centenary Birth Anniversary

شري مورج منگهناڻي

16-02-1927 – 04-06-2019

Shri Murij Manghnani

(A Century of Leadership & Vision)

"سدائين دلين ۾ حيات"

COVER CONCEPT BY SUNDER DANGWANI

Annual Cheti-Chand Charity Show on Saturday, 21st March 2026 at 7:27 p.m. sharp with Awards Night & Release of Sindhu Literary Magazine at Sindhu Bhavan Auditorium, Sindhiyat Cultural Center, Ulhasnagar-3.

With best wishes for Cheti Chand

JAGDISH KANJHAN

Managing Director, Computer Care Group, Dubai.

سنڌو يوٿ سرڪل - اُلهاسنگر-٣

SINDHU YOUTH CIRCLE

Estd. 1962
Regd. Public Trust F - 155

Section - 22, Ulhasnagar - 421 003. Mob.: 9323707873 email : sindhuyouthcircle@gmail.com
Website : www.sindhuyouthcircle.org / Visit us at sindhuyouthcircle sycww

First visit to Sindhu Youth Circle of Shri Murij Manghnani alongwith Mrs. Kamla on 30-12-1984

Second visit on eve of Opening Ceremony of Murij Manghnani Gymkhana at the hands of Shri Nari Gursahani alongwith other dignitaries Barister Ashok Advani & Padma Bhushan Dr. L. H. Hiranandani & Sai Teckchand Mirpuri on Ram Navmi Day Day05-04-1998

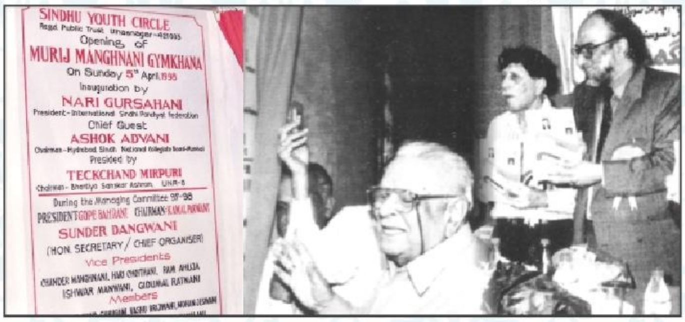

With Best Wishes for Cheti Chand

PRAKASH MOHANDAS VALECHA

M/S. PRAKASH TECHNO PLAST IND. PVT. LTD., HOSUR, BANGLORE.

SINDHU 2026

Jhulelal Beda Par

سنڌو

سنڌو يوٿ سرڪل - اُلهاسنگر - ٣ رجسترڊ پبلڪ ٽرسٽ - Regd. No. F-155

ON THE FOOTPRINTS OF HIS FATHER...
SHRI CHNDER MURIJ MANGHNANI
OUR CHIEF PATRON

زنده سا قوم رهندي
جنهنجي زبان زنده

With Best Wishes for Cheti Chand from:
NIHCHAL ISRANI FOUNDATION
MUMBAI.

اسانجي
سنڌو

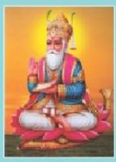
Jhulelal Beda Par

سنڌو

سنڌو يوٿ سرڪل - اُلهاسنگر-٣ رجسٽرڊ پبلڪ ٽرسٽ - Regd. No. F-155

CELEBRATION OF 50 YEARS OF LOVE
CHANDER & RAJKUMARI

With Best Wishes for Cheti Chand from:

PUSHP HARI FOUNDATION & MIRCHANDANI CHARITABLE TRUST, MUMBAI.

Celebration of last year Annual Charity Show held on Cheti Chand, 5th April 2025. Bahrana Puja by Bhau Lilaram & our Trustees, Guests

With best wishes for Cheti Chand from

CHANDER GOLANI, M.D.

PCI®

PCI Analytics Pvt. Ltd., Mumbai.

Celebration of last year Annual Charity Show & Release of 'SINDHU' Magazine 2025
At the hands of Mahesh Sukramani, Karyadyaksh MRSSA & Prog. Comm. Members, Trustees & Guests

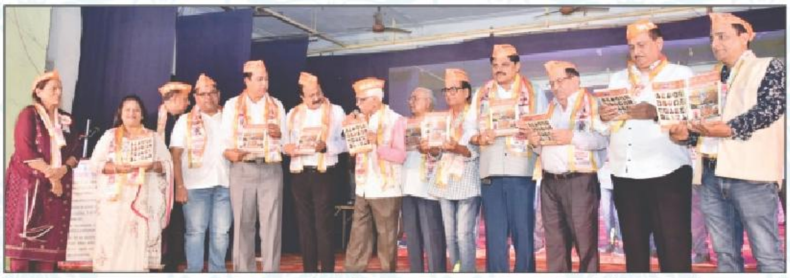
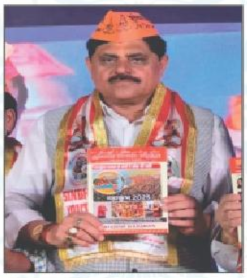

Space Donated by:

PARMESHWARIBAI UDHAVDAS TALREJA CHARITABLE TRUST, MUMBAI.

MONTHLY RATION SEVA TO 660+ POOR AND NEEDY WIDOWS
CELEBRATING 97TH BIRTH ANNIVERSARY OF PHILANTHROPIST
BHAU HARISH MIRCHANDANI (13-03-1929 – 8-8-2019) AT CIRCLE ON 13-03-2025

MEMBERS ENJOYING RAINY PICNIC AT JALSA RESORT, LONAVALA ON 07-07-2025 FOR 1N/2D

With Best Wishes For Cheti Chand
MURIJ MANGHNANI FOUNDATION

Life Time & Star Awards & Felicitation during Year 2025

Given at Cheti Chand Programme (05-04-2025) At the Hands of Maharashtra Sindhi Sahitya Academy Karya Adhiyaksh Mahesh Sukhramani & Guest Ajit Manyal

Life Time Achievement Award to Basant Sharma for Music

Life Time Dedicated Service Award to our Senior Board Member Gobind Israni

Award to Shree Ambika Yoga Kutir, Thane for completing Diamond Jubilee

Extraordinary Achievement Award in Academics to Dr. Avinash Dangwani

STAR AWARDS AT EVE OF REPUBLIC DAY (26-01-2026)

Award to Jiten Pamnani for Promotion of Sindhiyat

Award to Gulshan Makhija for Stage and Film Artist

Service Award to Smt. Mala Prakash Pawar for her honest dedicated services to Circle on her retirement on Republic Day 2026

Star Award to Priya Lalwani, Film & Stage Artist

With Best Wishes for Cheti Chand from:

srt

SMT. SUMAN RAMESH TULSIANI CHARITABLE TRUST

MUMBAI.

سنڌو-2026

(1983 کان لڳاتار شايع ٿيندڙ ساليانو ادبي رسالو)

سمپادڪ :

نند ڇڳاڻي

سال : 2026

سنڌو يوٿ سرڪل

(رجسٽرڊ پبلڪ ٽرسٽ)

سيڪشن-22، اُلهاسنگر-3.

PIN : 421 002.

Tel. + 91-251 - 2734916

هيءَ مخزن سندر ڏنگواڻي - جنرل سيڪريٽري سنڌو يوٿ سرڪل
سيڪشن-٢٢، سنڌونگر-٣، ۴٢١ ٠٠٢، پاران سُڌا آفسيٽ پرنٽرس، پرنس
مارڪيٽ، سنڌونگر-٣، ۴٢١ ٠٠٣، وٽان ڇپائي پڌري ڪئي.

اِظهار جي آزادي برقرار رکي ويئي آهي

اُن مان اِئين نہ سمجهڻ کپي تہ سمپادڪ، ڇپائيندڙ ۽ ڇپيندڙ ، ڇپيل مواد ۾
هڪ ٻئي سان سهمت آهن. اِئين سمجهڻ غلط ٿي ٿيندو.

اَرپڻ پتر

سنڌو-2026

جو هيءُ انَڪ

سدا حيات دادا مورج منگهناڻي

چيف پئٽران

سرڪل جا ياماشاه - سنڌيت جو شان

ڪي سنڌن

جنم شتابدي جي موقعي تي

ارپڻ ڪيون ٿا

MINISTER
INFORMATION TECHNOLOGY,
CULTURAL AFFAIRS
MAHARASHTRA STATE
Mantralaya, Mumbai 400 032
www.maharashtra.gov.in

Date: 7th March 2026

GREETINGS

Shri Sunder Dangwani ji,

I feel honored to write this Foreword for the esteemed Sindhu Youth Circle, a vibrant cultural and literary NGO that has tirelessly worked to promote and preserve the Sindhi language and culture. As you release the special Annual souvenir on the occasion of Cheti-Chand, Sindhi New Year day which is scheduled for celebration at your Circle on 21.03.2026 and Sindhi Language Day on 10.04.2026, I extend my heartfelt congratulations to you and your dedicated team for your unwavering efforts in keeping the flame of Sindhiyat shining brightly. Your commitment to celebrating our heritage and ensuring its continuity is truly commendable.

This occasion is not only a celebration but also a remarkable milestone with the launch of the online digital Sindhi Library. Consisting of over 33,000 Sindhi books, this monumental endeavor in collaboration with Rekhta Foundation stands as a testament to the Circle's dedication to serving the Sindhi community. By leveraging technology to preserve and share the treasures of our language and literature, you have paved the way for future generations to connect with their roots in a profound and accessible manner.

The Sindhu Youth Circle continues to inspire and uphold the essence of Sindhiyat through its vision and initiatives for which it deserves a Big Salute. Warm regards and best wishes for continued success in all your endeavors.

Yours,

Adv. Ashish Shelar

To,
Shri Sunder Dangwani
Chief Executive
Trustee Sindhu Youth Circle
Ulhasnagar 421003

सत्यमेव जयते

कुमार आयलानी
आमदार
१४१ उल्हासनगर विधानसभा

MLA / 2026 / 3520 / 2026

04/03/2026

To
Shri Sunder Dangwani
Chief Executive Trustee
Sindhu Youth Circle
Ulhasnagar 421003

Jai Jhulelal

My Dear Shri Sunder Dangwani ji,

It gives me immense pleasure to extend my warm greetings to the members of Sindhu Youth Circle on the auspicious occasion of Cheti-Chand, the sacred birth anniversary of Lord Jhulelal and the Sindhi New Year.

For decades, Sindhu Youth Circle has stood as a vibrant pillar of Sindhi culture, literature and community service in Ulhasnagar. The celebration of Cheti-Chand with devotional fervour, cultural presentations like Sindhu Saaz & Awaaz Nritya Natika, and the coming together of our community truly reflect the spirit of unity and Sindhiyat.

The release of this Sindhu Literary Magazine on your Annual Day celebration is yet another commendable effort to preserve our literary heritage and provide a platform to creative voices. Equally noteworthy is the launching of the Circle's Website, marking a progressive step towards embracing the digital era and connecting the Sindhi community worldwide. The presentation of Life Time Dedicated Service Awards and Star Awards further highlights your commitment to honouring those who have contributed selflessly to society and our culture.

I congratulate the entire team of Sindhu Youth Circle for their dedication and vision. May Lord Jhulelal bless your noble mission with continued success and may the light of Sindhiyat shine brighter with each passing year.

With warm regards and best wishes for a grand and successful celebration.

Yours brotherly

Kumar Ailani
MLA-Ulhasnagar

ऑफिस: सचदेव कॉम्प्लेक्स, टेलीफोन एक्सचेंज जवळ, उल्हासनगर - 421 001.
फोन : 0251 - 2563838 / 2564848 मोबाईल : 9324011111 / 9822502200
Email : mlakumarailani141@gmail.com

Chander Manghnani

شري چندر منگهناڻي جا ٻه اکر......

MESSAGE FROM THE CHIEF PATRON...

02nd March, 2026

Dear Sunder Dangwani,

Our yearly ritual has arrived and like every year, on Cheti Chand the grand event celebrating the success of Sindhu Youth Circle is here. Waadhayoon.

I'm touched to learn that we are dedicating and celebrating this year to our beloved Chief Patron, Guide Shri Murj Manghnani whom you have called SINDHYAT JO SHAAN. This year, being his centenary year, you have also planned a few events through the year in his honor. Waadhayoon again.

I'm also learning about the impact a few talented Sindhi girls are making in society through their contributions in various fields. Today is the time for woman empowerment and as we know, our Sindhi community is quite conscious of the importance of woman's education and growth.

If educational institutions are important for the overall growth and awareness of our youth, then an institution like Sindhu Youth Circle is important for its moral inspiration of our youngsters.

You, brother, have been known for your total dedication to the community and have grown the SYC from scratch to a monument through your hard work and commitment for which you deserve an honor yourself.

Best wishes for Cheti Chand Annual Program,

Chander Manghnani
Chief Patron

COMPUTER CARE LLC

(ISO 9001: 2015 Certified)

Dear Sunderbhai,
Sindhu Youth Circle
Ulhasnagar

I am truly delighted to learn that the Sindhu Youth Circle has completed 64 years successfully.

I extend my heartfelt congratulations to you and your entire team for your remarkable efforts in taking this trust to the next level. I am also very glad to learn about the various charitable and cultural activities run by the center, including the monthly ration seva for over 750 underprivileged widows, the book bank for deserving students, the promotion of Sindhyat, and the management of the Sindhi literature digital library.

I must also congratulate the SYC Women Wing members, who are sincerely engaged and dedicated to several social and cultural activities, such as celebrating Chand by visiting elders monthly at Swami Shanti Prakash Vridhashram, spending time with specially-abled children at Sai Baba School, and organizing the Sindh Fusion cultural talent programs from time to time.

My very best wishes are always with the team and members of SYC on the occasion of the **Cheti Chand Program 2026.**

Jagdish Kanjhan

Jagdish Kanjhan

M32, Computer Plaza, Al Ain Center, P. O. Box 42810, Dubai, UAE.
Tel: +97143595010, Email: info@computercaredubai.ae, Website:www.computercaredubai.ae

SINDHU YOUTH CIRCLE LIFE TIME ACHIEVEMENT AWARDEE ON CHETI CHAND DAY 21-03-2026 (FOR PROMOTION OF SINDHIYAT & SOCIAL WELFARE)

Name	: Deepak Dayaldas Chhatlani
Date of Birth	: 29 April 1973
Address	: Flat No. 1707, Daffodil Building, Regency Antilia, Ulhasnagar - 1.
Email	: deepakchhatlani06@gmail.com
Education	: HSC - CHM College
Business	: Bhoomi Developers
Marital Status	: Married to Mrs. Kanchan Chhatlani
Children	: Two children working in the USA
Positions Held	: * President, Ulhasnagar Shopkeepers Association (USA) - Registered * Around 20 Vyapari Associations are part of USA* President, Dada Dayaldas Chhatlani Foundation (formed in memory of Late Dada Dayaldas Chhatlani, Ex-Councillor) * Member, Jai Jhulelal Chetichand Mahayatra Samiti

Work for Traders of Ulhasnagar :

1. Played a key role in the cancellation of the Pay & Park policy in 2022.
2. Helped many shopkeepers during the COVID period.
3. Assisted many traders in cases of dadagiri and cheating incidents.

SINDHU YOUTH CIRCLE LIFE TIME ACHIEVEMENT AWARDEE
ON CHETI CHAND DAY 21-03-2026
(FOR PROMOTION OF SINDHIYAT & SOCIAL WELFARE)

NAME : PARMANAND KISHINCHAND HINDUJA

DATE OF BIRTH : 1st August, 1949

RESIDENCE ADDRESS : 101, Anmol Ratan, Near Satya Sai Platinum Hospital, Aman Talkies Road, Ulhasnagar-421 003. Dist. Thane. (M.S.)
CONTACT NO. : Mob. 9822030373

WORK PLACES : Ulhasnagar – 1, 3 & Ambernath.

LANGUAGES KNOWN : Sindhi, Hindi, English & Marathi.

ACADEMIC QUALIFICATION :
1) SSC Matric (Old Std. 11th) in the year 1966 at SES-2, now known as Khemani School, Ulhasnagar-421 002.
2) Intermediate Arts (Std. 13th) M.P. Board, Bhopal.
3) Certificate course on Human Rights at Govt. Law College, Churchgate, Mumbai.
4) Many certificates in Sanskrit, Hindi, Drawings etc. during School days.

PRESENTLY SERVING :

1) Shri Baba Balakram Mandir, Shikarpuri Trust as a 'Secretary' from 6/1989 to 25/01/1998, PRESIDENT from 26/01/1998 to till date, wish to sever till my physical & mental health permits.
2) Sapna Senior Citizen Club (Now) Foundation: various other posts since 2001 and presently President since 2013 till today.
3) Vice President of NGO, at Ambernath: Hardik Seva Foundation since its foundation from last 9 years.
4) Trustee Banani Mandir Trust, from its formation.
5) Associates President (National): Secular Alliance of India (SAI) Party since its foundation in 2011.

MY PAST SERVICES SO FAR :

a) After dedicated service of Nation for 21 + years, retired as PRO from Govt. of India, Ministry of Defence (Defence Estates) Organisation, after serving in Deolali & Southern Command, Pune & Mumbai till 31/01/1989.
i) Offered by President U. M. Council, joined him as Liaison Officer, looking after all UMC, Mantralaya & Court Cases from Feb. 1989 to Feb. 1990.
ii) Severed as a 'Personal Assistant' to MLA, Ulhasnagar & President UMC from March 1990 till end 2000.
iii) Again severed to another MLA as a 'Personal Assistant' Ulhasnagar from 2009 to 2010.

"MY PRINCIPAL MOTTO IN LIFE AND BELIEF IS TO SERVE THE COMMUNITY AND THE TOWN SELFLESSLY AND IN AN HONORARY CAPACITY." – "MANAV SEVA HI MADHAV SEVA HAI"

MY PAST ACHIEVEMENTS:

b) Former Senate Member of Bombay University (now Mumbai University)
c) Former Special Executive Officer (SEO) 2001 to 2005.
d) Former Trustee: Shaheed Dunichand Kalani Trust from its foundation in 1989 till 2000 end.
e) Former member: Central Hospital Committee, Ulhasnagar – 421 003.
f) Former member: Transport Committee UMC for 4 (four) years from 2012 to 2016. During this started Municipal Bus Services from our Town to Malanggad, Kalyan (Baba Khubchand Gursahani's) SUFI DARSHAN.
g) Former President: Puj Shikarpuri Panchayat Sindhunagar, Ulhasnagar-421 001.

SINDHU YOUTH CIRCLE LIFE TIME ACHIEVEMENT AWARDEE ON CHETI CHAND DAY 21-03-2026 (FOR PROMOTION OF EDUCATION & SOCIAL WELFARE)

PERSONAL DETAILS	:	
NAME	:	MOHAN RAHANDOMAL SADHWANI
AGE	:	62 years
PLACE OF BIRTH	:	ULHASNAGAR
QUALIFICATION	:	B.COM
ADDRESS	:	102, SHREE GOKUL DHAM APT, BEHIND PRABHAT GARDEN, ULHASNAGAR-421005. MOB.: 9822210108
E-MAIL	:	mohan.sadhwanii@gmail.com
CORPORATOR	:	ULHASNAGAR MUNICIPAL CORPORATION 2002-2007, 2007-2012
LEADER OF HOUSE	:	ULHASNAGAR MUNICIPAL CORPORATION 2007-2008
STANDING COMMITTEE MEMBER	:	U.M.C. 2003-04 , 2004-05 , 2008 TO 10.
SOCIAL ACTIVITIES	:	
GEN. SECRETARY	:	ULHASNAGAR BALKAN-JI-BARI TRUST (CHILD WELFARE ASSOCIATION) BALKAN-JI BARI
ACTIVITIES:		RUNNING SCHOOL JR.KG TO XTH STD. (MAHARASHTRA STATE BOARD) (1000 STUDENTS) RUNNING NASHA MUKTI CENTRE (GENTS & LADIES) AT BALKAN JI BARI PREMISES SPORTS COMPLEX YOGA CLASSES, DANCE CLASSES, CULTURAL AND SOCIAL ACTIVITIES, AADHAR CARD CAMP, ART & CRAFT CLASSES, MEDICAL CAMPS , FITNESS
CLASSES,		AND MANY MORE.
FUTURE PLAN OF TRUST	**:**	**STARTING JR. COLLEGE** **WILL START CBSE / ICSE SCHOOL**
PRESIDENT	:	PRABHAT GARDEN CITIZEN CLUB, ULHASNAGAR-421005.
VICE-PRESIDENT	:	YOUNG ULHAS WELFARE ASSOCIATION (Y.UW.A.) WORKS FOR THE BETTERMENT FOR THE YOUTHS AND SOCIETY
EX-CHAIRMAN	:	GRADUATES FORUM ASSOCIATION

CHANDER MANGHNANI

On the footsteps... of his father

DADA MURIJ MANGHNANI

I know Chander Manghnani from 1979 onwards when I met him first time at Hotel Rosewood, Tardeo, Mumbai Central. On the telephonic advice from the Dubai by reading an appeal in Hindvasi Weekly, his father Dada Murijmal regarding financial help for construction of SINDHU BHAVAN AUDITORIUM at Circle.

As love at first sight like that we became friends at first visit. While talking with him I came to know that we both were classmates at Technical Institute, Ulhasnagar till matric. He was from Sindh National High School & I was from New Era High School. So due to classmates we become more comfortable to each other. However I am surprised that he himself came personally to receive me at reception counter when receptionist informed him that I am here. That shows his warm nature to see guest with gentleman manners.

After that we met often to receive donation cheques in the form of financial help from many donors of Dubai sent by Dada Murij Manghnani to chander to hand over to Dangwani for development and construction of Sindhu Bhavan. So the Chander was link between me and Dada. I think from 1979 onwards till completion of auditorium in 1983 in four years we met about twenty times either at his office or at his home in Bandra or on his personal visit to see the progress of Sindhu Bhavan Auditorium on the instruction of Dada Murijmal.

Dada Murij was fond of Sindhi dramas, Sindhi culture, Sindhi artists so he was very eager to see that first "Sindhu Bhavan Auditorium" between Thane to Pune must get completed at the earliest. It was first auditorium built by Sindhi community in India. Hence Chander Manghnani remain in constant touch with me to see it should complete at the earliest. In 1983 auditorium was completed and got inaugurated with the efforts of Chander Manghnani & Dada Murijmal. Manghnani's personal financial contribution was the highest.

After that both became integral part of the circle. Dada Murijmal as Chief Patron and Chander as a Vice President, latter President & now Chief Patron. During their tenure in the second phase in 1990 sports complex was built & in 1998 Murij Manghnani Gymkhana was built. in the third phase (2004 - 2006) Sindhiyat Cultural Centre a three storey building was built where all amenities for development of culture were under one roof. This is all due to Dada Murijmal &

Chander Manghnani's financial help, guidance and personal interest. I am proud that I could do so much work because of constant guidance, financial help & all types of support from Chander Manghnani. He is not only my friend, guide but stood with me in many crisis in running such a long organisation from time to time. I do not hesitate to even discuss personal problems with him. There also whatever possible for him he do for me.

Shri Chander Manghnani is not only involved with us but leading many other organisations too. Following are the main

- President / Chairman- ✓ Balkan ji Bari School, Ulhasnagar
  - ✓ Gandhidham Maitri Mandal, Adipur, Gandhidham
  - ✓ Murij Manghnani Hospital, Adipur, Gandhidham
  - ✓ We Care Trust, Mumbai (for Thalassemia children)
  - ✓ Manghnani Elders Home, Lonavala
- Trustee - ✓ Seeta Sindhu Bhawan, Mumbai
  - ✓ Indian Institute of Sindhiology, Adipur, Gandhidham
  - ✓ Priyadarshni Academy, Mumbai
  - ✓ Sahyog Foundation, Mumbai

  & many many more.

Due to his warm nature, helping attitude, positive role he is invited in many functions throughout India & abroad. He received many awards viz. at the hands of Shri L. K. Advani, Deputy Prime Minister of India, from the Maharashtra Governor & from other leading personalities.

Recently on 5th December 2025 he celebrated 50 years of Love (Golden Marriage Anniversary) where large number of VVIPs from different communities joined. That shows his rapport with people.

"Chander's journey over the years can be summed up in Satya Sai Baba's motto – LOVE ALL, SERVE ALL"

At the end I am proud & salute my friend, advisor, colleague, helping hand, guide who is so humble, good nature with a warm personality.

SUNDER DANGWANI
Chief Executive Trustee
Sindhu Youth Circle

FROM OLD MEMORY LANE TAKEN FROM BOOK "SIDHO RASTO" WRITTEN BY SUNDER DANGWANI RELEASED IN HIS HONOUR ON HIS 90TH BIRTHDAY A TRIBUTE TO DADA MURIJ MANGHNANI ON HIS BIRTH CENTENARY

Third Visit by Shri Murij Manghnani Chief Patron to see progress of Sindhyat Cultural Centre. WELCOME by members, M.L.A. Shri Pappu Kalani & other Dignitaries on 21/01/2005

4th Visit - Inauguration Of Sindhiyat Cultural Centre At The Hands Of Dada Murijmal Manghnani On 16-04-2006

Inauguration Of Sindhiyat Cultural Centre 2006. Welcome Of Dada Murijmal Manghnani, Dayal Harjani & Other Guests

FROM OLD MEMORY LANE TAKEN FROM BOOK "SIDHO RASTO" WRITTEN BY SUNDER DANGWANI RELEASED IN HIS HONOUR ON HIS 90TH BIRTHDAY A TRIBUTE TO DADA MURIJ MANGHNANI ON HIS BIRTH CENTENARY

At the eve of 80th Birthday Celebration of SHRI. MURIJMAL MANGHNANI
"**GLOBAL SINDHI COUNCIL**" gave award to Shri Murijmal Manghnani
"SINDHI OF THE YEAR" for his services in social and cultural activities in India and abroad.
The award was given by Council President Shri Ram Jethmalani on 18/02/07
during 80th Birthday Celebration at "THE CLUB" Andheri.

"MOTHER TERESSA LIFETIME ACHIEVEMENT AWARD" on 16th April 2010 at Dubai.
Award Trophy Conferred by Indian Consulate General Shri Sanjay Verma.
L to R : Mr. Ranjit Butani, Editor Sindhi Shaan, Shri Murij Manghnani,
Smt. Kamla Manghnani, Hon'ble Guest, Shri Ram Jethmalani (Rajya Sabha Member, Ex Law Minister)
Consulate General Shri Sanjay Verma, Shri Ram Jawahrani, Chirman Sahyog Foundation,
Back Mr. Chander Manghnani

FROM OLD MEMORY LANE TAKEN FROM BOOK "SIDHO RASTO" WRITTEN BY SUNDER DANGWANI RELEASED IN HIS HONOUR ON HIS 90TH BIRTHDAY A TRIBUTE TO DADA MURIJ MANGHNANI ON HIS BIRTH CENTENARY

Shri Murij Manghnani Addressing the members on his 1st Visit on 30-12-1984 at Sindhu Bhavan Auditorium

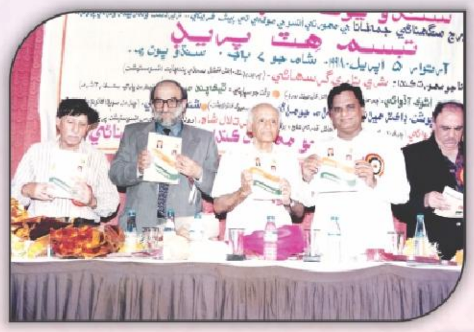

Inauguration of 'SINDHU 98' Magazine at the hands of Shri Murij Manghnani on the eve of charity show at Sindhu Bhavan Auditorium along with other guests Barrister Ashok Advani, Padmabushan Dr. L. H. Hiranandani, Ram Jawharani, Chander Manghnani on 05-04-1998.

Inspection of Sindhiyat Cultural Centre Building. General Secretary explain to him along with members on 21-01-2005.

Sunder Dangwani Explain the List of Books. Extreme right Nand Chhugani (Secretary Lekhraj Aziz Library & Research Centre) Looks on

FROM OLD MEMORY LANE TAKEN FROM BOOK "SIDHO RASTO" WRITTEN BY SUNDER DANGWANI RELEASED IN HIS HONOUR ON HIS 90TH BIRTHDAY A TRIBUTE TO DADA MURIJ MANGHNANI ON HIS BIRTH CENTENARY

INAUGURATION OF SINDHIYAT CULTURAL CENTRE & 'SINDHU 2006'
At The Hands Of Dada Murijmal Manghnani On 16-04-2006
L To R: Sunder Dangwani, Hari Choithani, Chander Manghnani, Kumar Ailani, Ramnath Mote (MLC), Smt. Jyoti Kalani (mayor, Umc), Editor Nand Chhugani, Smt. Veena & Shri Dayal Harjani, S.p. Menghani, Mohan Jeswani, Parmanand Lalwani, Prakash Changlani

CULTURAL MUSICAL PROGRAMME
by Mr. Tofail Sajnani (Great Singer from Sindh)

Award to Dada Murij Manghnani at the eve of inauguration of Sindhiyat Cultural Centre at the hands of Gen. Secretary Shri Sunder Dangwani. Mrs. & Mr. Dayal Harjani.

Welcome garland by Sunder Dangwani at the eve of inauguration of Sindhiyat Cultural Centre Building

FROM OLD MEMORY LANE TAKEN FROM BOOK "SIDHO RASTO" WRITTEN BY SUNDER DANGWANI RELEASED IN HIS HONOUR ON HIS 90TH BIRTHDAY A TRIBUTE TO DADA MURIJ MANGHNANI ON HIS BIRTH CENTENARY

80th BIRTHDAY CELEBRATION OF DADA MURIJMAL MANGHNANI
ON 16th FEBRUARY 2007 AT HOTEL ROSEWOOD BY OUR MEMBERS

Koonj Literary Magazine Spl. Issue in Honour of Shri Murijmal Manghnani on his 80th Birthday.
(L to R) Sital Harchandani (Chairman, Nav Jeevan Bank), Mangharam Siphamalani (Chief Editor : Hindvasi Weekly), Murijmal, Nand Chhugani (Editor : Koonj), Ram Jewharani, Chander Manghnani, Hari Choithani & Others

FROM OLD MEMORY LANE TAKEN FROM BOOK "SIDHO RASTO" WRITTEN BY SUNDER DANGWANI RELEASED IN HIS HONOUR ON HIS 90TH BIRTHDAY A TRIBUTE TO DADA MURIJ MANGHNANI ON HIS BIRTH CENTENARY

Members Congratulate Dada Murij Manghnani on his 75th Birthday 16-02-2002 at Hotel Rosewood, Mumbai & Finalised the Proposal of Sindhiyat Cultural Centre Building alongwith his friend Dayal Harjani

Priyadarshni Academy Award 2002
L To R: Suresh Prabhu, Shri Nanik Rupani, Shri Nanachadsuma, Shri Murij Manghnani, Shri Ram Jethmalani

Sahyog Foundation Award at the hands of Padmabushan Dr. L. H. Hiranandani at the eve of Opening Ceremony of Murij Manghnani Gymkhana on 05-04-1998 at Sindhu Youth Circle

FROM OLD MEMORY LANE TAKEN FROM BOOK "SIDHO RASTO" WRITTEN BY SUNDER DANGWANI RELEASED IN HIS HONOUR ON HIS 90TH BIRTHDAY A TRIBUTE TO DADA MURIJ MANGHNANI ON HIS BIRTH CENTENARY

SENIOR BOARD MEMBERS & MANAGING COMMITTEE MEMBERS MEETING AT HOTEL ROSEWOOD FOR GOLDEN JUBILEE DISCUSSION on 8th Jan. 2012

Felicitating & presenting Golden Jubilee Award & gift to Chief Patron Shri Murij Manghnani at the hands of Chief Trustee Shri Sunder Dangwani

THE ANNUAL SENIOR BOARD MEMBERS & MANAGING COMMITTEE MEMBERS MEETING AT HOTEL ROSEWOOD 0N 25-01-2013

Meeting Minutes Book Signed By
Shri Murijmal Manghnani

Inauguration of Koonj by
Chief patron Shri Murij Manghani
Editor Shri Nand Chhugani along with other members

Attendance of our members at
Bhoomi Pujan of
Manghnani Elders Home
on 26-01-2006 at Lonavla

Members and Gen. Secretary Sunder Dangwani
felicitate and congratulate Chief Patron Murij Manghnani
at the Eve of Inauguration of Manghnani Elders Home
at Lonavala on 26th January 2010 (Republic Day)

FROM OLD MEMORY LANE TAKEN FROM BOOK "SIDHO RASTO" WRITTEN BY SUNDER DANGWANI RELEASED IN HIS HONOUR ON HIS 90TH BIRTHDAY A TRIBUTE TO DADA MURIJ MANGHNANI ON HIS BIRTH CENTENARY

THE ANNUAL SENIOR BOARD MEMBERS & MANAGING COMMITTEE MEMBERS MEETING AT HOTEL ROSEWOOD ON 1ST FEBRUARY 2014

FELICITATION OF CHIEF PATRON SHRI MURIJ MANGHNANI & PRESIDENT SHRI CHANDER MANGHNANI

RELEASING OF POETRY BOOK OF CHAIRMAN SHRI HARI CHOITHANI – NIGAHOON-ADAOON

ON THE EVE OF 89th BIRTHDAY, SEMINAR ON DADA MURIJ MANGHNANI - JINTE ASAN KHE NAAZ AHE - ON HIS LIFE & WORK - SATURDAY, 13-02-2016 PAPERS PRESENTED BY SHRI SUNDER DANGWANI & SHRI P. B. CHAND

SUNDER DANGWANI

P. B. CHAND

CONVENORS : SUNDER DANGWANI & NAND CHHUGANI

FELICITATION & HONOUR RECEIVED BY SHRI CHANDER MANGHNANI - PRESIDENT

FROM OLD MEMORY LANE TAKEN FROM BOOK "SIDHO RASTO" WRITTEN BY SUNDER DANGWANI RELEASED IN HIS HONOUR ON HIS 90TH BIRTHDAY A TRIBUTE TO DADA MURIJ MANGHNANI ON HIS BIRTH CENTENARY

12th International Sindhi Seminar at Mumbai Attended By Our Members on 28, 29 & 30th Dec. 2005 Met With VVIPs Ram Jethmalani, Suresh Keswani, Nanik Rupani, Dr. Ram Buxani, Murij Manghnani, Ram Jawhrani, Kirat Babani, Dr. Gurmukh Jagwani, International Sindhi Panchayat President Mr. Lalwani & Sai Sadhram Sahib

International Food Festival by Suvidha Foundation on 21st & 22nd Dec. 2002 at Khar Gymkhana in Traditional Dress. Dada Murij Manghnani with circle members.

MURIJ MANGHNANI LADIES FITNESS CENTRE: Inter Ladies Weight Reducing Competition & Their Cultural Programme At The Eve Of 88th Birthday Of Chief Patron Shri Murij Manghnani Feb. 2015

INTER BODY BUILDING COMPETITION OF MURIJ MANGHNANI GYMKHANA
Members On The Occasion Of 88th Birthday Of Chief Patron Shri Murij Manghnani Feb. 2015

فهرست

	وشيه	رچناڪار	صفحو
1	سمپادڪيہ	نند ڇڳاڻي	1
2	ملوڪ مهاندي مورج منگهناڻي	صاحب ٻجاڻي	5
3	مورج سچ پچ سورج هو	ڍولڻ راهي	7
4	جئن مورج کي مان سمجهو (ديوناگري)	سندر ڍنگواڻي	8
5	ڀائي مورجمل-هڪ انوکي شخصيت	موهن گيهاڻي	13
6	سدا حيات ڀائي مورجمل منگهناڻي	لکمي کلاڻي	14
7	آسانجو دادا مورج منگهناڻي	آشا چاند	15
8	.....نالو مورجمل	موتي پرڪاش	16
9	غزل- رنُلُ	ڍولڻ راهي	18
10	دادا مورجمل منگهناڻي	هري چوئٿاڻي	19
11	دادا مورجمل منگهناڻي	هري چوئٿاڻي	21
12	سمتڪ؛ ڳالهہ	چندر تلريجا	21
13	مورجمل منگهناڻي- ٽي وي. انٽريو	رام جواهراڻي	22
14	آسانجو مورج دادا	آشا چاند	27
15	غزل	ساڌو مٽائي	28
16	ترائيل	ڪرشن راهي	28
17	شري مورجمل منگهناڻي	نند ڇڳاڻي	29
18	يادگيريون:هڪ جذوي عالم: پرم ابيچنداڻي	شيام جئسنگهاڻي	31
19	وائي	ڍولڻ راهي	35
20	ڪهاڻي: سون جا ڪنگڻ	شريمتي پريا سِتپال	36
21	غزل	ڪيمن يو مولاڻي	37
22	پٿر جا ديوتا (ديوناگري)	مايا وسنداڻي	37
23	ڪتاب پڙهڻ جا سائنسي فائدا	وانس - آپ	38
24	ڪتاب پڙهڻ جا فائدا	فرانز ڪافڪا	38
25	ڪڏهن بهار ڪڏهن خزان	تارا ميرچنداڻي	39
26	غزل	ارجن حاسد	43
27	غزل	موتي پرڪاش	43

	وشيہ	رچناڪار	صفحو
28	شردانجلي: سائين چانڊورام ۽ چندر هرداسي		44
29	فن فنڪاري ۽ پڙهندڙ	مراد علي مرزا	45
30	دل مروٽيندڙ تصوير (اڙِڪا پنڌ پيار جا)	مراد علي مرزا	49
31	وري هڪ دفعو (غزل)	گوپ ڪمل	50
32	آسمانن کي	گيتڪار گووندا	50
33	جادوءَ جا عجيب ڪم	سنڌيڪار: محمد ابراهيم جويو	51
34	سلام اُنهن تي جي آزاد آهن	سنڌيڪار: محمد ابراهيم جويو	54
35	غزل	موتي پرڪاش	56
36	زندگي ۽ ادب- سفر جو سلسلو	پروفيسر-پرنسيپل هيرو شيوڪاڻي	57
37	سنڌي ادب ۾ عورتن جي بااختيارگي	ٻانو ٻوڏيجا	61
38	آزادي کان پوءِ ڀارت ۾ اَچڻ بهترين سنڌي جيونيون ۽ آتم ڪٿائون	شويا لعلچنداڻي	62
39	سنڌيت پريمين کي نماڻي وينتي	يوجراج ڪيماڻي	66
40	ڪٿاڪار موهن ڪلپنا:	پريم پرڪاش	67
41	اداڪار طور ٻن ناٽڪن جا آزمودا	ميوري راگهاڻي	77
42	سنڌي لوڪ گيتن ۾ ريتيون رسمون	گورڌن محبوباڻي 'ڀارتي'	80
43	سنڌي ٻولي لاءِ جوانن جو ورتاءُ	يوجراج ڪيماڻي	83
44	ٽپہ	ڪرشن راهي	83
45	وهاڱي کان پوءِ سنڌي غزل جو هئنڊ بوڪ	واسديو موهي	84
46	غزل	لڪشمڻ دبي	94
47	نظم: ماٽ ۾ درد	گيتڪار گووندا	95
48	غزل	ڪرشن راهي	95

معافي نامو: لڳاتار صحت جي ناسازي ڪري مواد جي چونڊ لئبرري مان سرس ڪيل آهي. شري مورجمل منگهناڻي (دبئي) درويش صفت اِنسان جو هي انڪ ضرور ظاهر ڪرڻو هو. انڪري ليکڪن، ساهتڪارن ، سنڌيت پريمين سان سنبنڌ ڪونہ جوڙي سگهيس. معافي طلبگار آهيان. شڪرگذار آهيان سرڪل جي بانيڪارن ۽ پريس وارن جو جن هي انڪ ڪيڍڻ ۾ مدد ڪئي آهي. ڀل چڪ لاءِ معافي. اُميد تہ ساٿ سلامت رهندو.

ايڊيٽر

سمپادڪيہ:

سنڌي سائين مورجمل

✍ نند ڇڳاڻي

شري مورجمل پنهنجي زندگي قوہ جوانيءَ کان پيريءَ تائين ڊبئيءَ ۾ گذاري. اُن وقت ڊبئيءَ ۾ اڄ واريون سهوليتون ڪونہ هيون نہ ئي وري ماڊرن ٺٺ هئي. مورجمل کي ممبئيءَ ۾ شاندار فليٽ هو جتي ڪٽنب سان پيو اڄ وڃ ڪندو هو. سندس سپاتر پنهنجي تعليم پوري ڪري پنهنجي پتا سان سندس ڌنڌي ۾ ڊبئي ممبئيءَ ۾ هٿ ونڊائيندو هو.

آهستي آهستي ڊبئيءَ ۾ سک سهنج داخل ٿيا. شهر وڌندو ويو. مورجمل جي محنت ۽ ايمانداريءَ رنگ لاتو. هاڻ سيني ڪيس پائيواري ۾ حصو ڏيڻ شروع ڪيو. مورجمل جو ڌيان پاٽ پوڄا- ڌرمي ڪمن ۾ گهٽ هو. سندس سڄو ڌيان غريبيءَ ۾ گهاريندڙ هندستان سنڌي عوام ۾ هو. هن جي محبت سنڌين سان ۽ سنڌن تعليم- صحت ڏانهن ڌيان ويو. پنهنجي توڙي ٻين ڌنڌن وارن کي بہ سنڌي پرتي ڪرڻ لاءِ چوندو هو. آهستي آهستي شهر بدلجي ويو. گهڻيئي ڌنڌي واپار لاءِ اچي پهتا. ٻين مشغولين سان گڏ هن ڊبئيءَ ۾ سنڌي سوشل سروس جو پايو وڌو. پاڻ جهڙن کي گڏ ڪري سڪول کوليو. جتي گهڻو تڻو سنڌي عملو رکيو. ادب ۽ ساهتيہ جي وڌائڻ جو هي پهريون قدم هو.

سڪول ۾ ممبئيءَ مان هن موتي پرڪاش کي گهرائي پرنسيپال جو عهدو ڏياريو ۽ پرڻ ۾ ساهتڪار موهن شرما، گيهاڻي، ڪلا پرڪاش، گووردن شرما وغيرهہ اچي گڏ ڪيائين. ماستري سان گڏ سنڌي ساهت جو ادبي ڪلاس بہ شروع ٿيو.

اِنڊيا توڙي سنڌ مان نارايڻ شيام، شيخ اياز، ڊاڪٽر تنوير عباسي، رام پنجواڻي، پوپٽي هيراننداڻي وغيرهہ کي گهرائي کين مان سنمان ڏيندي خوشي ۾ نہ ماپندو هو.

اُلهاسنگر جي سنڌو يوٿ سرڪل جي سيڪريٽري سندر ڊنگواڻي سان جڻ سندن ڪيمسٽري ڪيميائي ميلاپ ملي وئي. هن دل کولي دان ڏنو ۽ ڊبئيءَ وارن کان بہ وٺي ڏنو. سندر ۽ سنڌو يوٿ سرڪل ۾ کين دلي سڪون پئي مليو جو هو فقط سنڌيت کي بچائڻ ۽ وڌائڻ جو ڪارج ڪندا هئا. ٻئي روشن ضمير ۽ اعليٰ خيالن وارا انسان هئا. هنن هميشهہ سنڌي سماج کي جديد نعمتن سان مالا مال ڪرڻ پئي چاهيو ۽ سندن ڪرسمن ۽ ٻچڙاين کان پڇي پاسو ٿيڻ لاءِ تيار ٿيڻ تي گهريو.

سندن ساليانی 'سنڌو' سنڌي مخزن ڏسي سندس نيڻ ٺري پوندا هئا. سرڪل وارا بہ کين پرپور مان سنمان ڏيندا پئي آيا ۽ سندس نالي پنيان جمخانا برپا ڪيائون، جنهن

لاءِ مورجمل چڱي چوکي مدد ڪئي. هاڻ اُتي هر سنڌي ڏڻ وار تي جڻ ميلو مچندو آهي. سنڌي شاگردن کي هر ڪنهن قسم جون سهوليتون ملنديون آهن.جيئن هوُ پنهنجي تعليم جاري رکي سگهن. ڪيترن کي پڙهائي کان پوءِ پرڏيه ۾ نوڪري به وٺي ڏنائين.

سرڪل لاءِ سندر ڊنگواڻي هر ڳالهه کان واقف ڪندو پئي آيو. سال ۾ هڪ دفعو سرڪل جي بانيڪارن کي ممبئيءَ ۾ پنهنجي هوٽل روز ووڊ ۾ گهرائيندو هو ۽ سيني کي لنچ ڪارائيندو هو. سندس سپاتر ٻاهران آيل سنڌي ڪلاڪارن عزت-مان-سنمان سان هوٽل مفت ۾ ڏيندو هو.

آديپور ۾ انڊين اسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي جو پايو وجهندڙن مان هڪ هو. اُنهن کي به سنڌي سڪول کولڻ لاءِ ڀرپور مدد ڪيائين. هر سال اُنهن جي ميٽنگ مهل شهر ۾ ميلو مچائي ڇڏيندو هو. سنڌالاجي سنڌيت قائم رکڻ لاءِ هڪ مضبوط ذريعو ڪري هلائڻ لاءِ سندس تمنا هئي. هاڻ ته برپا ڪندڙن وارا جهونا جوڳي رام بخشاڻي، ستيش روهڙا، پريم ورياڻي ڪونه رهيا آهن. پنهنجو فرض پورو ڪري خدا ڏانهن رمندا رهيا. پوءِ به اڄ تائين سندن صاحب بجاڻي هن جي ياد ۾ سنڌي ڏڻ وار سڀ سنڌي ٻولي وارو ڏينهن پيو ملهائيندو آهي. مورجمل جي ڏنل سک حب- ڪوٽ مان سان دل سان ساريندو آهي.

اُتي ڊبئي ۾ سنڌي ادبي ڪلاس کان سواءِ سنڌي ڏڻ وار ۽ ٻيا سوشل ڪارج هن آشا چاند معرفت چالو ڪرايا. جيڪا اڄ سوڌو سڄي هندستان ۾ اڪيلي گهمي سنڌي تعليم لاءِ گهڻو ڪجهه پئي ڪيو آهي. ٻولي - سڪول وغيره ۾ ڊکون ڊوڙون پائيندي آهي. هوءَ ڊبئيءَ کان هندستان ۾ سنڌي وسنديءَ ۾ ضرور ڦيرو ڦريندي آهي. ٻارن کي سنڌي ڳائڻ وڄائڻ جو مقابلو ڪرائي کين دل گهريو انعام ڏيندي آهي. آشا چاند اڄ سوڌو کين ساريندي چوندي آهي ته مورجمل جي فراخدليءَ ڪري هوءَ ايترو ڪم ٽي ڪري. ڪيس ڪمپيوٽر ۽ موبائيل معرفت ڪارج ڪرڻ جي سني ڄاڻ آهي. آشا چاند مشهور سنڌي جوڙي اُتم ۽ سندريءَ جي سُپتري آهي. منجهس محنت ۽ رنگ ٻڻ اُتم جهڙو ۽ نوڙت ۽ نهٺائي ماءُ وٽان ورثي ۾ مليل آهن. ايشور کين وڏي حياتي ڏيندو. ڊبئي توڙي اِنڊيا جي سيني سنڌي وسندين ۾ سندس نالو عزت سان ورتائبو آهي. پنهنجي ڪم لاءِ هر هر مورجمل کي ياد ڪندي آهي.

سنڌو يوٿ سرڪل ۾ هاڻ ادڙين-دادڙين جي الڳ ونگ آهي جنهن جي شروعات شري هريش ۽ مونا روپاڻي وڌي. هر مهيني چنڊ تي چوٽڪي لڳائي ڀراٽو وڏڙن جي آشرم ۾ يا سڪولن ۾ گهمائي رکندا آهن. سرڪل ۾ ٻنهي جو هريش ۽ مونا روپاڻيءَ جو هر ڪارج ۾ ڀرپور حصو رهندو آهي. سندر ڊنگواڻيءَ جو گهڻو بوجهو هلڪو ڪري ڇڏيو اٿائون. هريش ۾ MMM وارو گڻ اٿس، اُلهاسنگر جي سنڌي شاگردن لاءِ ڪاليج تائين کين هر

ڪنهن قسم جي مدد ضرور ڪندو آهي. ڪيترن شاگردن جي پرديس پڙهائيءَ لاءِ بہ قرض طور ناڻو ڏيندو هو. پاڻ گھٽو تٽو پرڏيهہ مان هٿ ڪندو آهي. سندس نهٺائي ۽ نماڻائي ۽ ايمانداري تي ڪنهن کي بہ شڪ ڪونہ پوندو آهي. مونا وري سرڪل جي گروپ واري چوڪرين ۾ سنڌيت جو جيئرو جذبو ڦوڪيندي آهي. هر فنڪشن تي خاص ليڊيز جو هڪ دل گھريو ائٽم هوندو آهي. جن ۾ مميمبرليڊيز ڀاڱ وٺنديون آهن. ڪين مورجمل لاءِ خاص عزت آهي. ان جو خال پرڻ لاءِ هتي هٿ پير ملائي ڪري شري جڳديش ڪانجھن جهڙي شخصيت - دبئي نواسي کي سرڪل جي دائري ۾ آندو. سندر ڏنگواڻي ۾ مروجمل وانگر عجيب خاصيت آهي جو ماڻهو ڏسندي ڳالهائيندي سوچي وٺندو تہ ڪيتري حد تائين سرڪل لاءِ ڪارگر ٿيندو ۽ ٿيو. هريش- مونا ۽ سندر چندر جي راضپي سان شري جڳديش ڪانجھن کي پريزيڊنٽ جي عهدي تي براجمان ڪرايو ۽ سچ پچ پريزيڊنٽ صاحب پاڻ ملهايو آهي. سرڪل ۾ سنو بهرو پيو وٺي ۽ ناڻي جي دل کولي مدد پيو ڪري. هڪ سني شخصيت جي سرڪل وارن بہ دل کولي آجيان ڪئي آهي.

100 جنم ڏينهن سرڪل ۾ وڏي جشن سان ملهايو ويو. ۽ هر سال نڪرندڙ ”سنڌو“ مخزن . هن چيٽي چنڊ تي مورجمل جي سؤ سالن جي ياد ۾ ظاهر ڪئي پئي وڃي. سنڌي سائين مورجمل ڪري فقط سنڌين سان وابسطہ بانيڪار رهيا آهن اها بہ مورجمل کي وڏي شردانجلي آهي. ۽ ان جو شرف سندر ڏنگواڻي ڏانهن وڃي ٿو.

هاڻي پاڻ هڪ سنڌي هئڻ ۽ سنڌيت ڏانهن مشغول هئڻ لاءِ مائيڪ مان هٿ بہ نہ ڪيندو آهي ۽ فنڪشن ۾ ڪئميرا فوڪس ڏانهن خاص توج ڏيندو آهي.

سائين در اها پرارٿنا آهي تہ مورجمل کي پنهنجي چرنن ۾ سوگھو رکي. اسانجو ڪيس نمسڪار.

(حال حيات) دانو جيناند چانڊواڻي (لوناوالا)، ليکو منعميار (اُلهاسنگر)، گھنشيام چڳاڻي (ممبئي)، ۽ سدا حيات (سرڳواسي پرسو سکيجا، پرسو اُڏاڻي، جيوت جهوراڻي، شيام جهوراڻي، رام ايسراڻي، ڊاڪٽر گورڌن جاني، ڪمل پارواڻي هاسانند لعلواڻي سرڪل ۾ پايو وجهندڙ ميمبر رهيا. سندن مٺن مائٽن ۽ دل گھرين دوستن ۾ ائين محسوس ڪيو پيو وڃي ۽ ٻيا تہ سرڪل وارن ڪين وساري ڇڏيو آهي. سڀ اسان کي دلين ۾ ياد آهن . سندن ذڪر ور ور سرڪل ۾ پيو نڪرندو آهي. ٻئي سال سندن پورو مواد ڏنو ويندو.

نند چڳاڻي- ايڊيٽر

چيٽي چنڊ- 2026

◆◆

مورج سچ پچ سورج هو

✍ ڊولت راهي

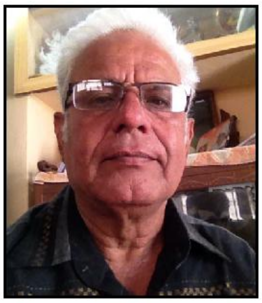

ڊولت راهي

مورج منگهناڻي

مورج سچ پچ سورج هو

- ڪنهنکي دک نہ رسايائين
شُک سيني کي ورهايائين
نرڏن اوچ رسايائين
قوم جو قرض چڪايائين
مورج سچ پچ سورج هو

- ڪلمڪ ۽ خود دار هيو
نرپل تان ٻلهار هيو
اڙين جو آڌار هيو
ڏياوان ڏاتار هيو
مورج سچ پچ سورج هو

- دلبر دل جو شاهہ هيو
هيڻن جو همراهہ هيو
بيواهن جي واهہ هيو
ڏتڙيل جو ويساهہ هيو
مورج سچ پچ سورج هو

- ادب ڪلا جو شائق هو
مُعزز، مُدبر، لائق هو
مانجهي مُڙس ملائڪ هو
سچ پچ سنڌي نائڪ هو.
مورج سچ پچ سورج هو

- جيون سڦل بڻائي ويو
نيڪي نانءُ ڪمائي ويو
ڏاڪو يار جمائي ويو
ميلا، مورج مچائي ويو
مورج سچ پچ سورج هو

◆◆

ملوڪ مهانڊي ۽ ملنساز طبعيت جو مالڪ
مورج منگهناڻي

✍ صاحب ٻجاڻي - سنڌالاجي

مانواري شري مورج منگهناڻيءَ سان منهنجي پهريون دفعو 1996 ع ۾ گڏجاڻي ٿي .مان ڪجھ چوان اَڳيان وڌان، پاڻ اَڳيان وڌي آيو. گرم جوشيءَ سان ڀاڪر ڀيرو ڪندي مرڪندي چيائينم، ”مون تو بابت لکمي ڪلاڻيءَ وٽان گهڻو ڪجھ ٻڌو آهي. “ مون وراڻيو، ”مون بہ گذريل 20 ورهين کان اوهان متعلق گهڻن کان گهڻو ڪجھ ٻڌو ۽ پڙهيو بہ آهي.“ بس، هڪ ساعت ۾ هڪ ٻئي جا ٿي پياسين. ڇڻ ورهين جا واقف هئاسين. هو مونکي پيار ڏيندو هو ۽ مان ڪيس عزت. اها پيار ۽ عزت جي اوت موت ورهين تائين تاحيات جاري رهي. حالانڪ گڏبا سال ۾ هڪ دفعو ئي هئاسين.

سندس سڀاءُ ئي اهڙو هو. مان نٿو سمجهان، هن ڪڏهن ڪنهن خلاف ٻاڙو ٻوليو هوندو . ۽ نہ وري ڪنهن هن خماف ڪجھ برو ٻوليو يا سوچيو هوندو. هر ڪنهن سان مرڪندي ڀاڪر پائي ملندو. عمر ۾ مالي يا سماجي حيثيت ۾ فرق ڏي ڪو ڌيان نہ. هٺ وڏائي بلڪل نہ. ننڍي سان ننڍو، وڏي سان وڏو. گويا سالن جا سڃاتل آهن.

سنڌالاجيءَ سان قرب هوس. ٽرسٽ جو چيئرمئن هو. هر سال اَڪثر جنوريءَ ۾ خاص سيڙجي ايندو. ٽرسٽين جون توڙي عام ميمبرن جون ميٽنگون بہ سندس اچڻ بعد رکيون وينديون هيون. ٽرسٽ جي ميٽنگ شروعات ۾ سندس بنگلي ۾ ئي ٿيندي هئي. ميٽنگ بعد اُتي ئي ڀوڄن ورتائيندي روح رهاڻ ٿيندي هئي. سڄي سال ۾ ڇا وهيو واپريو، تفصليوار ٻڌندو، ٻڌائيندو ساڳئي ڏينهن شام جو جنرل باڊي ميٽنگہ جي صدارت ڪندي نهايت قابليت، ٺهر ۽ صبر سان ڪاروائي هلائيندو. حاضرين جي سوالن جا جواب ڏيندو. ڪي سجهاءُ ڏيندو. ميٽنگ بعد آيل ميمبرن مان هر هڪ کي پاڻ سان آندل پاڪيٽ ڊائري ڏيندو. باقي بچيل منهنجي حوالي ڪري ڇڏيندو. جي مان پوءِ ڀيو ورهائيندو هوس. (پنهنجن کي ۽ پنهنجي پاران)

مورج منگھناڻي آيديپور گانڌيڌام ئي نہ، پر هند جي ڪيترين ئي سماجڪ، سانسڪرتڪ ۽ تعليمي سنستائن سان جڙيل هو. ڪين هر طرح مالي ۽ دلي سهڪار ڏيندو رهندو هو. هت نگر ۾ سندس اچڻ ڪان اَڳ پڇا ڳاڇا ٿيندي رهندي هئي. ڪڏهن ايندو؟ گهڻن ڏينهن لاءِ رهندو؟ اچڻ بعد سندس بنگلي ۾صبح شام اچ وڃ جاري ٿي ويندي هئي. جاتل اَڻڃاتل دستوري طور، توڙي ڪم ڪار لاءِ ، صلاح مصلحت لاءِ پيا وٽس پير پريندا هئا. هوُ سيني سان ملندو، ياڪر پائيندو. وس آهر سندن ڪم ڪندو ڪنهنکي نراس نہ ڪندو. شهر ۾ رونق چائنجي ويندي هئي. سنڌالاجيءَ طرفان پريو درشن يا اِڪو هال ۾ سندس شان سنمان ۾ وڏو ناٽڪ ٿيندو هو. ٻين سنستائن طرفان بہ آجيان ۾ ميڙ ٿيندا. دعوتون ۽ گڏجاڻيون ٿينديون هيون. آخرين دعوت سندس واپس وڃڻ ڪان اڳ سندس بنگلي تي ٿيندي هئي. نهايت عاليشان نگر جون اهم شخصيتون، جهڙوڪ سماج شيوڪ، سرڪاري محڪمن جا اعليٰ عهديدار، جدا جدا سنستائن جا ڪارپرداز، دوست يار، ساهتيڪار ۽ ڪلاڪار اچي مڙندا هئا. ڪوبہ دستوري ناچ رنگ نہ. صرف ملو، قرب ونديو. رات جي منڙي ماحول ۾ روح رهاڻ ڪريو، لذيذ ۽ ذائقيدار ڀن ڀن طعام، ڪائي لطف وٺو ۽ مرو ماڻيو.

ورهين جا ورهيہ اهي دعوتون ۽ ساليانا جلسا هلندا رهيا ۽ آخر خاموش ٿي ويا. 86-85 ورهيہ پار ڪري ويو. طبعيت ناساز ٿي پيس. ترت سنڌالاجيءَ جي چيئرمئنشپ تان فارغ ٿي، اها صلاح ڏنائين تہ هاڻ اهو صدارت جو پد شري رام بخشاڻيءَ کي سونپيو. سندس رايي کي مانُ ڏئي، سندس حڪم جي بجاوري ڪئي وئي. پوءِ بہ هڪ سال ايندو رهيو. آخر بستري داخل ٿي دبئي ۾ ئي گهر ۾ قيد ٿي پيو. سندس سپاتر شري چندر منگهناڻيءَ وٽان جاڻ ملي تہ عليل صحت جي باوجود صبر ۽ شانت ۾ آهي . آخر 4جون 2019 تي چولو ڇڏيائين. شيءِ وڃي مالڪن وٽ پهتي. پڪ اَٿم سڳوري سائينءَ ضرور ڪيس پنهنجن چرنن ۾ جوڳي جاءِ عطا ڪئي هوندي.

رحم تنهنجو دم بدم، قهر تنهنجو گاهہ گاهہ،
هينءُ بہ سچڻ واهہ واهہ، هونءَ بہ سچڻ واهہ واهہ.

صاحب بجاڻي - سنڌالاجي

◆◆

مورج سچ پچ سورج هو

✍ دولت راهي

دولت راهي

مورج منگهناڻي

مورج سچ پچ سورج هو

- ڪنهنکي ڏک نہ رسايائين
شُک سيني ڪي ورهايائين
نرڏن اوچ رسايائين
قوم جو قرض چڪايائين
مورج سچ پچ سورج هو

- ڪلمڪ ۽ خود دار هيو
نرٻل تان ٻلهار هيو
اڙين جو آڌار هيو
ڏياوان ڏاتار هيو
مورج سچ پچ سورج هو

- دلبر دل جو شاهہ هيو
هيڻن جو همراهہ هيو
بيواهن جي واهہ هيو
ڏتڙيل جو ويساهہ هيو
مورج سچ پچ سورج هو

- ادب ڪلا جو شائق هو
مُعزز، مُدبر، لائق هو
مانجهي مُڙس ملائڪ هو
سچ پچ سنڌي نائڪ هو.
مورج سچ پچ سورج هو

- جيون سڦل بڻائي ويو
نيڪي نانءُ ڪمائي ويو
ڏاڪو يار جمائي ويو
ميلا، مورج مچائي ويو
مورج سچ پچ سورج هو

◆◆

जींअं मुरज मघंनाणीअ खे मां समझो

✍ **सुंदर डंगवानी**

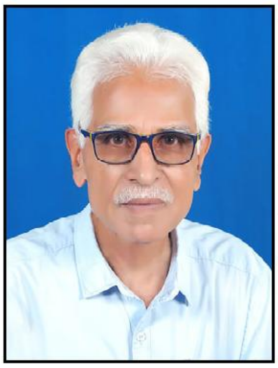

ज़िंदगीअ में कड॒हिं अहिड़नि शख़्सिन सां गड्॒जाणी थी वेंदी आहे, जो ज़िंदगीअ खे माना मिली वेंदी आहे ऐं कुझु बणिजी वेंदो आहे। अहिड़ो ही हिकु शख़्स, नालो मूरज मंघनाणी, पहिरीं मुलाक़ात में ईंअं लगो॒, असीं हिक बि॒ए खे वरिहयनि खां सुञाणूं। मक़सद सागि॒यो सिंधियत, सिंधी बो॒ली ऐं सिंधी कल्चर, वरिसो, सागि॒या वीचार, उदे्श्य ऐं आर्दश, योजनाऊँ ऐं वीचार धाराऊँ, उथण वेहण ऐं सुभाउ ऐं तोल तरीक़ो बि सागि॒यो। हिक सिक्के जा ब॒ पासा, फर्कु हो त उमिर ऐं दौलत जो। किथे मां T.I.F.R जो मुलाज़िम ऐं किथे मूरज हिक मशहूर कंपनी I.T. L ऐं Intra Group of Co. जो C.E.O पर मक़सद बि॒न्हीं जो सागि॒यो सिंधी साहित्य, बो॒ली, नृत्य, नाट्य, सिंधी सभ्यता खे बचाइण जो। उन लाई हुन गो॒लहे लधो मूंखे ऐं मूं गो॒लहे लधो उन शख़्स खे जंहिंजी मदद सां मां जेकी सिंधियत लाइ सपना पिए डि॒ठा पूरे करण जा। उल्हासनगर सिंधियुनि जी वडी॒ बस्तीअ में सिंधु युथ सर्कल, जवानन जी सर्कल 1979 में पहिरियों सिंधु भवन खड़ी करण जी तजवीज़ कई। अगु॒वान सेक्रेटरी हुयसु। ख़्याल ऐं सपनो मुंहिंजो, राम कृष्ण आड॒वाणी 'राही' जेके हिंदवासीअ जो, पोयों पेज कल्चर लाइ हो, उन घड़ीअ घड़ीअ वकालत कई त सिंधु भवन हूंदो त सिंधियत क़ायम रहंदी ऐं बस जुनून चढ़ियो। सिंधु भवन ठहंदो। सर्कल जा 30-40 हज़ार ख़र्च करे छड्रिया। कम बि न थियो पंहिंजी ओक़ात खां 5 फुट न 100 फुट वडो॒ टपो डि॒नो हुयुम। खीसा ख़ाली, काफी हण हण करण खां पोई बि साल में 10 हज़ार बि कठा न करे सघियासीं। पंहिंजी 6 महिननि जी पगार बि दफ कई। हाण छा? ब॒ साल थी विया। राहीअ वटि वञी रोअणो रूअंदो हुयुस। चयाईं, सुंदर विझूं था, हिंदवासीअ में अपील। अपील पेई , उम्मीद त मतां को सूरज निकरे। निरास हुआसीं। ओचितो 20 डीं॒हंनि खां पोई हिकु ख़तु आयो। I.T. L जे लेटर पैड ते ऐं उन सां गडु॒ पंजे हज़ारें जो चेक। असुल ताक लगी॒ विया। लेटर में लिखियल साराह सिंधु भवन ठहराईण जी ऐं लिखियाईं, मां मूरज 15 डीं॒हंनि खां पोई मुंबई अची रहियो आहियां। पतो लिखियाईं रोज़वुड होटल, तारदेव ऐं फोन नंबर।मूं सां मिलु। डि॒नल तारीख़ ते रोड़वुड में फोन कयम ऐं पंहिंजी वाक़िफ्यत डे॒ई दादा मूरज सां सम्पर्क जी गा॒ल्हि कई। मुंहिंजो फोन वरितो वियो, घर जो त न ऑफीस जो ई नंबर हो। बि॒ए डीं॒हं फोन आयो। राहीअ खां तव्हां जो अहिवाल वरितो अथमि। मां कंहिं कम सांगे कोलाबा पियो अचां, छो न तुंहिंजी ऑफीस 3 बजे अची मिलां। तो लाई हेडां॒हं अचण त डु॒खियो थींदो। मां अवाक! दादा भली अचो। बे-सब्रीअ सां 3 बजे गेट वटि इंतिज़ार। हिक लंबी गाडी॒ गेट वटि अची बीठी ऐं लथो हिकु रिजु॒ मुड़स शख़्स। मां समुझी वयुसस त ही आहिनि दादा मूरज। पाण चयाईं मां मूरज, तूं सुंदर आहीं न? मां हा कई ऐं पेरे पवण जी कोशिश कई। पेरे पवणु न डि॒नाईं ऐं चयाईं सुंदर पेरे पवाइणु मूंखे न वणे। हैंडशेक बिल्कुल गरम जोशीअ सां थी ऐं भाकुर। ईंअं लगो॒ ज॒णु वरिहियनि खां मिलियल आहियूं। समुंड किनारे ऐं ऑफीस जे वेस्टर्न कैंटीन में ब॒ क्लाक पंहिंजी क़ौम, बो॒ली, सभ्यता, सिंधियत खे कींअं बचाइजे, उन ते वीचारनि जी डे॒ वठु थी। अलाए छो

कंहिं वडे अरसे खां पोइ कंहिं शख़्स सां मेलाप थियो हो, जंहिं में सिंधियत, सिंधी बोली ऐं क़ौम लाइ कुझु करण जी इछा हुई ऐं मदद करण जो पक्को इरादो। मां अलड़ हयुस ग़ाल्हाईण जो, Mature घटि, जज़्बाती वधीक, पर डिठमु, दादा ईंअं डेखारी न डिनी त तूं अञां बार आहीं।

मदद जो पक्को वाइदो कयाईं। चयाईं, अञां मां 15 डींहं हिते आहियां। मूंखे बिनि डींहंनि खां पोई फोन करि ऐं रोज़वुड में अचजि। पहिरीं मुलाक़ात में ई मां संदसि मुरीद थी वयुस। पुछियाईं, घर कींअं वेंदे? चयोमांस, ऑफीस जे बस में। चयाईं वेह कार में , वी.टी छडींदो थो वञां तोखे। मां सुन्न थी वयुस ऐं भावुक। ऐतिरे पंहिंजाइप में मूं सपने में न सोचियो। अहिड़े दिलदार शख़्सियत सां अजु ताईं मुलाक़ात न थी आहे।

हफ्ते खां पोइ वयसु रोज़ वुड में। चंदर सां मुलाक़ात थी। सागिए उमिर सबबु ईंअं हिक बिए जे वेझो अची वियासीं जो को सन्धो न रहियो। दादा खे फोन कयाईं, सुंदर आयो आहे। चयाईं, अंदर मोकलेस। दादा बिए रूम में हुआ। साणिस वरी ग़ाल्हाइण थियो ऐं सिंधु भवन जी सज़ी रिथा बुधाई। पहिरियां ई शायद राहीअ खेसि काफी बरीफ कयो हो। घणे ग़ाल्हाइण बिना यकदम 20 हज़ारनि जो सर्कल नाले चेक हथ में डिनाईं। उन वक़्त जा 20 हज़ार अजु जे 5 या 7 लखनि जे बराबर आहिनि। मां त अवाक रहिजी वयुसु! चयाईं, डुबई वञी, अञां बियनि खां बि मदद मोकलींदुस। तव्हां सिंधियत लाई पंहिंजो नौकरीअ सां गडु वक़्त ऐं पैसो था डियो त असां जो को फर्जु नाहे छा? काफी कुझु ग़ाल्हाइण थियो। पतो पियो त दादा जा प्रिय लेखक हुआ गोबिंद माल्ही, पोपटी, कीरत, सुंदरी। खेनि कहाणियुनि पढ़ण जो, क़िसनि ऐं नावलनि जो डाढो शौंकु हो। मूं पुछियो, त दादा उहो वरी कींअं? डिसु ओधर वसुल करण बहाने जिनि सेठीयुनि वटि नौकरी कंदो हुयुम उन्हनि 1954 में मूंखे डुबई मोकिलयो। डुबई उन वक़्त रण पट हुई। न जायूं सुठियूं, न दुकान, न बिजली, न पाणी, न नाटक ऐं पिक्चर घर। 15-20 हज़ारनि जे समुंड जे भरिसां बस्ती। गरमी ऐं सूरज जी तपत। ऐतिरे क़दुर जो चमड़ी सड़ी वञे। रात सजी गरमीअ में पघर वहाए ब पल निंड मस अचे। अहिड़े माहोल में डींहं में धंधो करे विंदुर लाइ किताब ई त साथी हूंदा हुआ। ईंअं पढ़ण मिलियो, खेनि प्रिय लेखकनि खे। डुखियुनि हालतुनि जो दादा मुक़ाबिलो कयो आहे।

अहिड़ियुनि हालतुनि सां दादा पंहिंजे महिकम इरादे सां रहिया ऐं बाहि मां सोन वांगुरू चमकी न सिर्फ पाण तरक़ी करे I.T. L जूं शाख़ाऊँ दुनिया में फहिलियल आहिनि, उन्हनि जा चेयरमैन थिया, पर जेके बि सिंधी उतो आया, उन्हनि खे दिल सां मदद कई अथाईं। अहिड़ो को सिंधी जलसो डुबई में न थिए, जंहिं में दादा जी मदद जो हथु न हुजे। सिंधी बोली, सिंधियत, कलाऐं संस्कृतीअ-कल्चर ते दादा दिल खोले ख़र्चु कयो आहे। अहिड़ी का संस्था कान्हे, शाइर या लेखक कोन्हे, कलाकार कोन्हे, का मंडली कोन्हे, जंहिं खे दादा मदद न कई हुजे। किताब ख़रीद करे विरहाइण। कलाकारनि खे हिंद ऐं सिंध मां डुबई घुराइण। रहायश, खाधे-पीते, आव भग़त ऐं घुमाइण जो ख़र्चु बि पाण ऐं पंहिंजे साथीयुनि मथां हमवार करे।

I.T. L जो गेस्ट हाऊस डुबईअ में ऐं हिंदुस्तान में मुंबई में रोज़ वुड होटल सिंधी कलाकारनि जो, लेखकनि जो, सिंधियत जे शेदाईयुनि ऐं कार्य करताउनि जे रहण जो ठिकाणो ऐं दादा मूरज ऐं चंदर जी महिमानवाज़ी। चंदर खे हिदायत त इन्हनि कला-प्रेमीयुनि जी सेवा में का कमी न अचे।

हिकु क़िसो याद आहे चंदर जे पुट ऐं धीअ जी शादीअ जो। दादा जो चंदर खे चयल हो त लिस्ट महिमाननि जी ठाहीं त ड्रिसज को बि लेखक, कलाकार- सिंधियत जो कार्य करता रहिजी न वञे। शाहूकार रहिजी वियो माफी वठंदासीं। पर कलाकार थियनि Emotional। उहे रहण न घुरिजनि। वरी हुब ड्रिसो। पाण दादा ऐं चंदर हिक हिक कलाकार खे खेकारे आजियां कयाऊँ। वाह दादा वाह तव्हांजी महिमानवाज़ी। तव्हांजो कलाकारनि लाई प्यार ऐं सिक सिंधियत जे शेदाईयुनि लाइ दिल में इज़्त Unparallel आहे। श्रद्धा सां सिर झुकी थो वञे। ऐं ड्रिए बि त ड्रेखारे न ड्रिए त मां पियो ड्रियां। पाण त ड्रिए पर दोस्तनि यारनि खां बि ड्रियारे, मिटनि माइटनि खां बि हिक ब्रियो क़िसो यादि थो अचेम- 16 अप्रेल 2006 ऐं सिंधियत कल्चर सेंटर, जो सिंधु युथ सर्कल ठहिरायो हुओ, उन जो मुर्हुत दादा खे करणो हुओ ऐं सांई कालीराम खे कुरबाइती कोठ ड्रिनी वेई हुई। कुदिरती को सिंध जो मशहूर कलाकार तोफील साजनाणी सांई कालीराम वट लथल हुआ ऐं उहे प्रोग्राम में सर्कल में आया। शेड्यूल न हुअण जे बावजूद उन्हनि खे ग़ाइण जो अर्ज़ु कयो वियो।

तोफील कलाकार जींअं ग़ातो, बस नोटनि घोरण जी शुरूआत। पर दादा चुप चाप में संदसि क़दुर शिनासीअ तोर गाने पूरे थियण खां पोई 100-100 वारी पूरी थपी 10 हज़ारनि जी संदसि खीसे में विझी छड्डी। तोफील वाइड्रो थी वियो ऐं उन ड्रींहं खां संदसि आश्क़ि। चवण जो मतलब त कडहिं ड्रेखारे ऐं बुधाइ दान न करे। चुप चाप संदसि दान डियण जो तरीक़ो बि उलहदो। दादा चवंदा हुआ, मंदिर, टिकाणनि, धर्मशालाउनि, कॉलेज, स्कूलनि ऐं सनतन लाइ ड्रींदड़ वारा घणा। असांजी कला लाइ, लेखकनि ऐं कलाकारनि लाइ, कल्चर सेंटर ठहिराइण लाइ, क़ौम जी ब्रोली बचाइण लाइ दान छो न !!? उन खे केर ड्रींदो। पंहिंजी सरकार त आहे कोन, पोइ केरु कंदो। असां हलंदीअ वारनि जो कमु आहे पंहिंजी ब्रोलीअ खे बचाइण। पंहिंजे वरिसे खे बचाइण।

सिंधु युथ सर्कल खां पोई सिंधालाजी उहे बि संस्थाऊँ, जे अजु ऊँचे ग़ाट बीठियूं आहिनि त उन में दादा जी बेहद मदद ऐं दोरांदेशी आहे। पोइ ही सुंदर डंगवाणी हुजे या लखमी खिलाणी, जेके बेहद संदसि करीब रहिया आहिनि। उन्हनि खे जेका पैसे जी ऐं उन खां वधीक जोड़जके नमूने सां कम करण जी सलाह मिली। उन्हनि ब्रिन्हीं संस्थाउनि खे टॉप ते पहुचायो आहे। दादा चवंदो आहे, तव्हां खे ज़मीन आहे, जंहिं खे ज़मीन आहे, उन खे आस्थान ठाहिण में देर न लग़ंदी।

दादा चवंदा आहिनि, सिंधु युथ सर्कल, सिंधालाजी ऐं सीता सिंधु भवन सिंधियत जा तीर्थ धाम आहिनि, लाईट हाऊस आहिनि। जेसताईं इहे स्थान आहिनि, सिंधियत रहंदी। संदसि टिन्हीं संस्थाउनि खे मदद आहे। ब्रिनि जा त हू मुरबी आहिनि ऐं रहनुमाई सालनि खां पिया कन।

ज़मीन ग़ाल्हि ते दादा जा वीचार हुआ त हाण त सिंध हथनि में न रही, ज़मीन न हुअण सबब त भटिकियल आहियूं। दादा जी ड्राढी प्रब्रल इछा हुई त सिंधी गांधीधाम खे पंहिंजी सिंध बणाइनि। कारण सिंध जे वेझो-कछी सिंधी ग़ाल्हाईंदड़-ख़ाली ख़ाली मीलनि में ज़मीन हाज़ुर-आबहवा सिंध वारी ऐं पोर्ट बि। इन लाइ पाण उते प्लाट वठी 1986-87 धारे बंगलो ठहिरायो। हित नईं सिंध ठही सघे थी। पाण हर साल वेकेशन करे डिसंबर-जनवरी-फेब्रुवरी, 15 खां 20 ड्रींहं उते वञी रहनि। सिंधियत जे शेदाईयुनि सां गड्डु आदीपुर में सिंधालाजीअ जो पायो विधाऊँ ऐं चेयरमेन थिया।

उल्हासनगर-सिंधुनगर, जेको सिंधियुनि जी मिनी सिंध करे चवंदा आहिनि, उन लाई बि खेनि बेहद

प्यार आहे। कुझ वक़्त हित अवलाई दौर में पिणु रहिया हुआ। इनकरे हुननि तमाम घणी कोशिश कई त जसलोक हॉस्पिटल हिते ठहे। वड्डा स्कूल ऐं कॉलेज ठहनि, पर घणनि सबबनि करे ईंअं न थी सघियो। पर सिंधु युथ सर्कल खे ठाहिण में हिननि बानीकारनि खे दिल-व-जान सां मदद कई ऐं नतीजो अजु सिंधी समाज पिण ड्रिसी रहियो आहे। अजु हीअ संस्था सिंधियुनि जे कल्चर खे बचाइण में अहम रोल पेई अदा करे। हिंदुस्तान में सिंधी कल्चर में पहिरियों नंबर।

अखिल भारत सिंधी ब्रोली ऐं साहित्य सभा में इनामनि जो ब्रिजु दादा पंहिंजे 25 हज़ार जे इनाम सां विधो ऐं अजु काफी इनाम ब्रियनि पारां अची विया आहिनि।

राम पंजवाणीअ लाई दादा खे बेहद सदक़ हुओ। खेनि सिंधियुनि जो ऐलची चवंदा हुआ। उन जे ओचिते वञण सबब उन खां पोई बि दादा हिन सेंटर खे मदद में काबि कमी न कई ऐं अहिड़ी तसदीक़ वक़्त बि वक़्त ठाकुर चावला कंदा हुआ।

डुबई जी इंदिडया क्लब- इंडियनि हाइ स्कूल लाइ शेख़नि खे पंहिंजे रसुख़ सां साथियुनि सां गडु मिली, ज़मीन वरिती ऐं उनजा अवाइली चेयरमैन जी हैसियत में काफी कार्ज कयो ऐं उहे ब्रुई संस्थाऊँ हिन वक़्त डुबईअ जूं टॉप संस्थाऊँ आहिनि।

आशा चांद जे सिंधी संगत जा पिण फाउंडर मेम्बर ऐं डुबईअ में हर मेले में, पोई चेटी चंड जो हुजे या को सिंधी नाटक हुजे, या बेली या सिंध जा कलाकार, दादा जो हमेशह साथु ऐं शिरकत पिणु। दादा जा वेझा साथी लछमणदास पग़राणी, दयाल हरजाणी, सुरगवासी विकयोमल शिराफ, डॉक्टर राम बख़्शाणी ऐं 50 खां वधीक सिंध वर्क़ी न सिर्फ सिंधु युथ सर्कल खे पर ब्रियनि संस्थाउनि खे काफी मदद मिली आहे। उन लाइ दादा खे शरफु आहे। दादा न सिर्फ सिंधियत लाइ पर सेहत जे खेत्र में आदीपुर में पंहिंजे पिता जी याद में वड्डी हॉस्पिटल ऐं लोनावाला में मंघनाणी एल्डर्स होम जो पिणु पायो विधो आहे। थैलेसीमिया जे सिंधियुनि में नगरी बीमारीअ ते पिणु काफी कुझु ड्रिनो आहे।

1998 में सिंधु युथ सर्कल दादा जे नाले में जिमखाना जो मुर्हुत कयो। उन वक़्त दादा जी शख़्सियत ते ऐं वक़्त बि वक़्त दादा जे बारे में सिंधी विद्वाननि ऐं आलमनि - सियासतदाननि कहिड़ा राया ड्रिना आहिनि, उन्हनि जी थोरे में विचोड़ थो ड्रियां।

1. लाल कृष्ण आड्डवाणी, डिप्टी प्राइम मिनिस्टर: अप्रेल 2011 में दिल्लीअ में दादा ख इनाम वक़्त चयो त दादा सिंधी क़ौम जो अमूल्ह हीरो आहे, जंहिंजे नसुनि में सिंधियत कोटां कोट भरियल आहे।

2. राम ज़ेठमलाणी: 2007 में ग्लोबल सिंधी अवार्ड ड्रियण वक़्त जड्डहिं दादा जो 80 जन्म दिन हो , 18-2-2007 ते अंधेरी क्लब में अवार्ड ड्रींदे चयो,मां पक्के सिंधी, पंहिंजे महिबूब, सिंधियुनि जे ब्रोलीअ जे रखवाले दोस्त खे अवार्ड ड्रींदे फ़ख़ुर थो महिसूस करियां।

3. नारी गुरसहाणी : मुंहिंजो दिलबर दोस्त, हू हिक महान दानवीर, बिरख वापारी, समाज सेवक ख़ुदा तरस इन्सान आहे। चवंदा आहिनि हिन जी रग़ु रग़ु में सिंधियत भरियल आहे। अहिड़नि शख़्सनि खे सिंधी जातीअ खे नाज़ु आहे।

4. राम पंजवाणी : दिलबर दोस्त, दिलदार, दानवीर, संदसि अर्ज़ ते, या चओ, हुकुम ते , सर्कल जे सिंधु भवन उद्घाटन में डुबई खां सीड़ी मोकिलयाईं ऐं चयाईं, तव्हां असां जा सरमोर ऐं सिंधियत सिंधु भवन तव्हां जे शुभ हथनि सां मुहुर्त थियण घुरिजे, न करे सघियुसि।

5. शेख़ अयाज़ : डुबई में बिनि मुलाक़ातुनि में हेठियों शइर चयो, उहो सेठ सिंधी मूरज- जेतिरो मेवो वधीक ओतिरो झुकियल-तहज़ीब सां- नवड़ित सां भरपूर- नालो अथिस मूरज।

6. हूंदराज दुखायल : भाउ मूरज जे नाले जिम जो नालो रखी रहिया आहियूं।। जंहिं लाइ मूं खे घणो प्रेम आहे, आदर आहे, जेको माठि ई माठि में सिंधी समाज जी तन, मन, धन सां सेवा करे रहियो आहे।

7. गोबिन्द माल्ही :सिंधियुनि जे लाइक़ शख़्सियत जी क़दुरदानी आहे ऐं बिए तरफ सिंधियुनि जे तन, मन खे सिंधियत में लग॒ण जो कार्य सरअंजाम आहे।

8. सतीश रोहिड़ा :सिंधियुनि में धनवान त घणा ई, शाहूकार तमाम थोरा। धनवान उहो आहे जंहिं वटि धन आहे, पर शाहूकार उहो आहे जंहिं वटि शाह जहिड़ी दिल बि हुजे। भाउ मूरज लाशिक शाह जहिड़ी दिल रखंदड़ शाहूकार आहे। धनवान खे शाहूकार थियण जी सलाह ड॒िनी आहे।

लाल पुष्प, जयराम रोपाणी, ब॒लदेव मटलाणी, हरी मोटवाणी, एम.कमल, कीरत ब॒ाब॒ाणी, ठाकुर चावला, नंद छुग॒ाणी, प्रेम तोलाणी, शंकर लालवाणी, राम जवहराणी, सिंधी अकाडमी मोतीलाला जोतवाणी, दिल्ली, विशनी ईसराणी गांधीधाम जो मेयर, गायक कलाकार पिण काफी कुझ मूरजमल जे संदेश में चयो।

पहिरियों लेख ''सिंधुअ'' में 1986 में दादा ते सुंदर डंगवाणीअ पारां आयो, उहा मैगज़ीन दादा खे अर्पण कई वई हुई। जंहिं में लिखियो वियो, अदब नवाज़ दोस्त मूरज मंघनाणीअ खे जंहिं जी सुझ बुझ सिंधी साहित्य , कला ऐं संस्कृतीअ में हिकु भेरो वरी नयी जान फुके रही आहे।

1987 ''सिंधु'' (Sindhu) जे कवर में दादा खे सिंधियत जे वण जो मज़बूत ड॒ेखारियो वियो आहे। 1995 जो ''सिंधु''(Sindhu) परचो शादीअ जो Golden Jubilee में अर्पण कयो वियो। 1998 जो परचो जिम वक़्त अर्पण ऐं 2005 जो परचो शादीअ जे डायमंड जुबलीअ ऐं 2006 सिंधियत कल्चर जो संदसि शुभ हथनि सां मुहुर्त। अजु ही सेमीनार संदसि 89 जन्म दिन जे मौक़े ते हिक सच्चे सिंधियत जे सिपह सालार खे सलामी आहे, असां पारां , सिंधु युथ सर्कल पारां।

आख़िर में

ब॒िनि शख़्सनि मुंहिंजी ज़िंदगीअ ते गहिरो असर छड़ियो आहे। हिकु प्रोफेसर R.V. Sitaram (T.I.F.R जा) जंहिं रोज़ी रोटी न छिनी वञे; उन लाइ मूं जहिड़े Millitant युनियुनि लीडर खे काफी भेरा डिसमस थियण खां बचायो। मां ऑफीस में घटि, पब्लिक फील्ड में वधीक वक़्त ड॒िनो। हुन मूंखे बर्दाशत कयो ऐं पंहिंजो पुट समझी ज़िंदगीअ में क़दम क़दम ते रहनुमाई कई। जंहिं लाई मां कुझु बि करे सघां थो।

ब॒ियो शख़्स दादा मूरज मंघनाणी, जंहिं पिण सिंधियत में मूंखे गाइड कयो। पग॒ पग॒ ते रहनुमाई कई। मूंखे हर कार्य में मदद ऐं कडहिं पैसे जी खोट जो अहिसास न थियण ड॒िनाईं। मूं ते खेनि विश्वास हो। मां संदसि पाछो आहियां, सिक्के जो बियो पासो।मूरज वटि जन्म त न वरितो, पर मां पिता समान समझयो आहे ऐं उन जो को बि फरमान मूं लाई आज्ञा जो पालन करण जे बराबर आहे। पर अजब इहो आहे जो दादा कड॒हिं कंहिं बि ग॒ाल्हि में मूं मथां ज़ोरबार न आंदो। कडहिं पेरे पवण न ड॒िनाईं। पंहिंजी भाकीअ में रखियो अथाईं। मूं खे दादा लाइ पाण खां वधीक इज़त आहे ऐं बस !!

(''सिंधु'' (Sindhu)तां खंयल- 2016)

◆◆

ڀائي مورجمل - هڪ انوکي شخصيت

✍ موهن گيهاڻي

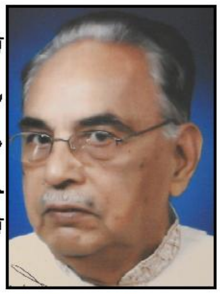

ڀائي مورجمل جي شخصيت جو هڪ ئي لفظ ۾ بيان ڪجي ته اُهو لفظ آهي ”شهاڻو“ . هو صاحب انوکي شخصيت جو مالڪ هو جنهن ۾ شنشاهن جي سخاوت جو گُڻ ته هو پر هو حليم ۽ ضرورت واري شخصيت جو مالڪ پڻ هو. ڪيس هڪ جوهري جي نظر هوندي هئي ۽ هو شخص کي پريان ئي سڃاڻي وٺندو هو. جنهن شخص ۾ هُن ڪو گُڻ ڏٺو ته ڪيس پنهنجي شخصيت جي دائري اندر آڻي ڇڏيندو هو ۽ پنهنجو ڪري ڇڏيندو هو.

ڳالهه ڪيائين ته جڏهن ڪاليج ۾ پڙهندو هو ۽ هو موڪل تي گهر ويو ته ڪيس ٻڌايو ويو ته سندس شادي طئه ٿي وئي آهي ۽ ائين ڪاليج جي شاگردي واري عرصي ۾ ئي هو شاديءَ جي ٻنڌن ۾ اچي چڪو هو. ورهاڱي کان اڳ هو زميندار نظام هو جنهن ۾ هو نپنيو ۽ وڏو ٿيو.

جنهن وقت هو دبئيءَ ۾ آيو. اُن وقت دبئيءَ ۾ رڻ پٽ هو ۽ رواجي طور دبئيءَ ۾ شخصي طور واپاري واپار ڪندا هئا، پر سندن ڪمپنيI.T.L (آءِ.ٽي.ايل) ڪنهن هڪ شخص جي ڪمپني نه هئي، پر هڪ لميٽيڊ ڪمپني طور هئي. جيڪا اُتان جي لحاظ کان نئين ڳالهه هئي ۽ ڪيس اُتان جي حاڪم کان ڪمپني هلائڻ لاءِ پروانو وٺڻو پيو. اُن وقت دبئي هڪ ننڍو شهر هوندو هو ۽ ۽ اهڙي طرح ڀائي مورجمل شهر جي بنيادي حالتن جا سور ۽ سختيون سڀ سنا ۽ اڳتي هلي ڪيئي هندستانين جي اهم ڪمپني ٺاهيو ۽ بلنديءَ تي رسايو جو هتي ذڪر ڪرڻ ضروري نه آهي.

هو سياستدان نه هو، پر سندس دل ديش ڀڳتي سان ڀريل هئي. هوندراج دکايل جو سنڌ ۾ ئي هڪ قومي شاعر طور ناموس ماڻي چڪو هو. جنهن جي سنگت جو مٿس گهرو اثر هو. جنهن ڏينهن راجيو گانڌيءَ کي بم سان اُڏايو ويو اُن رات سندس گهر ۾ دعوت هئي. سندس موت جو ٻڌي هن اُها دعوت رد ڪئي ۽ مهمانن کان معافي گهري. آديپور ۾ نه صرف گهر ٺهرايائين پر اُتان جي مڪاني سنستا کي پڻ مدد ڪندو رهيو ۽ اُتان جي معزز رشتن کي مانُ ڏيندو رهيو. جڏهن هو پاڻ ايندو هو ته ٻين معزز رشتن کي مانُ ڏيندو رهيو. جڏهن هو پاڻ ايندو هو ته ٻين مغز رشتن کي پاڻ وٽ گهرائي محفل سجائيندو هو. اِنڊين انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجيءَ سان ڪيس چاهه لڳاءُ هو، هن اُن سنستا کي اپنايو ۽ خاص مربي ٿيو. مالي لحاظ کان سنڌالاجيءَ کي پنهنجن پيرن تي بيهارڻ جي مڪمل ڪوشش ورتي هن جي اثر ۽ رسوخ ڪري دبئيءَ مان سنڌالاجيءَ تي ڳچ چندو مليو جنهن مان هو پنهنجي جاءِ جوڙائي سگهيا ۽ اڄ پڻ سنڌالاجي سنڌي ساهت ۽ ڪلچر ڪيتر ۾ فنلائتو ڪم ڪري رهي آهي.اکل ڀارت سنڌي ٻولي ۽ ساهت سڀا جو هو مربي رهيو ۽ ليکڪن کي همٿائڻ لاءِ هر سال انعام ڏيندو رهيو. اُلهاسنگر جي سنڌو يوٿ سرڪل جو پڻ مربي رهيو ۽ اُتي پڻ هن دل کولي مدد ڪئي. هڪ ڳالهه جا خيال ۾ رکڻ جوڳي آهي ته هن جي مالي مدد ڪنهن به شرط کان سواءِ هوندي هئي. هن ڪڏهن به مالي مدد جي عيوض ڪنهن به سنستا تي ڪنهن به قسم جو زوربار نه آندو ۽ سنستا جي عهديدارن کي مڪمل ڇوٽ هوندي هئي.

مان پاڻ کي نصيبن وارو ٿو سمجهان ته اهڙي شخص جو مونکي وشواس ۽ پيار مليو ۽ سندس مانائتي يادگيري منهنجي من ۾ رهندي.

◆◆

شرڌانجلي

سدا حيات ڀائي مورجمل منگھناڻي

✍ لکمي ڪلاڻي

مورج منگھناڻي

لکمي ڪلاڻي

اها سچ پچ مون لاءِ وڏي خوشنصيبي هئي جو مونکي ڀائي صاحب جھڙي اعليٰ درجي جي مٺيا واري لاثاني شخصيت جي گذريل اڌ صديءَ کان ويجھي صحبت نصيب ٿي هئي، مون ڪيس پنھنجي زندگيءَ جو آدرش مڃي، هن جي نقش قدمن تي هلڻ جي ڀرپور ڪوشش ڪئي، پر گھڻو چاهيندي بہ سندس جُتي ۾ پير نہ پائي سگھيس.

منھنجو هيءُ مربي ڀاءُ نهايت ئي سُلجھيل دماغ وارو ديرينو ، سنجيدهہ سياءُ وارو، هڏ ڏوکي مهاپرش هو. پيشي طور هو دبئيءَ جي هڪ وڏي فرم I.T.L جو چيئرمن هو. پر شيواڌاري طور سندس نالو ڪيترين ئيسنڌي سنستائن سان جڙيل هو. کين پنھنجي سنڌي ٻولي ۽ سنسڪرتيءَ سان بيحد گھڻو لڳاءُ هو. هن دلي طور چاهيو پئي تہ اسان جي سنڌي سڃاڻپ برقرار رهي. پنھنجي سنڌيت کي بچائي رکڻ لاءِ اسان کي هر ممڪن اُدم ڪرڻ گھرجي. سنڌي ڀاشا، ساهت، ڪلا ۽ ڪلچر کي وڌائڻ ويجھائڻ لاءِ جوڳا اُپاو وٺڻ گھرجن.

اها حقيقت آهي تہ دبئي کان هانگ ڪانگ تائين جيڪي سنڌ ورڪي واپاري ۽ ڪارخانيدار آهن، ڀائيءَ جي معتبري جي ساک قُهليل آهي. هرڪو هن آبرودار هستيءَ کي وڏي عزت جي نگاهہ سان ڏسندو رهيو آهي. هو وقت جو پابند ۽ زبان جو پڪو هو. اسڪولن، ڪاليجن، ناري شالائون ۽ بين سنسڪرت جي ڪارين لاءِ مدد ڏيڻ کان ڪڏهن بہ ونءَ نہ ويندو هو. دبئيءَ جا دلدار سنڌي ڪڏهن بہ کنهن گھرجائو سنڌيءَ کي هو ستائيندا ناهن. سنڌيءَ جي برک شاعر ڪشنچند بيوس جا هي لفظ سندن دلين تي اُڪريل آهن:

”خلق خدمت کان ڀانيان نہ ٻي ڪا بندگي بھتر.“

وڪيومل شراف هجي، ديال هرجاڻي هجي يا ڊاڪٽر رام بخشاڻي هجي، سندس سڀ ساٿي سڏ ۾ سڏ ڏيندا رهيا آهن. پنھنجو اهو فرض پاليندي، پُڄ ڪمائيندا رهيا آهن.

ايشور سيني کي اهڙي سُمت ڏيندو ۽ من جي شانتي بخشيندو.

اوهانجو دعاگو

لکمي ڪلاڻي

◆◆

آسانجو دادا مورج منگھناڻي

✍ آشا چاند

آشا چاند

ماڻهو مڙيئي نہ ماڻهو، پکي مڙيو ئي هنج
ڪنهن ڪنهن ماڻهو منجهہ، اچي بوءِ بهار جي

سدا حيات دادا مورج منگھناڻي اسان جي سنستا جو چيئرمن هو. سال 2000 ۾ دادا، ڊاڪٽر موتي پرڪاش ۽ مون گڏجي سنڌي ٻوليءَ کي انٽرنيٽ ۽ ميڊيا ذريعي وڌائڻ جي خيال کان هن (NGO) سنستا جو پايو وڌو. دادا کي 50 سال ٿي ويا هئا ۽ هو هر بزنس مئن کي سڃاڻيندو هو. اسان کي سنڌس اها ڳالهہ ڏاڍي وڻي جو جڏهن بہ سنڌي سنگت جا ڪلچرل پروگرام ڪندا هئاسين تہ پئسي ڏوڪڙ لاءِ سپانسرشپ لاءِ سدائين سنڌيت سان خاص دل رکڻ وارن جو ڏس پتو ڏيئي همٿائيندو هو.

سال 2007 ۾ جڏهن چيومانس تہ دادا اُردو ۽ سنسڪرت پروگرام دوردرشن تي اچن ٿا تہ پوءِ سنڌي ڇو نہ؟ ڪريون ڪوشش، لکون خط . تہ يڪدم چيائين، ها بلڪل سنڌي چئنل لاءِ رام جيٺملاڻيءَ کي چئون. هن جي دل ۾ سنڌي ٻولي، ڪلا ۽ ساهت لاءِ پيار ۽ عزت هئي. هن مندرن، ٽڪاڻن، سنتن ۽ بيمارن جي مدد کان وڌيڪ پنهنجي ٻولي ۽ سڃاڻپ قائم رکڻ لاءِ ، هر ڪلاڪار کي ساراهيو، پروگرام ڪرڻ لاءِ، ڪتاب ڇپائڻ لاءِ، ٻيا سهڻا ڪم ڪرڻ لاءِ چندو ڇيرو ڏنو. هن جي خيال ۾ مندرن، اسڪولن، سنتن ، ٽڪاڻن لاءِ تہ گهڻائي ماڻهو پيا مدد ڪن پر پنهنجي ٻوليءَ جي واڌاري لاءِ ماڻهو مشڪل ئي ٿا ملن جي دل سان هٿ وڌائين.

دبئيءَ ۾ هن ڪيترائي سنڌي ڪلچرل پروگرام ڪرايا. پروگرام جي ٻئي ڏينهن تي سڀني ڪلاڪارن کي پنهنجي گهر مانيءَ تي گهرائيندو هو ۽ شهر جي ٻين معزز مهمانن کي بہ ڪوٺ ڏيندو هو. 1954 ۾ دادا مورج دبئيءَ ۾ هڪ اسٽنٽ جي روپ ۾ آيو. پنهنجي لگن ، محنت ۽ ڪوشش سان ڪمپنيءَ کي وڌايائين. Cosomos وچ بزار جي ڪنڊ تي شاندار آفيس ٿي پئي. جنهن جو دادا چيئرمن بڻيو. دبئيءَ ۾ انڊين هاءِ اسڪول ۽ انڊيا ڪلب جو بہ چيئرمن ٿيو. 1960 ۾ اهي ٻئي بلڊنگون نهيون. دبئيءَ ۾ چيٽي چنڊ جو پروگرام هر سال ٿيندو هو. جنهن ۾ بہ هن ڀرو ورتو ۽ سنستا 'آسين سنڌي' جي زير سعايي ٻوليءَ کي همٿائڻ جا سهڻا يتن ڪيا.

هند ۾ بہ هن ڪيترين ئي سنڌي سنستائن کي مدد ڪئي. اخبارن کي اشتهار ڏنا. انڊين انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي آديپور جو بہ هو چيئرمن ٿيو. ساڌو هيرانند نولراءِ اسڪول جي مدد ڪيائين. آديپور ۾ دادا پنهنجو بنگلو نهرايو. جتي هو هر سال ويندو هو. اسپتال بہ آديپور ۾ نهرايائين، جيڪا هاڻ سنڌس پٽ چندر وڌيڪ Update ڪرائي آهي. انجو نالو مورج منگھناڻي رکيو آهي. گانڌيڌام جي مئتري منڊل جو پريزيڊنٽ هو. 4 سال اکل ڀارت سنڌي ٻولي ۽ ساهت سڀا سان بہ جڙيل رهيو. هر سال اُتي 25000 رپين جو انعام ڏيندو هو. جنهن ۾ ساهتڪار کي ساهت اڪادميءَ جو انعام ملندو هو.

سنڌو يوٿ سرڪل ، سنڌونگر کي مالي امداد ڏني اٿائين ۽ اها سنستا بہ سنڌي ٻوليءَ جي واڌاري لاءِ ڪم ڪري رهي آهي.

اسان کي دادا مورج منگھناڻيءَ تي وڏو فخر آهي. سڄي جاتيءَ کي اهڙي اعليٰ شخصيت تي ناز آهي. اسان کي دادا هميشهہ ياد رهندو.

◆◆

نالو مورجمل ....

✍موتي پرڪاش

داد مورج سان منهنجي واقفيت اِجهو هيئن ٿي: 1976 جي ڊسمبر مهني ۾ ڊُبئيءَ مان نيند آئي. الله توهار ڪري هوائي جهاز ۾ چڙهي پيس. اُهو منهنجو پهريون هوائي سفر هو. ۽ پارٽ جي پوميءَ تان نڪري ٻيءَ پونءَ تي پهريون قدم هو. هوائي جهاز صبح جو اٽڪل اڍائي بجي ڊبئي ايئرپورٽ تي پهتو.

ساڳئي ڏينهن صبح جو آٺي هڪ هند ڪمري ۾ چڏيائون. ڏاڍو ٿڪل هوس. ڪمري مان ٻاهر نڪري ڏٺم ته سمجهيم ته يا ڪنهن هوٽل ۾ آهيان يا ڪنهن گيسٽ هائوس ۾.

شام ٿي هڪ ملازم تي نظر پيئي. هن ئي مون کي منجهند جي ماني پهچائي هئي. پناڻ هو. همت ڪري سڏيومانس. چيومانس، ’يار، مونکي ٿوري برانڊي کپي. ڏاڍو ٿڪل آهيان.‘ هُن حيرت مان مون ڏي نهاريو. جواب ڏنائين : ڏسان ٿو.

اَڌ ڪلاڪ ۾ هوُ ريڊ لبيل وسڪيءَ جي هڪ بوتل ۽ هڪ ٻه گلاس کڻي آيو. وسڪي گلاس ۾ وجهي هڪ ڍُڪ چاڙهيم، ٻيو چاڙهيم. ملي ته برانڊيءَ جي بدران وسڪي هئي، پوءِ به پيتم ته مزو آيو.ڪڏهن ڇُڪي چاڙهڻ جي عادت ڪانه هئم. ڪلاڪ ڏيڍ بعد اُهو ملازم وري آيو پڇيائين، ’صاحب ڪجهه ٻيو کپي.‘ چيم، ’نه، پر تو پيسا ته ورتا ڪين.‘ چيائين، ’حضور ، پيسا ڪيئن وٺندس. سيٺ جي گهران کڻي آيو آهيان.‘ پڇيومانس: ڇا هي گيسٽ هائوس يا هوٽل ڪانهي؟

چيائين، ’سائين، هي آهن آءِ.ٽي.ايل جا اسٽاف ڪوارٽرس. سيٺ جو گهر پرسان آهي.‘

منهنجا تاڪ لڳي ويا. پڇيم: ڪهڙو سيٺ؟ جواب مليو: سيٺ مورجمل.

مان ته شرم وچان سُسي ويس. سوچيم ته پائي مورجمل سان منهنجي پهرين واقفيت جو اِئين ٿئي ته مان اسڪول جو پرنسيپال ته آهيان پر پيئندڙ ڪائيندڙ به آهيان، سو چڱو ڪين ٿيو!

چوڏهن ڏينهن ڊُبئيءَ ۾ هوس. دادا مورجمل سان ٻه ٽي پيرا گڏيس پر لڄ وچان ويس سوڙهو ٿيندو. مڃاڻ پُڇي وٺي ته اوهين پيئڻ جا شوقين ٿا ڏسجو، ته مون کي ته ڌرتي به جاءِ نه ڏيندي.

پنجويهه سال ڊُبئيءَ ۾ رهيس پر هن ته ڪڏهن ڪين پُڇيو، ڪين پُڇيو.

پنجويهه سال مون دوريءَ تان ويجهائيءَ تان دادا مورج ي ڏٺو. ميڙن ۾، گڏجاڻين ۾، پارٽين ۾ ۽ ميٽنگن ۾ مون ڪڏهن ڪونه ٻڌو ته ڪنهن کيس مورجمل سڏيو . سڀ سڏيندا هئس مورج. دستوري خط لکي ته به صحي ڪري مورج - نه مورجمل.

ڊُبئيءَ ۾ گبر سينيون آهن. گهٽن جي ٽوپي ٽنڊ تي هوندي آهي- ڏيکاءُ به ڪندا. ڊبڊٻو به ڏيکاريندا ۽ ڳالهائيندا اِئين ڄڻ هوا ۾ پيا هلن. دادا مورج جا پيرمون زمين ۾ کُتل ڏٺا، اَڌ انچ به زمين کان مٿي نه. پوءِ به ڪنهن کي صلاح سولي ڪرڻي هجي ته ڊوڙ دادا مورج تائين. ٽيليفون تي يا روبرو. سوچيندو، وري سوچيندو. ٽڏي تي جواب نه ڏيئي سگهندو ته ترسي ڏيندو، پر اُها صلاح هوندي ديريني، اُبهري نه.

اسڪول جي ڪاروباري ڪاميٽيءَ جي ميٽنگ هئي. صدر هو دادا مورج. بحث مباحثي هلندي، مون اسڪول جي هيڊ ماسٽر مسٽر شاهه جي ڪنهن رايي تي ناراضپو ڏيکاريو، پر اوچي آواز ۾. دادا مون ڏانهن نهاري چيو، ’موتي پرڪاش، مسٽر شاهه جو مطلب اِهو تہ ڪونہ هو.‘

بلڪل ننڍو جملو، گنڀير ۽ اَثردار. مون تي جڻ جادو ٿي ويو. مون اُٿي مسٽر شاهه کان معافي ورتي. وري اَهڙي نوبت ڪڏهن ڪانہ آئي. پاءُ صديءَ جو عرصو وڏو آهي. مون کي اَهڙو ڪوبہ واقعو ياد ڪونهي جو هُن ڪنهن تي ڏمر ڪيو هجي. ڳالهہ نہ وڻندس تہ بہ چُپ رهندو. جواب ڏيندو تہ بہ اَهڙو، جو اَڳلو پاڻ کي پشيمان نہ سمجهي . اِهو وڏو گُڻ آهي.

ليکڪن، ڪلاڪارن، ايماندار سماج شيوڪن سان سندس اَزلي موهہ آهي. هڪ پيري ڪنهن ليکڪ دوست جو ذڪر نڪتو، جنهن کي هُن تمام گهڻي مدد ڪئي هئي پوءِ بہ هُن ڪنهن کي نہ ٻڌايو هو. چيومانس، ’دادا، اوهان اُن ماڻهوءَ کي ڪونہ سڃاتو آهي؟‘ جواب ڏنائين، ’سڃاتو ٿيمانس، پر مان سندس چاهڪ آهيان.‘ ۽ وقت آيو جو اُن يار پنهنجي مخزن ۾ ڪيس برو ڀلو چيو. پوءِ بہ دادا مورج جي واتان مون اُن احسان فراموش شخص لاءِ ڪو گُهٽو لفظ نہ ٻڌو آهي. هوُ گڻ گراهڪ آهي. عيب ڪنهن ۾ نہ آهن. ياٽي مورج جي نظر تہ اَڳلي جي لياقت ۽ سٺائيءَ تي پوندي. اهو سندس ٻيو گڻ آهي.

نارايڻ شيام ۽ تنوير عباسي دُبئيءَ ۾ آيا هئا. ڪلاڪين دادا جي آفيس ۾ وٺي ويئي. هوُ دبئيءَ کان ٻاهر ويل هو ۽ هنن سان گڏجي نہ سگهيو. اُن جو کيس وڏو افسوس هو.

2005 ۾ ممبئيءَ ۾ اِنٽرنئشنل سنڌي سميلن ٿيو، جنهن جو هرتا ڪرتا هو شري رام جوهراڻي. رام جوهراڻيءَ جو خط آيو تہ مان اُن موقعي تي پيپر پڙهان. مون محنت ڪري پيپر تيار ڪيو ۽ کيس ڪوريئر ۾ اي-ميل ذريعي موڪليو. ٽيليفون تي - تصديق ڪيائين ۽ وري چيائين تہ پيپر توهان کي روبرو اَچي پڙهڻو پوندو. سميلن ۾ ويس ڏسان تہ پروگرام ۾ موتي پرڪاش بدران ڊاڪٽر موتيلال جوتواڻيءَ جو نالو! جوتواڻيءَ جو مان آدر ڪندو آهيان. هُن پيپر پڙهيو سو تہ سٺو ٿيو پر مهاشيہ رام جوهراڻيءَ کي اهو لحاظ ڪونہ پيو تہ ٻڌائيم تہ منهنجي بدران هن ڊاڪٽر جوتواڻيءَ کان ڪيئن پيپر پڙهايو. ڳالهہ ننڍي آهي، پر شناخت جي ڪوتاهيءَ جي آهي. دادا مورج جيڪر اِئين ڪڏهن نہ ڪري!

ٻئي طرف دادا مورج سميلن کي مالي مدد تہ ضرور ڪئي هئي، پر سندس شرط اِهو تہ سڀني ليکڪن ۽ ڪلاڪارن کي نيئڊ ڏني وڃي ۽هنن کان ادائي هزار ڊيليگيٽ في نہ ورتي وڃي. اِها آهي شناخت، اهو آهي قدر، اها آهي اديبن لاءِ عزت، جيڪا هُن جي من ۾ آهي.

اسٽيج تي وچين ڪرسي واري، هارن جا انبار پهرائي، فوٽا ڪڍائڻ وارا مون گهڻا ڏٺا آهن. مکيہ مهمان هوندا تہ تقرير اُها ڪندا ، جنهن جو اُنڊ نہ مُنڊ. اوهين مورج کي ڪرسيءَ تي ويهاريندا تہ ڏاڍو بيچئن نظر ايندو، سندس ساراهہ جا ٻہ لفظ ڳالهائيندا تہ سُسي سوڙهو ٿيندو. فوٽوگرافر فوٽا پيو ڪڍندو تہ دادا ڪنڌون پاسا پيو وٺندو. نہ مشهوريءَ جو موهہ ۽ نہ نالي جو شوق. اِهو سندس ٽيون گُڻ آهي.

مون سنڌي ڏنوانن ۾ اِهو ئي هڪ شخص ئي ڏٺو آهي جيڪو سمجهندو آهي تہ مندرن،

تڪاڻن، ڌرمشالائن ڪي مدد يلي ڪجي پر اُن ڪان وڌو فرض تہ اسان تي آهي اُنهن سنستائن جو جيڪي جاتيءَ، ٻولي، ساهت ۽ ڪلا ڪي اوچ ڏيڻ جو ڪم نشڪام نموني ڪن ٿا.هن جو ويساهہ آهي؛ تہ ليکڪ ۽ ڪلاڪار جاتيءَ جو سرمايو آهن ۽ اُنهن جوقدر ڪرڻ آهي سماج جو قدر ڪرڻ. اِنڊين انسٽيٽوٽ آف سنڌالاجي (آديپور) ۽ سنڌو يوٿ سرڪل (اُلهاسنگر) ان جا مثال آهن.

سدا حيات شيخ اَياز پنهنجي پٽني زرينا سان ڊُبئي آيو هو. هوُ اُتي اَسانجو مهمان هو. هوُ صرف بہ پيرا دادا مورج سان گڏيو. هڪ پيرو نندي ميڙ ۾ ۽ ٻيو پيرو دادا جي گهر، منجهند جي مانيءَ جي دعوت تي. بس... هُنن کي ڊُبئي ايئرپورٽ تي روانو ڪري آياسين تہ ٻئي ڏينهن دادا مورج مون کي گهرايو. پڇيائين، ’موتي پرڪاش ، اَياز جا ڪيترا ڏينهن هتي رهيو. تنهن جو هوٽل ۾ رهائش جو خرچ ڪنهن ڀريو؟‘

مون جواب ڏنو. ’دادا اَسان.‘

هن چيو تہ ’اِهو تہ ٺيڪ نہ ٿيو. آئينده ڪوبہ ليکڪ ،شاعر، ڪلاڪار ڊُبئيءَ ۾ اَچي تہ اُهو اسانجو مهمان ٿيندو. هن جو آدر ستڪار ڪرڻ اَسانجو فرض آهي. آئينده اِئين نہ ڪجو.‘

اِهو دستور دادا جو پٽ چندر بہ پارٽ ۾ نباهيندو ٿو اچي. سندس هوٽل روز ووڊ سنڌ مان چاهي هند مان آيل سنڌي ليکڪن جي ڀليڪار ڪندي آهي.

اَياز ڏاڍو خوددار شخص هو. هُن ڪنهن جي ساراهہ ۾ قصيدا ڪونہ لکيا آهن. هُن پنهنجين لکڻين ۾ فقط ٻن شخصتين جو ذڪر ڪيو آهي. بابا ئي سنڌ جي جي.ايم. سيد ۽ سوڀي گيانچنداڻيءَ جو. پر هُن دادا مورج جي شخصيت کان متاثر ٿي هڪ بيت لکيو جيڪو سندس شعرن جي مجموعي ۾ ڇپيل آهي.

هي جو سنڌي سيٺ آ، نالو آهي مورجمل
تنهن ۾ جيڏو ڦل
تيڏو نوڙي ٿو ملي

نياز، نئڙت، حليمائي، شناخت، ساڃاهہ، سيني جو آدر، ٻين جي ڪمزورين کي نظرانداز ڪري فقط سندس گڻن جو قدر ڪرڻ، ڪوڙي آڊمبر ۽ ڏيکاءَ کان دور رهڻ. اِهي هڪ سنيءَ شخصيت جا گڻ آهن. مون کي اِهي گڻ دادا مورج ۾ نظر آيا آهن.

◆◆

غزل - رُئل

✍ دولت راهي

1. يار موڪلائڻ جو، پي ڪيو جڏهن سعيو
مان تڏهن مِلڻ پهتس، شرم کي مون پرچايو
2. ايترو تہ ياد آيو، ڪجهہ تہ وسري ويو آهي
پر ڇا وسري ويو آهي، سو ٻنهہ نہ ياد آيو
3. ڪمري ۾ اچي ٻينس، هاڻ سوچ ۾ آهيان
چاجي لاءِ آيس هت، ڊُنڊ سوچ تي ڇايو
4. نيٺ اچ ڪرڻ وارا ڪم لکي، پنو سانديم
شهر ۾ ڏنم ڪيسا ۽ مٿو ٿي چڪرايو
5. عمر هاءِ ! مونسان تو، آهہ جهڙي ويدن ڪئي
ڇا پلا تو سيني جو من ائين ئي ڀرمايو
6. ڪُلِ ملائي خوش آهيان، جو بہ ٿيو سنو ئي ٿيو
دير ٿائين ڪنهن دک جو پڻ نہ ٿو رهي سايو
7. چڏ ڪٽي اِهي ماڻا، پرچ او رئل راڻا
ٿو لڳيم راهي، ڪنهن توکي آهہ پڙڪايو.

◆◆

دادا مورجمل منگهناڻي

✍ هري چوئٿاڻي

مورج منگهناڻي

قدرت جي اُپايل ھِن ڌرتيءَ تي پانت پانت جا اديت
۽ بيشقيمتي گڻن سان پرپور پدارٿ ملن ٿا.

ساگر جي گهرائيءَ ۾ موتي ماڻڪ
ڌرتيءَ جي گرڀ ۾ قسمين قسمين هيرا جواهر ۽ قيمتي ڌاتو
زمين تي امرت روپي جَلُ توڙي زنده رهڻ لاءِ هوا جا پندار.

اِهي سڀ امولھ هوندي بہ اِنهن جي گڻن جي ڪٿ ٿئي ٿي.
پر سڀ کان الوڪڪ رچنا جا ڌرتيءَ تي بڻائي وئي آهي
اُهو آهي انسان، جنهن جي گڻن جي ڪٿ ئي نہ ٿي ڪري سگهجي

ائين تہ هر اِنسان ۾ پل ئي ڪي نہ ڪي گڻ رهن ٿا، پر اهڙا بہ اِنسان
ٿين ٿا جا پنهنجي گڻن جي آڌار تي آڪاش جي اونچاين کي
ڇُهن ٿا ۽ پنهنجي يوگدان سان ديش توڙي قوم جو ڳاٽ اونچو ڪن ٿا.

دادا مورجمل منگهناڻي جن بہ اهڙيءَ ئي شخصيت جا مالڪ هئا
جن لاءِ بي جهجهڪ ڪوئي بہ چوندو تہ اسان کي
اسان جي قوم کي، اسان جي ديش کي اهڙيءَ شخيت تي ناز آهي.

سنڌ ۾ سنڌي هندو پنهنجي زمين سان جڙيل هئڻ ڪري هڪ ئي مالا
۾ پويل هئا. ورهاڱي کان پوءِ پارت ۾ اچي ڏاڙو ڏاڙو ٿي ويا
نہ اُهي پنهنجون جائدادون رهيون نہ پنهنجي زمين ۽ نہ ئي پنهنجي
سرڪار. ٻولي جا قوم جو روح ٿئي ٿي. ڪلا ۽ سنسڪرتيءَ جا
قوم جي سُڃاڻپ ٿئي ٿي سي آهستا آهستا پنهنجو وجوُد وڃائڻ لڳيون

اهڙي وقت دادا مورجمل منگهناڻي، شري گوبند مالهي ۽ دادا
هوندراج دکايل جن مان پريرڻا پائي سنڌي ٻولي ۽ سنڌيت
جي واڌاري لاءِ جيڪي قدم کنيا سي بيشڪ ئي لاثاني ۽ اڻ وسرندڙ آهن.

سنڌين ۾ هوئڻ تي گهڻيئي دانوير آهن، جن اسڪول، ڪاليج، اسپتالن
توڙي مندر نهرائي سنڌي سماج جو ڳاٽ اونچو ڪيو آهي،
پر تن پاران سنڌي ٻولي ۽ سنڌيت جا سموري سنڌي سماج جي وجود
لاءِ بي حد ضروري آهي اُن تي سندن ايترو ڌيان نہ رهيو آهي

دادا جن انهن ڳالهين کي پرکي ورتو ۽ اُن ڏس ۾ ساهتيڪارن،
ڪلاڪارن ۽ فنڪارن جن ۾ هُن کي سنڌي ٻولي ۽ سنڌيت جو آئينده
نظر آيو توڙي سنڌي سنستائن جن جو موُل مقصد سنڌي ٻولي
۽ سنڌيت کي وڌائڻ جو ۽ نئين ٽهيءَ کي اُن ڏانهن مائل
ڪرڻ جو هو، اهڙين سنستائن ۽ شخصيتن کي دل کولي مدد ڪئي ۽ همٿايو.

ايتري قدر جو انهن لاءِ سِڪ، سِنيهه ۽ سَمرپڻ سندس سڃاڻپ بڻجي پيئي.

انسان ۾ مٺيا جون جهلڪيون تہ پيئي ڏينديون
پل وقت ٿورو لڳندو ظاهر نيٺ تہ ٿينديون
ڍڪ ۾ ڍڪي نہ رهنديون، رهنديون تہ ڪيستائين؟
ٻلبُل جي گل ڪان دوري رهندي تہ ڪيتسائين؟

جئين گلاب جي گل جي خوشبو کي قدرت جي هوا پنهنجو پاڻ ئي
ڦهلائي سڄي چمن کي سرهاڻ سان ڀري ٿي ڇڏي. تئين دادا
جن جي سنڌي ٻولي ۽ سنڌيت لاءِ سمرپڻ جي سڳنڌ
ڏيري ڏيري سڄي ڀارت توڙي پرڏيهہ ۾ جتي بہ سنڌي رهن ٿا ڦهلجي ويئي.

سنڌي ٻولي ۽ سنڌيت جي واڌاري ۽ ڦهلاءَ لاءِ
هن شخص نہ فقط پنهنجو يوگدان ڏنو پر پنهنجي هلنديءَ
انوسار گهڻن ئي ٻين دانوير دوستن ۽ پريوار وارن جو پڻ مارگ درشن ڪيو.

جي هن مان پريرڻا پائي اِن ڪم ۾ هن کي ساٿ ڏيڻ لاءِ هر وقت تيار رهيا
سندس سُلجهيل خيالن، مانيٺو ۽ مِلنسار سڀاءَ ۽ محڪم ارادو
۽ يوگدان سنڌي ٻولي ۽ سنڌيت جي واڌاري لاءِ هڪ وردان ثابت ٿيا.

سندس سُپاتر شري چندر منگهاڻي سندس نقش-اي-قدمن تي
هلي رهيا آهن ۽ پنهنجي پتا صاحبن جيان ئي سنڌي
ٻولي ۽ سنڌيت سان نياڻيندي سنڌي سنستائن ۽ ڪلاڪارن کي ٻئي
هٿ ڊگهيري مدد ڪري رهيا آهن. جن جو جيئرو جاڳندو مثال آهن
سنڌو يوٿ سرڪل - اُلهاسنگر
سنڌالاجي ۽ ملير - آديپور
گانڌيڌام متر منڊل . وغيرهہ

ٿوري ۾ هر سنڌي سنستا توڙي سنڌي ڊرامن ۽ ڪلاڪارن جي ترقيءَ ۾
هن شخيت جو سڌو يا اڻ سڌو يوگدان رهيو آهي.

◆◆

دادا مورجمل منگھناڻي

✍ هري چوئٿاڻي

مورج منگھناڻي

شانتي ۽ شرڌا، رهي گُل ڪنول ۾
آ سرهاڻ نياري گلابن جي گُلَ ۾

رنگت پل گُلن جي آ وَڌِ هڪ ٻئي کان
مِلن گُڻ نہ ايڏا تا پر هڪڙي گُلَ ۾.

مگر ڳالهہ اِنسان سان لاڳو ناهي
ڪيئي گُڻ هو بيشڪ سگھي ٿو سمائي

لکن ۾ ملي لعل پر ڪوئي ورلو،
پنهنجي سد گڻن سان ٿو عزت جو پائي.

اَهڙي دادا جَنِ لئہ، شُڀ ڪامنائون
دادا مورجمل لاءِ گھڻيرون تا دُعائون

’هري‘ سُکُ، سڦلتا، صحت شل هوُ ماڻي،
جنم دن جي موقعي تي ڏيون ٿا واڌايون

’’سنڌو يوٿ سرڪل‘‘ اوهان سيني پاران
’هري‘ اَعليٰ شخصيت کي لکہ لکہ واڌايون.

(دادا مورجمل منگھناڻي جي
86 جنم دن جي موقعي تي
هوٽل روزووڊ ۾

◆◆

سمتڪ- ڳالهہ

✍چندر تلريجا ’سچڻ‘

- ڳالهہ جيڪا دکي ڪري من کي
ڳالهہ ور ور اها ڪرين ٿو ٿو.
- ڪو تہ آهي مونکان پڇڻ وارو
يار ايڏي همت هلين ٿو ٿو
- ڳالهہ جيڪا صحيح هجي پل
ڪ
لاڀُ پنهنجو ڏِسي مڃين ٿو ٿو
- ڳالهہ تو آ پڇي ٻُڌائي مون
تون ٻُڌين جي نٿو پڇين ٿو ٿو
- ڳالهہ ڪائي رکين نٿو من ۾
راز ٻين جا گُجها سَلين ٿو ٿو
- ڳالهہ ساڳي بحثُ بِنا مطلب
حلُ جي ناهي دُکا هٽين ٿو ٿو
- تنگہ ڏاڍو مونکي ڪيو تي تون
پوءِ بہ منڙا ’سچڻ‘ وٽين ٿو ٿو.

◆◆

زندگيءَ جا خوبصورت
لمحا واپس ناهن ايندا
پر محسن ۽ مهربان
ماڻهن سان تعلقات ۽
انهن سان لاڳاپيل
سهڻيون يادون
سدائين دلين ۾ آباد
رهنديون آهن.
سدا آباد رهو.
آمين

◆◆

موورج مل منگهناڻي I

✍ ٽي.وي. انٽرويو- رام جوهراڻي

ڌرتيءَ تي پراچين انساني تهذيب جي سڃاڻپ آهي سنڌ. سنڌ جنهن لاءِ جواهر لعل نهرو پنهنجي ڪتاب Discovery of India ۾ لکيو آهي ته مونکي فخر آهي ته مون اُن ڌرتيءَ تي جنم ورتو، جنهن سموري دنيا کي سڀيتا ۽ سنسڪرتي ڏني. هزارين سال اڳ جڏهن ٻين ملڪن جي ماڻهن کي پنهنجو جسم ڍڪڻ جي به خبر ڪونه هئي، غارن ۽ غفائن ۾ رهندا هئا. تڏهن سنڌ ۾ نهايت ئي عمدي قسم جو ڪپڙو اُڻيو ويندو هئو ۽ Export ڪيو ويندو هو.جڏهن ماڻهو چند ميلن جي فاصلي کي پرديس ڪري چوندا هئا، تڏهن اسان جا سنڌي هندو مال جا غوراب پرائي طوفاني سمنڊن جو سفر ڪندي پرڏيهه ۾ وڻج واپار ڪندا هئا.

اڄ ڌرتيءَ تي اهڙو ڪوبه ملڪ ناهي، جتي سنڌي ڪونه پهتا هجن. اڄ اسين سنڌي سرويچ پروگرام ۾ ملاقات ڪريون ٿا دبئيءَ کان آيل ناماياري شخصيت دادا موورج مل منگهناڻي صاحب سان دادا توهان جو سواگت آهي.

جوهراڻي : اوهين سنڌ جي ڪهڙي حصي سان وابسطہ رهيا آهيو؟

موورجمل : سنڌ ۾ ٽنڊو آدم ضلعو نواب شاهه ۾ 16 فيبروري 1927ع ۾ منهنجو جنم ٿيو.

جوهراڻي : دادا ٽنڊو آدم کي سنڌ جي ڪاشي ڪري سڏيو ويندو هو. اُتي توهان جو ڪهڙو ڪاروبار هئو؟

موورجمل : اسان جو ڪاروبار Cotton Ginning Factories ۽ Perssing Factories اسان جي وڏن کي هونديون هيون. هوم سيل ڪپڙي جو به ڪم هئو.

جوهراڻي : توهان جي تعليم!

موورجمل : ٽنڊو آدم ۾ اُن زماني ۾ پنجين درجي تائين اسڪول هوندو هئو. اُتي پنج درجا پڙهيو هوس. اسان کي جيئن ته Cotton Ginning Factories هيون، ته اُن جي sale ڪراچيءَ ۾ ئي ٿيندي هئي. تڏهن اسان کي ڪراچيءَ ۾ پنهنجي Office هئي. پوءِ اسين ڪراچيءَ ۾ وڃي رهندا هئاسون. وڌيڪ تعليم اُتي ئي ورتي.

جوهراڻي : تعليم پوري ڪرڻ کان پوءِ اوهين ڪهڙو ڪاروبار ڪيو؟

موورجمل : مون تعليم پوري ڪئي ۽ شادي ٿي ته يڪدم ورهاڱو ٿي ويو.

جواهراڻي : اُن وقت واري آزاديءَ جي تحريڪ ۾ اوهان جي وڏن ڪجهه ڀاڱ ورتو؟

موورجمل : اسان جي فيملي مان هڪ شخص گهنشامداس منگهناڻيءَ حصو ورتو هئو. پوءِ

جيل ۾ بہ ويو هئو. آءٌ پاڻ بہ Studets Union ۾ Active هوس. جڏهن1942ع ۾ Quit India Movement پئي هلي تہ گانڌيجيءَ چرخا سنگهہ پيدا ڪيو هئو. چيو هئائين تہ توهان بلڪل Non-Political رهو. تڏهن چرخا سگهہ وارن اسان اسٽوڊنٽس جي ميٽنگ ڪوٺائي هئي. اُتي چيائون تہ Quit India تحرڪ ۾ اسان جا سڀ ماڻهو پڪڙجي ويا آهن. اخبارن تي Censarship آهي جنهن ڪري ماڻهن کي پوري خبر ئي ڪانہ پيئي پوي. تڏهن هنن چيو تہ اسين بليٽن ڇپي سگهون ٿا پر اُن جي سرڪيوليشن ۾ توهان شاگرد اسان جي مدد ڪريو. اسان پنجن- ستن دوستن گڏجي اها جوابداري کنئي. اسان کي هو صبح جو سوير اُهي بلٽين پهچائيندا هئا ، جيڪي اسين گهرن ۾ وجي ڏيئي ايندا هئاسين.

جواهراڻي : توهان ڪهڙي عمر ۾ شادي ڪئي هئي؟

مورجمل : مان سچ پچ تہ ٻال وواهہ جو هڪ Victim آهيان. ارڙهن سالن جو هوس ڪراچيءَ ۾ پڙهندو هوس. ڏياريءَ تي ٽنڊو آدم ۾ مائٽن سان گڏ ڏياري ڪرڻ لاءِ ويجبو هو. ڏسان تہ منهنجو پيءُ منهنجي متي مائٽي جي پيو ڳالهہ هلائي. همت ٻڌي پيءُ سان گڏيس. چيومانس بابا! مونکي پڙهڻوآهي. مهرباني ڪري منهنجي مائٽيءَ جي ڳالهہ نہ ڪريو! منهنجي پيءُ کي ڏاڍو غصو اچي ويو. چيائين توکي وڏن سان ڳالهائڻ ۾ شرم نہ ٿو اچي. مون چيو مون بي ڪا بدفضليت جي ڳالهہ تہ ڪئي ڪانہ. پر منهنجي پيءُ کي ڳالهہ ڪونہ وڻي. هوُ اُٿي هليو ويو. مون بہ وري ڪراچيءَ لاءِ پيڪنگ شروع ڪئي. منهنجي ماءُ چيو تہ ڪراچيءَ ۾ تہ اسڪول ئي بند آهن. هتي ئي ڏياريءَ ڪر. بابا آيو، تہ اُن سان ڳالهہ ڪيائين. بابا مونکي گهرائي چيو تہ ٻڌو اٿم! تون ڪراچيءَ جون تياريون پيو ڪرين! چيائين ڏياري تي مائٽن سان ڪبي آهي. مون چيو، جيڪڏهن مائٽن کي اولاد لاءِ پيار ئي نہ هجي. تہ پوءِ رهي ڇا ڪبو! مان ڪراچي هليو ويس.

ڪراچيءَ ۾ اسان کي هڪ فلور تي آفيس هئي ۽ ٻئي فلور تي اسين رهندا هئاسون. هڪ ڏينهن اسڪول مان موٽيس تہ اسانجي منيب متي اچي چيو تہ سيٺ اوهان کي مٺائي کارائڻي پوندي! مون چيو، مان مڱيو آهيان ڇا؟ چيائين ها! ڪٿي؟ چيائين راءِ صاحب جمن مل وارا ٽنڊو جام جا، انهن مان سيٺ پيرومل جي نياڻيءَ سان توهان مڱيا آهيو، بس! اٿين مڱڻو ٿي ويو. شادي ڪيم، عمر ارڙهن سال منهنجي زال جي عمر چوڏهن سال، چيم تہ وري بہ انگريزن جو شڪرگذار آهيان، جن اهو قاعدو قانون آندو. چو تہ ياد پيو تہ منهنجي پيءُ جڏهن شادي ڪئي هئي تہ هوُ ٻارهين سالين جو هئو، ۽

منهنجي ماءُ ڏهہ سالن جي هئي. منهنجو پيءُ 16 سال ۽ ماءُ 14 سال جي هئي تہ منهنجو جنم ٿيو هو.

جواهراڻي : اُن وقت جي فيملي پلاننگ جو دؤر بہ نہ هو، تڏهن اها پيروي توهان ڪيئن ڪئي؟

مورجمل : اها بہ ڳالهہ صحيح آهي. چاڪاڻ تہ ننڍي عمر ۾ شادي ڪيم. 1945 ۾ تڏهن 1947 ۾ پهريون ڀار ٿيو. 1949 ۾ ٻيو ٻار ٿيو. مون چيو تہ هن حساب سان تہ ڪرڪيٽ ٽيم تيار ٿي ويندي. سو مان چوندو هوس تہ چاچو نهروءَ فيملي پلاننگ پوءِ سوچي، مون ان کان اڳہ سوچي هئي.

جواهراڻي : آزاديءَ جي تحريڪ دوران ڪڏهن اوهان کي اهو ويچار آيو تہ اها آزاديءَ اسان سنڌين لاءِ بدقسمتي آڻي سگهي ٿي! ورهاڱو ٿي سگهي ٿو.

مورجمل : خواب خيال بہ ڪونہ هوا!

جواهراڻي : جڏهن ورهاڱي جي خبرون آيون تہ اوهان جي دل تي ڇا گذريو؟

مورجمل : سمجهوسون، تہ جڏهن گانڌيجيءَ جهڙو ماڻهو بہ چوندو هو تہ ورهاڱو منهنجي جسم مٿان ٿيندو ۽ ڪونہ ٿيڻ ڏينداسون. تڏهن اسان کي ان ۾ بيحد يقين هئو تہ ائين بلڪل ڪين ٿيندو.

جواهراڻي : ڪن جو چوڻ آهي تہ اسان جي رهبرن ٿي راهون منجهايون. اسان کي طوفانن جي حوالي ڪري پاڻ وڃي ڪنارن تي وينا.

مورجمل : برابر آهي تہ اُن مهل اسان جا جيڪي معتبر هئا. تن سڄ پڇ ٻيو ڪٿي نہ، پر ايترو تہ ڪري پئي سگهيا تہ پنجاب ۽ بنگال جيان ڪجهہ حصو تہ سنڌ جو بہ وٺن ها! ٿرپارڪر ضلعو ۽ ان سان الڳ ٻہ ٽي ضلعا وٺي سگهن ها. ان ٽائيم ۾ جناح جي مسلم ليگ ڏاڍي Anxuious هئي. هو ان لاءِ ڪجهہ بہ مڃڻ لاءِ تيار ٿين ها. اُهي Compromise ڪري سگهن ها. پر اسان جي مدبرن ڪڏهن ڪوشش بہ ڪونہ ڪئي.

جواهراڻي : ورهاڱي کان پوءِ اوهان هندوستان ۾ پهرين ڪٿي آيا؟

مورجمل : پهرين اجمير جي پاسي پُشڪر ۾ اسين آياسين. اُتان پوءِ Shift ڪري اُلهاسنگر ۾ آياسين، جنهن کي اُن مهل Kalyan Camp سڏيو ويندو هو.

جواهراڻي : اُن وقت شرڻارٿين جي حالت جو سوچي دل ڌڪجي وڃي ٿي. توهان جا اهڙا ڪي انيو؟

مورجمل : شروعات ۾ جڏهن راج گوپال آچاريہ اها ڪلياڻ ڪيمپ اچي کولي تڏهن اسين پشڪر ۾ هئاسين. اسين جڏهن اُتي Shift ڪيوسين، تڏهن 1952-53 ع ڌاري چڱو سڌارو اچي ويو هيو. C-Block ٺهيا هئا. تنهن بئرڪن ۾ ڪونہ رهياسين. پنهنجو گهر ٿي هئو. هر هڪ C-Block ۾ One Bed Room + Hall

ٿاهيل هئا.

جواهراڻي : اُتي اوهان ڪهڙو ڪاروبار ڪيو؟

مورجمل : آءٌ بامبي ۾ نوڪري ڪندو هوس.

جواهراڻي : توهان ٻاهر ڪيئن ويا؟

مورجمل : جنهن ڪمپنيءَ ۾ مان ڪم ڪندو هوس. اها دبئيءَ جي واپارين کي Finance ڪندي هئي. تڏهن هڪ News آئي تہ هڪڙو واپاري Bankrupt ٿي ويو آهي. ٻين ۾ بہ اهڙو ڪجهہ شڪ هو. انهن پارٽين وٽ اسان جي ڪمپنيءَ جا پيسا رکيل هئا. هنن مونکي چاڙهي موڪليو تہ تون وڃي اُتي Settle ڪر. جيڪي اُڳاڙي سگهين اُڳاڙ! ائين پهرين اُن ڪمپنيءَ لاءِ آيس. پنج ڇهہ مهينا لڳي ويا، اُن ڪم لاهڻ ۾. اُن وچ ۾ KJ Chotirmal بامبي وارن دبئيءَ ۾ اچي ئي آفيس کولي هئي. اُنهن جي منيب کي هڪ ٻيو بہ اسسٽنٽ کپندو هئو. مونکي Offer ڪيائون. مون پنهنجن سيٺن سان بمبئيءَ ۾Contact ڪيو.هنن چيو تہ اها ڀاڱ سني ڳالهہ آهي. جو اسين بمبئيءَ، سينگاپور، هانگ ڪانگ، جاپان، جڪارتا ۾ آفيسون هيون. هنن چيو تہ بمبئيءَ آفيس بند ڪرڻ مهل اسان کي تنهنجو ئي خيال هئو. هاڻ جڏهن توکي اُها چانس ملي ٿي، تہ Good Luck to you ائين پوءِ مان KJ Chotirmal جوائن ڪيو. وري اسان جو مئنيجر اُتي چار پنج مهينا رهيو. تيسين اُهي چار پنج مهينا مون ئي پئي ڪم هلايو. تڏهن هيڊ آفيس ڏٺو تہ ڪم سٺو پيو هلي. تڏهن هنن اُن جو انچارج ئي مونکي ڪري ڇڏيو ۽ ان منيب کي اُنهن آڪرا گهانا ۾ آفيس کولڻ لاءِ موڪليو. ائين 1954ع کان وٺي دبئيءَ ۾ ئي رهيس.

جواهراڻي : اُن مهل دبئي هڪ بيابان هو.

مورجمل : اُن مهل دبئيءَ ۾ 20-25 هزار آدمشماري هئي. ڪابہ هوٽل نہ هئي. ريسٽارنٽ ۾ رڳو چانهہ بسڪيٽ وغيرهہ ملندو هو. ڪاڏو بہ هٽ سان ٺاهيو يا بڪ مروا ٻاهر ڪاVC بہ ڪونہ هئي جتي وڃي ڪاڳجي اليڪٽرسٽي ڪونہ هئي. پاڻي ڪونہ هئو. روڊ ڪونہ هئا. ٽيلي فون ڪونہ هئا.

جواهراڻي : توهان جي وڃڻ کان پوءِ اليڪٽرڪ تي وغيرهہ لاءِ ڪجهہ ڪوشش ڪئي ويئي؟

مورجمل : اُهو پوءِ گهڻو دير سان ٿيو. 1960ع جي آخر ۾ اُتي بجلي آئي.

جواهراڻي : هاڻ تہ دبئي هڪ ترقي يافتہ ملڪ آهي. هينئر ڪڏهن اوهين اُتي پنهنجي ملڪ کان پري پاڻ کي اڪيلو محسوس ڪريو ٿا؟

مورجمل : نہ ! ديش سمان تہ اسين جڙيل ئي آهيون. اسين پنهنجي ديش سان ويجهو

بہ آهيون. صرف اڪانومي ڪلاس جي فلائيٽ آهي. جهوني زماني ۾ تہ Ships هوندا هئا. دبئي ۾ ايئرپورٽ بہ ڪونہ هئو.

جواهراڻي : اُتي بہ سنڌ ۽ هندستان ڪچهريون ٿيندون آهن؟

مورجمل : جام! سوشل لائيف تمام گهڻي آهي.

جواهراڻي : توهان اُتي سنڌيت جي ڦهلاءَ لاءِ ڪي ادارا کوليا آهن؟

مورجمل : اُتي اُن زماني ۾ سرڪار طور سنستائن کولڻ جي اجازت ڪونہ هوندي هئي. پر اڄ سڄي طرح سنستائون هيون. جنهن ۾ چيٽي چنڊ ۽ ڏياري وغيرهہ گڏجي ملهائيندا هئاسين. پوءِ سنڌ جي مسلمانن سان گڏجي هڪ سنستا ٺاهيسين. جنهن طرفان شاهہ لطيف ايوارڊ ڏيڻ شروع ڪياسين. هڪڙو پاڪستان مان ۽ هڪڙو هندوستان مان. هڪ هڪ لاءِ گولڊ ميڊل ۽ ڏهہ هزار روپيہ ڏبا هئا. انڊيا واررن کي مونکي ڏيڻا هئا انجو سمورو خرچ پاڙو رهڻ ڪرڻ منهنجي مٿان هو. جنهن ۾ ڏڪايل، گوبند مالهي، پوپٽي هيراننداڻي ۽ ڪجهہ بيا گهرايا هئاسين.

جواهراڻي : اوهان اُتي ڪجهہ اسڪول بہ برپا ڪيا آهن؟

مورجمل : ها، انڊين هاءِ اسڪول دبئيءَ ۾ اسان وٽ سادا اٺ هزار ٻار آهن. زمين اسان کي اُتي شيخ مفت ۾ ڏني هئي. پوءِ وري جيئن وڌيو، تہ زمين وڌيڪ گهري اها بہ ملي هينئر اسان کي ٻہ اسڪول آهن. ٽوٽل سادا اٺ هزار شاگرد آهن. آءُ انهن مان هڪڙو Founder آهيان.

جواهراڻي : هينئر توهان بمبئيءَ ۾ پنهنجي پوٽيءَ جي شادي ڪئي، اُتي ٻين وڏن ماڻهن سان گڏ ساهتيڪار ۽ ڪلاڪار بہ هئا.

مورجمل : منهنجي پوٽي جي شادي هئي. اسان لسٽ پئي ٺاهي. تڏهن مون چندر کي چيو تہ ڪوبہ ڪلاڪار، ليکڪ، ساهتيڪار ، سنگيتڪار اسان کي نہ وسارڻ گهرجي. سينيون وسري ويا تہ هلندو، واندو ناهي. انهن سان Apologize ڪري وري جڙي سگهبو. پر هنن سان وري ڪو Contact ئي ڪونہ ٿيندو.

جواهراڻي : ڳالهيون ڪندي دل ڍاپي ڪونہ ٿي. پر وقت جي تقاضا آهي. ان واعدي سان تہ ٻئي هفتي وري اسين اوهان سان ڳالهيون جاري رکنداسين. تيسين اجازت ڏيندا. مهرباني!

مورجمل : مورجمل مهرباني

(شري مورجمل سان رام جوهراڻي جو ٽي.وي. انٽرويو)

ڪونج جنوري-فيبروري 2007 واري انڪ تان ورتل

◆◆

آسانجو مورج دادا

✍ **آشا چاند**

آشا چاند

دادا مورج اُنهن شخصن مان آهي جي سنڌي هجڻ ۾ فخر وٺن ٿا ۽ ان ماڻهو ۽ سنسٿا جي مدد ڪن ٿا جي سنڌيءَ ٻوليءَ لاءِ ڪم ڪن ٿا. دادا مورج منگهناڻيءَ ڪي جڏهن آسان جئہ سنڌي پبليڪيشن پاران 'مرڪ تي منع' سندري اُتمچنداڻيءَ جي ڪهاڻين جي ڪتاب جو مهورت ڪرڻ لاءِ عرض ڪيو تہ هن بنا دير اسانجي ڳالهہ مڃي. روز ووڊ هوٽل ۾ دادا جي ڪري مهورت جي رسم ڪي چار چنڊ لڳي ويا. سيني سنسٿائن سان جڙيل دادا مورج سچي سنڌيءَ جيان سنڌي ڪلچر ۽ ٻوليءَ کي اڳتي وڌائڻ ۾ جيڪو ساٿ ڏيئي همت افزائي ڪري رهيو آهي اهڙو ٻيو ڪو شخص هن وقت سنڌي سماج ۾ ڪانہ ٿو سجهي.

سنتن لاءِ عزت اُٿس پر انڌ شرڌا نہ. ڊبئيءَ ۾ اڪثر سنت پيا ايندا آهن.ماڻهن کي دڳ ڏيکارڻ لاءِ زندگيءَ ۾ راهہ ٻڌائڻ لاءِ. پر دادا ڪڏهن بہ اجايو انهن لاءِ انڌ شرڌا نہ رکي آهي. مزي جي ڳالهہ آهي تہ انهن ست پرشن مان ڪيترا سنڌي هوندي بہ سنڌي ٻوليءَ جي باري ۾ هڪ لفظ بہ پنهنجي ڀاشڻ ۾ نہ چوندا آهن . جڏهن تہ حقيقت آهي تہ سنتن جو چوڻ ماڻهو ٻڌن تہ ٿا، مڃن تہ ٿا! دادا هميشهہ سنڌي ستپرشن کي وري وري پئي ياد ڏياريو آهي تہ ماڻهن کي پنهنجي ليڪچر ۾ تنبيهہ بہ ڪريو تہ زور بہ ڀريو تہ سنڌي ڳالهائين ۽ ٻوليءَ کي زنده رکڻ جي هر ممڪن ڪوشش ڪن. گهٽ ۾ گهٽ پنهنجي گهرن ۾ سنڌي تہ ڳالهائين.

سنڌي سنگت (ڊبئي) سنسٿا جو دادا فائونڊر ميمبر آهي. هن هر ممڪن نموني ۾ اسانجي رهنمائي پئي ڪئي آهي ۽ هر پروگرام کي ڪامياب ڪرڻ ۾ ساٿ ڏنو اهي. انهن پروگرامن مان جيڪي بہ پئسا بچندا آهن سي سنڌي ٻوليءَ جي واڌاري لاءِ ڪتب آڻيندا آهيون.

جڏهن ٽي.وي. تان سنڌي پروگرام ڪرڻ جو نشچو ڪيوسين تہ دادا گهڻو اتساهہ ڏياريو. پهريون پروگرام 4 مارچ تي دادا طرفان اسپانسر ٿيل آهي.

دادا پنهنجي اولاد کي بہ ٻين جي مدد ڪرڻ جي سُٺي پياري آهي. انڪري چندر توڙي پدو هميشهہ اسان سان گڏ پئي رهيا آهن.

دادا نہ فقط پاڻ سنڌي ٻوليءَ جي واڌاري لاءِ مدد ڪندو آهي پر ٻين سنڌين کي بہ چوندو آهي. ۽ اُهي بہ پنهنجي ڳنڍ کوليندا آهن. هونئن ڏسجي تہ مندر، ٽڪاڻن، ڌرمشالائن لاءِ سنڌي وري بہ دان ڌرم ڪري سمجهندا آهن. پر پنهنجي ٻوليءَ ڪلچر لاءِ پئسو خرچيندي دل ئي سسي ويندي اٿن. خبر ناهي ڇو ٿيو آهي اهڙو حال سنڌين جي سوچ جو؟ ڪاش دل کولي پئسي جي مدد ڪن تہ ٻولي اڳيان پيئي وڌندي ۽ ان جي زنده رهڻ جي وڏيڪ پڪي اُميد ٿيندي.

(ڪونج واري انڪ تان ورتل)

◆◆

غزل

✍ ساڌو مٽائي ’آزاد‘

1. هِت وَڻ وَڻ جي آلي ڪاٿي آ،
هرِ کَهنِ پنهنجي ٻولي جاتي آ.
2. هرِ ڪو چاهي ڇَڙو ڇُڙواڳي ٿو،
هرِ کَنهنِ گُهرِي حِصيداري آ.
3. پنهنجي ڀاشا وَڌائڻ لاءِ آ آڳرو،
راشٽرَ ڀاشا نَہ کَنهنِ چاهي آ
4. سِنڌيُن آرَڪشڻُ کَڏهن نہ گُهريو،
نَہ ئي ڪا پرانت ٽُڪِري پاتي آ.
5. پنهنجي ئي ٻَلَ تي آسوُدا آهيون،
’آزاد‘ آسانِ ٻين جي ڀلائي چاهي آ.

◆◆

ترائيل

✍ ڪرشن راهي

زندگي مونسان نباهي نہ سگهي
زندگيءَ سان مان نباهي نہ سگهيس
وڪہ حياتيءَ کان گهڻي اڳتي رهي
زندگي مونسان نباهي نہ سگهي

اڪہ ملي، دل سان نہ پر دل ڪا ملي،
پيڙ ۾ ڀي اڪيلو ئي رهيس،
زندگي مونسان نباهي نہ سگهي
زندگيءَ سان مان نباهي نہ سگهيس

◆◆

شري مورجمل منگھناڻي

✍ نند ڇڳاڻي

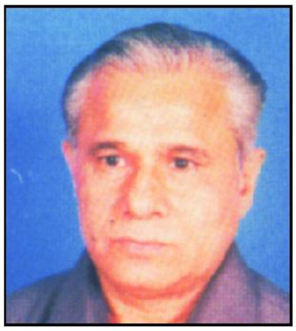

نند ڇڳاڻي

مورج منگھناڻي

ڪجھ سال اڳ جي ڳالھ آهي. سرڪل جي ڪن بانيڪارن سان ممبئي- شانتاڪروز ۾ شاديءَ جي نينڊ هئي. ايس.اين.ڊي.ٽي يونيورسٽي ڪئمپس جي شاهي اڱڻ ۾ شاندار منڊپ لڳل هو. مکيہ رستي کان منڊپ ڏانهن پورو رستو گلن سان سجايل هو. شهنائيءَ جي هلڪي سُر ۾ ’آءُ منهنجا دلبر دوست‘ واري ڌُن پئي هلي. موڙ وٽ گاڏي پارڪنگہ لاءِ خاص ڏانوَ وارو بندوبست هو.گاڏي اُتان جي بانيڪارن جي حوالي ڪري بي فڪريءَ سان اَندر وڃڻو هو. مکيہ پليڪار واري دروازي وٽ آجياڻي لاءِ مهمانواز سيٺ پاڻ مٿن مائٽن سان بيٺل نظر آيو. روبرو هر ڪنهن آيل جو شان وارو آجياڻو ڪري اندر ٽي موڪليو ويو. اندر شاهي ميدان ۾ جدا جدا طبقن ۾ ويهڻ / بيهڻ جو جوڳو بندوبست هو. چوڌاري ڪئيمرائن جي ٽڪ ٽڪ چالو هئي. سنڌي ميڪڪن، ڪلاڪارن - ساهتڪارن لاءِ خاص مهمانواري جڳھ رزرو هئي. اُتم- سندري- آشا-گوبند مالهي... مطلب وڏي کان مون جهڙي نول لاءِ بہ جاءِ هئي. جڻ سنڌي ليکڪن لاءِ ڳوٺ ٻڌايل هو. جتي ساهتي-حيدرآباد-لاڙڪاڻو، شڪارپور مطلب تہ سنڌ جي هر طبقي جا ماڻهو حاضر هئا. اُتي نہ لپيءَ جو لڦڙو هو ۽ نہ ترقي پسنديءَ جي ٺونڪار هئي. رومانيت توڙي جديديت مڙئي ليکڪ- ڪلاڪار- سرهي منهن سان سرور ۾ هئا. کاڌي جا اسٽال بہ اڻڳڻيا. دنيا جي مڙنئي ملڪن جي نالن سان، ڇو جو سنڌورڪيءَ جي گهر ۾ وهانءُ هو. اُنهن جو وڏو هجوم پئي ڏٺو.ان سان گڏ اڄ ڪالھ جي خاص بيماري ڊئبٽيز- دل جي مريضن لاءِ الڳہ اسٽال هو. جنهن مان بانيڪارن جي سجاڳيءَ جي جاڻ پئي پيئي. دنيا جي مشهور ملڪن جو شراب- نالو وٺڻ سان هڪيو حاضر- ان لاءِ خاص الڳہ بندوبست.گهوٽ ڪنوار سان اسٽيج تي گڏجڻ لاءِ لنبي قطار- پر اُن کان وڌيڪ بيٺلن جي سکہ سهنج لاءِ ساڌن موجود. وچ وچ ۾ ميزبان پاڻ اچيو پيا گڏجن.

ها-اها شادي سنڌي سماج جي ڀوڳڻي شخصيت شري مورجمل منگھناڻيءَ جي پوٽيءَ جي هئي. نياڻيءَ جو پتا چندر مورجمل منگھناڻي ٻہ مهمانن جي آجيان ۾ مشغول هو. ڦل ٻڌائي پيو تہ وڻ ڪهڙي قسم جو آهي. اها اٽوسرندڙ شادي جيڪا ماڇي طور ڏسڻ جو موقعو مليو. سنڌي سماج ڏاها ۽ ڏات ڌڻي جوڙي کي آسيس ڪرڻ آيا هئا.

شري مورجمل هوندي بہ جتي گڏجندو ياڪر ۾ پري ڇڏيندو، عمر جا اَٺ ڏهاڪا پار ڪيا اٿس - اها لڪا ڪونہ ڏيندو. هر حالت ۾ نفاق ۽ نفرت کان پاڪ. يادگار شخصيت جو مالڪ. هٺ وڏائيءَ کان ڪوه دور. سنڌي ساهتيہ، ٻولي ۽ ڪلچر سان پاڻ کي جوڙي رکيو اٿائين.انڊين انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي - گانڌيڌام، انڊين اسڪول-دبئي، سنڌو يوٿ سرڪل - اُلهاسنگر ان جا ڪجھہ مثال آهن. سنڌي اخبارن، مگزنس، اسڪول، ڪاليج هر هنڌ سندس ڇاپ نظر ايندي. سندن هوٽل روز ووڊ پاران نگري بيماري ٿلسيميا ڏانهن سجاڳ ڪرڻ وارو اشتهار هوندو. آديپور ۾ اسپتال، پنهنجي برادري منگھناڻين پاران هاڻ وڏڙن لاءِ خاص آرام گاهہ- لوناوالا ۾ پيو ٺهي. ان جو ڪم ڪار سچو چندر ڏسي. ممبئيءَ جي واپاري لتي ۾ شاهي هوٽل جت جيڪر شاهوڪار بہ وڃڻ کان ڇرڪي پر هر ڪو سنڌي اديب شان شوڪت سان پيو اچ وڃ ڪري. ساهتڪارن جي هر سڏ جو جواب ملندو.

پئسو تہ گھڻن وٽ. لکہ ڇا پر ڪروڙ بہ پر عام ماڻهن جي ڀلائي- سماجڪ ڪارج- غريبن لاءِ اَجھو ميسر ڪرڻ لاءِ دردمند دل گھرجي. ايشور جا ڪارج بہ اهڙن چند نيڪ بندن هٿان ٿيندا پيا ڏسون. صاف هٿن سان پريل ٻُڪ پري پئي ورهايا اٿس. ٻين هوند وارن کي پاڻ صحيح رستي ڏيڻ لاءِ همٿائيندو پئي رهيو آهي. ان لاءِ تجربو ۽ تربيت ڪونہ گھرجي پر هڪ دردمند دل جي ضرورت هوندي آهي. اهڙي سخي ۽ سڀاجهي شخص جي نالي پنيان سنڌو يوٿ سرڪل اُلهاسنگر وارن پنهنجي جمخانا جو نالو مورج منگھناڻي جمخانا رکيو آهي. جنهن جي هاڻ فقط ليڊيز لاءِ جدا ونگ بہ کولي وئي آهي. زندگي بامقصد جيئڻ شايد ان کي ئي چئبو آهي.

ڪونج پاران اسين سندن وڏي- صحتمند آورجا لاءِ دعاگو آهيون.

- نند ڇڳاڻي

(ڪونج واري انڪ تان ورتل)

◆◆

هڪ جذوي عالم : پرم ابيچنداڻي

✍ شيام جئسنگهاڻي

منهنجي ڪهاڻي ’ننگو آسمان‘ ڪونج 1965 ۾ ڇپي، جنهن تي ڪافي رد عمل آيا. پرم اُن وقت جمشيدپور ۾ هو. مونکي خط لکيائين: ”تون ٿرڊ ڪلاس ليکڪ آهين ۽ اَدب ڇا ٿيندو آهي، اُهو توکي ڇاڻڻو آهي، پر تون ذهين ضرور آهين.....“

ڪجهه مهينن بعد مان دهلي ويس. پرم جي اُن تلخ خط بعد هماچل ۾ ”سنو فال“ شروع ٿي ويو هو. مون پنهنجي ”ونٽر ڪٽ“ ۽ ٻيو سڀ سمر موسم جي حساب سان سنڀالي ڪنيو. پرم اُن وقت آل اِنڊيا ريڊيو ۾ وڏو شاهي آفيسر هو. مان چاڻڪيه پوريءَ جي يوٿ هاسٽل ۾ بئگ رکي، دهليءَ جي بڪڙاو ۾ پرم کي ڳولهڻ لاءِ نڪري پيس.

مون اُن وقت تائين کيس نہ ڏٺو هو، نہ ئي آنند کيماڻيءَ کي جن سان گڏجڻ جا مان سپنا ڏسندو هوس. جنوريءَ جي ڏنڌ گڏيل ڪمزور اُس هئي. پرم جو چيمبر ۽ مان. پولو ٽي-شرٽ، اسپورٽس جئڪيٽ، جاڪي ڪئپ ۽ تراري مڇن ۾ ڪنهن ڪسينو جو ڪارگذار لڳندڙ - ۽ پرم : فل سوٽ ٽاءِ ۽ ٺاٺ باٺ، چمڪيدار بوٽ ۽ رعبدار، هڪ سي.بي.آءِ جي پرولي آفيسر جيان ٽيبل تي سامهون ويٺو هو- سندس ٽيبل پريل هئي ڪاغذات سان پر سندس هٿ ۾ جهليل سگريٽ هڪ گهرو سُڪون ماڻي رهيو هو.

- ييس... !؟

- پرم، مان شيام ...

- يو رئسڪل... نيپالي شيرپا .... سنڌيءَ جو ٿرڊ ڪلاس ڪهاڻي نويس، ’ننگو آسمان!‘

پرم ڪرسي ڇڏي، سگريٽ ائش ٽري ۾ وسائي، مونکي ڀاڪر ۾ ڀري ورتو ۽ مون کيس چيو: ”آءِ ائم نات اي رائيٽر، پرم.“

”تو وٽ ڇا آهي؟“

”مون وٽ صرف ڪئميرائون آهن، پرم صاحب.....“

اُن بعد اسين هڪ آرٽسٽ سينٽر ۾ وياسين، بيئر پيتوسين. لنچ کائي بينگالي مارڪيٽ ۾ رس ملائيءَ سان ملياسين.اُن شام، اَسين هڪ محبوب دوست آنند کيماڻيءَ گڏ، ڪئنات پنيس جي ڪافي هائوس ۾ ڪافي دير تائين ديسي ۽ ولائتي ادب ۽ ڪلا سان وابسطہ موضوعن ۾ ٻڌل رهياسين.

ٻينءَ رات جو مونکي پنهنجي اڪيلي سفر کي جاري رکڻو هو: پراڻي دهليءَ کان ڪالڪا، پرياتي ريل ڪار، تارا ديوي ۽ سمر هل هڪ هڪ رات ۽ بعد ۾ سملا، ڪفري، نارڪنڊا وغيرهہ. مان يوٿ هاسٽل ائسوسيئيشن جو لائيف ميمبر آهيان. پرم رات جو اسٽيشن تي آيو، چيائين، ”تارا ديويءَ تي شايد يوٿ هاسٽل جي ڊارميٽري آهي پر سمر هل ۾ ڪانهي. هماچل ۾ خوب برف ڪري رهي آهي، توکي تڪليف ٿيندي.“ مون کيس چيو تہ هڪ هڪ رات لاءِ اڇهو، بيڊ ۽ بريڪ فاسٽ، ڪمبل ۽ ڪمبلن اندر تارا ڳولهي لهندس. پڇيائين، ”مال اَٽيئي؟“ کيسي مان فورن مليٽري ڇپو ڪيڍي ڏيکاري چيومانس، ”هڪ ڪنيو بئگ ۾ بہ آهي...“ چيائين:سملا ۾ اپر مال، لوئر مال ۽ لڪر بازارايراضين مان مال صرف اپر مال تان وٺج. گاڏي ڇٽي، ان کان اڳہ پرم گرم جوشيءَ جو هٿ اڳيان ڪندي چيو، ”آءِ ائم هئپي شيام، يو آر الموسٽ ري لونگ

ماءِ لائيف....''

ڪالڪا ميل جي راتوڪي سفر ۾ مون ننڊ نہ ڪئي. پرم مونتي ڇائنجي ويو هو ۽ آنند لاءِ نهايت گهرائپ جو احساس پيدا ٿي چڪو هو. ڪالڪا ۾ صبوح جي برفاني ڏڪٽيءَ ۾ توست بٽر ۽ چانهہ تہ پاتي هئم. پهرين منزل تي لٽس تہ لڳم زبردست سرديءَ ۽ نفي ٽيمپريچر سبب ٽنگون بہ برف ٿي ويئون آهن. سوچي ورتم تہ اهو بہ برداشت ڪندس، ذهني لڙائيءَ جو چڪر بہ، اُلوءَ جي اولاد، اُبتو لٽڪندي بہ شُبتو ڏسڻو آهي. شدت سان سوچڻو ۽ اَپياس ڪرڻو آهي.... وڻ ۾ اگر هڪ نوريئڙو جاڳندو آهي تہ اُنجي سر- ر-ر-ر-ر تال سان سموري آرڪيسترا سڄاڳ ٿي اُٿي ڪڙي ٿيندي آهي، هي للڪاري سفر آهي، مضبوط لباس پاءِ يا برف ۾ ''ننگو آسمان'' ٿيءُ... ... !؟

پرم جي ان پهرين ملاقات جو تت هو تہ مان فڪشن جي روايتي ۽ مقرر گهيري کان بلڪل ٻاهر نڪري تجرباتي قوتون اُجاگر ڪري ڪجهہ ڪلاتمڪ ۽ نئون ڪري ڏيکاريان.

منهنجي ڪهاڻي ''ڪوئي جو موت'' جڏهن ڇپي، پڙهندڙ هوندي بہ اُنهن تائين نہ پهتي. ڪهاڻي ٻيلي جي ڏينهن واري انڌياري ۾ بنسري وڄائڻ جهڙو تجربو هو. سوچي ورتم تہ ڪهاڻي نہ لکندس. اُن دوران پرم جو خط آيو تہ هن ان ڪهاڻيءَ جو انگريزي ترجمو ڪيو آهي ۽ اُها ساهتيہ اڪاديميءَ جي ''اِنڊين لٽريچر'' جي سلور جبلي هاٿي ماپ اَنڪ ۾ ڇپجي رهي آهي ۽ بامقرر منهنجي ڪهاڻي بہ هاٿي انڪ جي آخر ۾ پڇ جيان چنبڙيل هئي.

پرم منهنجو پريہ دوست ئي نہ هو، رهبر هو ۽ آهي. اَڪثر منهنجين خامين(نفي عناصرن) کي بلوري آڪار ڏيندو هو ۽ ان طرح ساهت جي 'پوت بنگلا' ۾ نوان موڙ ڳولهڻ لاءِ للڪاريندو هو.

هوُ منهنجي لاءِ پيپل جي وڻ جيان پناهہ هو- هڪ وشال ڇتر- ڇايا .

گذريل اَڌ صديءَ کان وڌيڪ پرم. سنڌي اَدب جي نالي ۾ پاڻکي گهوري ڇڏيو. ريڊيو ۽ دوردرشن تان رٽاير ڪرڻ بعد هن مرڪزي ساهتيہ اڪاديميءَ جي اَهم پراجيڪٽ-ساهتيہ وشو ڪوش(Encyclopedia of Indian Literature) وياڳہ ۾ ايڊيٽر طور ڪم ڪيو. هو نهايت دورانديش، ڳنڀير، گهرو، روشن دماغ، گيان - وڳيان جي پرک رکندڙ هڪ بي آرام شخص هو. اُن کان سواءِ هوُ اَدب ۽ غير اَدب جي پرک رکندڙ ، اظهار ۾ بي باڪ بياني هو. ساهتيہ وشو ڪوش ۾ ڪم ڪرڻ کان سواءِ هي مڏين ڪالين ساهتيہ (Indian Mediaveil Literature) مجموعي جو بہ ايڊيٽر ٿي رهيو. سنڌيءَ ۾ 'رابيل' ۽ 'ملاح' جي سمپادڪي ڪرڻ سان گڏوگڏ هن جا سنڌي ۽ انگريزيءَ ۾ بي حساب عالماڻا ليک شايع ٿيل آهن. جي سڀ ڪتابي صورت ۾ نہ اچي سگهيا آهن.

فرينچ ساهتيڪار جيان پال سارتر، مراٺي ساهتڪار ڊي.جي. ڪلڪرڻي، گجراتي اَديب سريش جوشي ۽ جڳ پرسڌ ائڪٽر مارلن برئنڊو جيان پرم ابيچنداڻي ڪڏهن بہ انعام، اڪرامن، عهدن جي پرواهہ نہ ڪئي. رات جو گهور اَنڌڪار ۾ بہ پورا ستارا ٽم ٽم ڪندا نظر اچن تہ اوس اهي پرم جون سدا جاڳندڙ اکيون هونديون. جيڪي مون ڏينهن جي ثابت روشنيءَ ۾ ڏٺيون آهن!

پرم کي سڀ کان پهرين هڪ ناول نويس طور سڃاڻان:

سندس پهريون ناول 'جهرڻا' (1952) ۽ اُن بعد 'هڪ جر بہ ڇپيون' (1964) منهنجي ڄاڻ جي دائري کان دور جي دنيا جا ڇِتَ آهن. مثلن جاڙيون ۽ بي آرام آتمائون جيڪي جنم

جنماترن کان هڪ ٻئي کي ڳولهينديون رهن ٿيون : اَهڙا موضوع ۽ ڪلپنا اُن دور جي پاٺڪن کي متاثر ڪري ويا. پرم جي چنتن، سوچ ۽ فڪر ۾ تبديليءَ جو هڪ وڏو سئلاب آيو، جديد زندگيءَ سان منهان منهن ٿي نيون روشنيون ڦهلائڻ جو. هن پنهنجو پهريون ناول ’جهرنا‘ ارپڻ ڪيو: اُنهن پکيئڙن کي جن کي زندگيءَ جي چمن جو سُکون حاصل ٿيو آهي. ’هڪ چر ٻہ چپيون‘: اُنهن طائرن جي نالي جن جو چمن سڪي سڙي ويو. پرم جي سوچ جو پروازُاجاڙ ويرانيءَ کي ڇڏي بلنديون ڇهڻ جي ڪرتب تي پهتو. 1969 ۾ آنند ڪيماڻيءَ جي ايڊٽ ڪيل ’ساهت جا سڏانت‘ ۾ ناول جي ٽيڪنڪ تي لکندي هوُ ’انيوتي ميہ ناول‘ (Novel of Sensibility) تي لکي ٿو تہ: ’تہ ان قسم جو ناول نہ ئي نہ سچيتي تائين محدود آهي ۽ نہ ئي سماج امورتن ويچارن تائين محدود آهي. انيوتي ۽ احساس جذباتي امڪانن جي پئدائش آهي ۽ ناول نويسن پنهنجي پاتر شڪتي پيدا ڪرڻ جي شڪتيءَ سان اُنهن کي ڪافي حد تائين رچنائن ۾ آندو آهي...‘ (صفحو-138)

پرم ورهين جي لاڳيتي اَپياس، عالماڻيءَ جفاڪشيءَ بعد ’پنهنجي انيوتيءَ کي آسماني اونچاين تائين هوابازيءَ ۾ چڪي ويو. هي هو هڪ ساهتڪ هوابار، لٽرري ائسترونات.... هن هڪوار زمين ڇڏي ۽ وري زمين تي نہ لٿو ! .... هن پنهنجي الڳہ دنيا رچي ۽ ان ۾ آخر تائين رهيو، رميو، جهوميو ۽ راضي رهيو.

سندس 24 سالن بعد آيل ناول ’اِئين بہ‘ جي شروعات هيئن آهي: ’اُن سال جي ٽڪائيندڙ، ڳالهائيندڙ ۽ پُرڪندڙ پچاڙي هئي. عجيب اتفاق هو جو موسم ۾ ڦيرو ئي نٿي آيو. اُن رُت ۾ سُڪل ۽ سڪندڙ پيلا پن ٽارين مان پاڻ ڇڏائي ڪرندا رهندا آهن ۽ هوا جي جهوٽن سان ڪسڪندا وڻن جي پاڙن جي پاسن ۾ ڍڳن جي صورت وٺندا آهن....‘

پرم پکيئڙن جي Metophor کان تہ جان ڇڏائي ٿو وٺي پر پرڪرتيءَ جي ڪايا-مايا کان پلاند آجو نٿو ڪري سگهي. سندس زباني : (ساهتڪار سان ملاقات-1997 دهلي اڪاديمي): ’پرڪرتي منهنجي سامهون سرو وياپي واتاورڻ پرگهٽ ٿي ڪري ۽ اهو واتاورڻ يڪ وجودگي شڪتيءَ جو روپ وٺندي سيني جاگرافيائي ۽ سنسڪرتڪ رڪاوٽن کي پٺي ڌاهي ٿو ڇڏي ...‘

پرم جو ناول ’اِئين بہ‘ وڏيڪ اثرائتو آهي، اُن بعد هن ’ڪايا پلٽ‘ بہ لکيو آهي، پر ’اِئين بہ‘ پرم جي مراد ’هو انساني جذبن ۽ احساسن جو ساکي بڻجي مشاهدو ڪرائي ٿو جيڪي حقيقي زندگيءَ جي ترجماني ڪن ٿا....‘ ناول جي منڍ ۾ هو لکي ٿو تہ هن ان ناول ۾ ’جديد زندگيءَ جي اُداسينتا کان بدظن ٿي اَچيتن جي ڏارن ۾ لکي ويل پيڙا کي ٻاهر آڻڻ جو يتن ڪيو آهي....‘

’اِئين بہ‘ ناول ۾ هڪ جديد، ذهين شخص جي پائماليءَ جو دردناڪداستان آهي، ماڊرن سينسيبلٽيءَ جڙيل زوال جي گاٿا آهي. ستيش روهڙا آخري جلد تي لکيو آهي تہ : ’پرم چاهي ٿو تہ سندس بابت ٻيو ڪير نہ چوي جو پرم کي ڪنهن سرٽيفڪيٽ جي ضرورت ڪانهي. پرم کي چوڻو هوندو پاڻ چوندو يا ناول ’اِئين بہ‘ چوندو.

’سِت سال‘ پرم جي لکيل مضمونن جو ٽن ڀاڱن ۾ ڪتاب آهي. ڀن ڀن فلسفن سان جڙيل موضوعن جي درسني آهي: هستيواد ، اتهاس جو فلسفو، اَدبي تنقيد، پرگتيواد، نقاد جي باريڪبيني، وقت جي نهر، زندگيءَ جو فريم

وغيرهہ. سنڌي مضمون نگاري ان لحاظ کان نهايت غريب آهي، درڪار آهي. موزون ذهنيت، ڄاڻ ۽ اَڀياس جي . مرحوم تيرت بسنت جو سوچ-ويچارپل الڳ هو پر هن ۾ پڻ پرم جيان اعليٰ حوصلو هو ۽ سنڌي ادب کي مالامال ڪيائين.

’اِست ساز‘ بابت مون لکيو هو تہ : ’پرم اهم تنقيدڪار آهي، سنڌي اَدب ۾ هن يگانو مقام حاصل ڪري ورتو آهي، هو جديد ڀاو ٻوڌ وارو آهي، جنهن کي مغربي توڙي ڀارتي ڌارائن، اتهاس ۽ فلسفي جي اُڀتار تي مضبوط ضبط آهي.‘ ڪيس وهنوارڪ آلوچنا جي مجموعي ’تڪ تور‘ تي ساهتيہ انعام ڏنو ويو، جنهن ۾ هن خاص طور لال پشپ، واسديو موهي، هريش واسواڻي ۽ پريم پرڪاش جي رچنا سنسار تي تڪ تور ڪئي آهي. سندس جاچنا ڪنڊ الڳہ آهي، ڪلوز ريڊنگہ واري آهي، پاٺڪن کي رچنا جي اندر پيهي وڃڻ لاءِ آمادهہ ڪندڙ آهي. ان ڪتاب کي آنند کيماڻيءَ پنهنجي تنقيدي مضمونن جي مجموعي ’بدلجندڙ دور ۽ تنقيد‘ (جون 2000) ۾ تيز ڌاري چاقون سان چليو آهي. آنند لکي ٿو تہ : ’پرم جينٽلمئن آلوچڪ آهي. انڪري هو اڪثر ذهني ڪروڌ کي شائستہ ڍنگہ سان وهي وڃڻ جي اجازت ٿو ڏئي. مون جهڙن سخت ڪلامي وارو نوع کان هو پرهيزو آهي... سنڌيءَ ۾ ٿوري گهڻي تنقيد ٿي رهي آهي. هن وقت بہ اها مرده استٿي آهي. دنيا ۾ نئين تنقيد ۽ ان کان پوءِ تازهہ ترين آلوچنا جي گرو ژاڪ دريدا Jacques Derrida جي رد تشڪيل deconstruction جي روايت آهي ... هر حال، هر سنڌي تنقيد نگار پنهنجي لاءِ ڪو نہ ڪو ڦاهو سويڪار ڪري ورتو آهي. (صفحہ-20)

سنڌي ناول نويسيءَ جي ٻاڻ ٻڻن نالن جي صف ۾ اهم جڳهہ والارڻ ڪانسواءِ پرم ڪهاڻي نويسيءَ ۾ بہ الڳہ ڀوميڪا نباهي آهي. خاص طور ماڊرن ڀسم ٿيندڙ زندگيءَ کي چٽڻ ۾. هو ولاسنا، ڪام منو وڪار، شخصي آزاديءَ ڀرشٽاچار جهڙن مُدن کي ڪهاڻين ۾ اُڀاري ٿو. سندس ڪهاڻي مجموعي ’ڀاوَ-اَڀاوَ‘ تي هريش واسواڻي: ’پرم جا ڪردار ئي ڪهاڻيون آهن، اُهي يا تہ پاڻ سان دوبدو آهن يا تہ هڪ ٻئي سان. ۽ وچ۾ آهن هنن جون ضرورتون ۽ ذميداريون، اُميدون-نااُميدون، مهتو-ڪانڪائون. بنڌن لاءِ تڙڦ، بنڌن خلاف تڙڦ، وڦلتا جي وينڪ ويدنا، روماني نہ، روماني در جي تائين پهچندڙ آزاديءَ جو شديد احساس ۽ اُنجي پراپتي ۽ اپراپتيءَ جو سنگهرش ..... انڪري سنڌي ڪهاڻيءَ جو هاڻوڪو ڪردار پنهنجي سماجي ويس ۽ استتين ۾ اجنبي آهي.....‘

اجنبي پڻي جو هڪ بي حساب مرڪبي چڪرويوه هوندو آهي، هڪ غرق ڪندڙ ڪُنُ هوندو آهي، جنهن ۾ انساني من جا تهہ تڙڦندا رهندا آهن.

’ڀاوَ-اَڀاو‘ ۾ ڪافي ذڪر لائق ڪهاڻيون آهن. جاڳندڙ نگاهن جا سوال، استل چائيلڊ، ڪاٺ جي ميز جو پرم، ’ڀاوَ-اَڀاو‘ ڪهاڻين جا ڪجهہ ٽڪرا- بي ترتيب وار آهن (فلئشز):

جاڳندڙ نگاهن جا سوال مان:

مُن ٻرندڙ ميڻ بتي ڪٺي فرش تي اُڇلائي ڇڏي. انڌيري ۾ هوءَ بوڪ شيلف وٽ پهتي ۽ صپ ڪتاب هيٺ ڪيرائي ڇڏيائين. ’هي سڀ مٽيا آهي... هڪ وڏي مٽيا...هنن ڪتابن ۾ سچ جو فقط اولڙو آهي... هنن ۾ سچ نہ آهي... اُن وقت بہ سندس جاڳندڙ نگاهون پنهنجي سوالن جا جواب ڳولهي رهيون هيون- ’مونکي ڇا کپي؟ مونکي ڇا جي تلاش آهي؟‘ (ملاح - 1972)

اسٽل چائيلڊ مان:

رسيپشنسٽ هن جو چهرو ڏسي ڊجي ويئي- هو اندر هليو ويو. ڪاريڊار. ڪاريڊار مٿان ڪاريڊار. ڪاريڊار جي هيٺان ڪاريڊار. هيءَ جيون هڪ ڪاريڊار آهي. هيءُ سرير هڪ ڪاريڊار- اونداهو ڊيڄارينڊڙ ڪاريڊار. پنهنجي فيصلي موجب هوُ اُن ڪاريڊار مان لنگهيو هو. اُن لنگهڻ جي پرڪريا ڪان پوءِ هن پوڳيو هو... نتيجي ۾ مونجهارا...'

اها ڪهاڻي هڪ اسٽل چائيلڊ جي مڙه جي چٽڪاري جي هڪ ڪميٽي ڳاٿا آهي. (ٻار کي دفن ڪرڻ بجاءِ جلائين ٿا. مساڻي بچيل رک جمنا ۾ پروان ڪرڻ لاءِ پئسا ٿو ڪائي).

ڀاوَ-اَڀاوَ مان:

مُونکي لڳو ته هيءَ سڄي دنيا هڪ ڊيڄارينڊڙ خاموشيءَ ۾ وڪوڙجي ويئي آهي. هر چيز خالي ۽ شانت آهي. جڻ هي مئلن جو شهر آهي. ٿي سگهي ٿو ته ان شانت واتاورڻ جي ڳرڀ ۾ غلغلو متل هجي. ساري زندگي تنهائيءَ ۾ گذري آهي. هن ماحول ۾ ڪنهن نه ڪنهن انسان جي ساٿ لاءِ من تڙقي اُٿيو آهي. ڪٿان نه ڪٿان انسان جي بوِ اَچي. جي انسان نه ته مٽيءَ جي بوءِ ساٿ ڏئي، ڪنهن ڏپ جوئي ساٿ ملي.... (صفحو-71)

....

پرم ابيچنداڻيءَ جو هڪ اِسيڪچ:

مان پنهنجي لڙائي اڪيلو لڙندس
ڪروڪيتر پل ڪٿي به هجي
ڪورَوَ پل هزار هجن
مون وٽ گانڊيو ڌنش ۾
اکٽ تير آهن
هڪ تير محفوظ آهي
پاڻ لاءِ آخري...

◆◆

وائي

✍ ڀولڻ راهي

عجيب دنيا جو دستور
سڀ ڪي پنهنجو پنهنجو پور

1. اَڄ ماڻهو نه ٻڌڻ ٿا چاهن
ٻ اَڄ ڳالهائڻ ڪان دور
سڀ ڪي پنهنجو پنهنجو پور

2. همدرديءَ لئه جيڪو آيو
ويو سليندو پنهنجو سور
سڀ ڪي پنهنجو پنهنجو پور

3. اَڄ دنيا سوشل ميڊيا تي
ٻ اَڄ ڪي پئسي جو فطور
سڀ ڪي پنهنجو پنهنجو پور

4. ڀانت ڀانت جا ماڻهو جڳ ۾
ڪو مجبور ته ڪو مغرور
سڀ ڪي پنهنجو پنهنجو پور

5. ڪن کي پريان به ويجها ڀاسن
ڪي ويجهن کي ڀائين ڏور
سڀ ڪي پنهنجو پنهنجو پور

6. پاڳلخاني ۾ ڪو پڳلو
خود کي ڀانئي نه پاڳل مورُ
سڀ ڪي پنهنجو پنهنجو پور

7. دنيا جي ميلي ۾ هرڪو
شخص اڪيلو جڻ معذور
سڀ ڪي پنهنجو پنهنجو پور

8. هر ڪم لئه روبوٽ رچيندي
ماڻهو ٿيو روبوٽ ضرور
سڀ ڪي پنهنجو پنهنجو پور

◆◆

سون جا ڪنگڻ

✍ شريمتي پريا سِتپال

اڄ راڌيڪا جي پٽ منوج جي نئين گهر ۾ ستينارائڻ جي پوڄا ۽ گرهہ پرويش آهي. گهر ۾ ڪافي رونق لڳي پيئي آهي. هوَن هلي رهيو آهي. راڌيڪا جو پٽ منوج ۽ نونهن ڪويتا ٻئي هوَن تي ويٺا آهن. راڌيڪا پاڻ براهمڻ ۽ ٻين مهمانن جي روٽي جو بندوبست ڏسي رهي آهي. تڏهن غصي ۾ ريکا اچي پهتي ۽ ماءُ کي چوڻ لڳي ، ”ممي هڪ دفعو ڪمري ۾ تہ هل. مونکي توسان ضروري ڳالهہ ڪرڻي آهي.“

”هاڻي ڪافي ڪم پيو ريکا، ٿوري دير کان پوءِ اچان ٿي.“ راڌيڪا رنڌڻي جي طرف مڙندي چيو.

پر ماءُ جي ڳالهہ کي اڻٻڌو ڪندي ريکا ماءُ جو هٿ پڪڙي چيو، ”مون چيو نہ ضروري ڪم آهي.“

راڌيڪا جڏهن ڪمري ۾ ويئي ۽ اُتي ڏٺائين تہ ريکا جي بئگہ ۾ ٻيو سامان پئڪ ٿيل پيو آهي.

ڪمري جي اندر گهڙندي ئي ريکا چيو، ”ممي مان واپس پنهنجي گهر وڃي رهي آهيان. پاءُ ۽ ڀاڀي کي ٻڌاءُ ڇڏجانءِ.“

”مگر ڳالهہ ڇا آهي؟ اهو بہ تہ ٻڌاءِ.“ راڌيڪا پڇيو

ريکا ناراض ٿيندي ماءُ کي چيو، ”ڇڻ توکي ڪجهہ خبر ئي ڪونہ آهي.“

ريکا پنهنجي ڳالهہ کي جاري رکندي چيو، ” مون، پاءُ منوج کان نئين گهر جي پوڄا ۽ گرهہ پرويش جي لاءِ سون جا ڪنگڻ گهريا هئا ۽ هن اُهو چئي ڪري ٽاري ڇڏيو تہ سڄو پئسو گهر ٺهرائڻ ۾ خرچ ٿي ويو آهي. هاڻي پئسا ڪونهن ۽ ڪويتا ڀاڀي جا پُراڻا جهومڪا ڏيئي ڪري پنهنجو پيڇو ڇڏائڻ ٿو چاهي؟ مان چئي ٿي

ڇڏيانءِ مونکي سون جا ڪنگڻ کپن . نہ تہ مان هاڻي ئي پنهنجي گهر هواپس ٿي وڃان.

ريکا روئيندي چوڻ لڳي، ”پاپا اڄ زنده هجي ها تہ ڇا هوُ منهنجي اِڇا نہ پوري ڪري هان. تون تہ پاءُ ۽ ڀاڀي کي ڪجهہ نہ چوندي آهين.“

راڌيڪا ريکا جو هٿ پڪڙي پلنگہ تي پنهنجي پاسي ۾ ويهاريندي چيو، ”ڪهڙيون ٻاراڻيون ڳالهيون ڪري رهي آهين. توکي تہ خبر آهي تنهنجي پاپا جو سپنو هيو هي گهر وٺڻ. پر هوُ تہ پنهنجو سپنو پورو ڪرڻ کان پهرين راهہ رباني وٺي ويو. اُن جي بيماري تي پئسو پاڻي وانگر وهائڻ کان پوءِ بہ ڪوئي بہ فائدو ٿيو. پوءِ بہ منوج پنهنجي سموري جمع پونجي لڳائي ڪري هڪ هڪ چيز پاپا جي پسند جي ٺهرائي آهي. ۽ پٽ! آشيرواد ۽ خرچي جيڪو خوشيءَ سان ڏنو وڃي اُهوئي وٺڻ کپي. ٺيڪ ئي چئي رهيو آهي منوج ايترو پئسو لڳائڻ کان پوءِ، ڪيئن تنهنجي لاءِ سون جا ڪنگڻ ٺهندا؟“

ريکا غصو ظاهر ڪندي چيو،”توهان کي تہ هميشهہ منوج پاءُ جون ڳالهيون ئي صحيح لڳنديون آهن.“

راڌيڪا سمجهائيندي چيو، ”ريکا....هي صرف تنهنجو ضد آهي. ٻيو ڪجهہ بہ ڪونہ آهي. توکي تہ هونئن بہ هوُ جهومڪا ڪافي پسند هئا. شادي کان پهريون ڪيترن فنڪشن تي پاتا آهن تہ هاڻي ڇا ٿيو؟ “

راڌيڪا پنهنجي ڳالهہ کي جاري رکندي چيو، ”منهنجو حال بہ توکان لڪل ڪونهي. جيڪو ڪجهہ بہ هيو توهان ٻنهي جي پڙهائي ۽

شاديءَ ۾ خرچ ٿي ويو.``

ريڪا اڄان بہ غصي ۾ هئي ۽ چوڻ لڳي... ”ٺيڪ آهي تہ پوءِ مان وڃان ٿي... جتي منهنجو مانُ سنمان ڪونهي... اتي مونکي بہ رهڻو ڪونهي... ``

راڌيڪا اکين ۾ آنسون آڻيندي چيو، ”ريڪا پٽ! هڪ دفعو وري سوچ... ڪڏهن ڪڏهن هڪ پل جو ڪروڌ ۽ غصو ڳهري ڪان ڳهري رشتي کي بہ تباهہ ڪري ڇڏيندو آهي. اڄ جيڪڏهن تون ائين اُنهن کي بنا ٻڌائڻ جي هلي وئين تہ هميشهہ جي لاءِ پنهنجي پاءُ ۽ پاپي جي دلين ۾ تنهنجي لاءِ عزت ۽ سنمان بہ وڃائي ڇڏيندينءَ.``

راڌيڪا پنهنجا ڳوڙها اُگهندي چيو، ”ريڪا پٽ! تون پنهنجي پاءُ منوج ۽ ڪوينا پاپي جي نيت تي شڪ ڪري رهي آهين. هوُ ڪالهہ شام جو ٿي چئي رهيا هئا تہ.. ممي اسان هاڻي ريڪا جي اَڃا نڌا پوري ڪري سگهون ٿا مهنن ڪان پوءِ اسان ماما مامي ٿينداسين يعنيِ ريڪا جي جڏهن ڊليوري ٿي ويندي تہ ضرور ريڪا جي لاءِ سون جا ڪنگڻ ٺهرائينداسين. تيستائين پئسن جو بہ ڪجهہ نہ ڪجهہ اِنتظام ٿي ويندو. اگر اهو سڀ ٻڌڻ ڪان پوءِ بہ وڃڻ چاهين ٿي تہ مان توکي ڪونہ روڪينديس.``

ريڪا کي پنهنجو پاڻ تي شرم اچي رهي هئي. صرف پنهنجي هڪ ضد جي ڪارڻ هوءَ غلط قدم کڻڻ تي ڪٽي سگهي.

پنهنجي ماءُ کي ڀاڪر پائيندي چيائين، ”مونکي معاف ڪري ممي. هميشهہ پاپا ۽ پاءُ منوج ئي منهنجي چاهي صحيح هجي يا غلط هر ضد پوري ڪئي آهي.... ۽ اُنهي ضد جي ڪارڻ مان رشتن جي اهميت کي وساري ڇڏيو. توهان ئي مونکي صحيح رستو ڏيکاريو نہ تہ هڪ پل جي ڪروڌ ۾ کنيل فيصلي جي لاءِ مونکي سڄي عمر پڇتائڻو پوي ها. سون جي ڪنگڻن جي لاءِ مونکي سون جهڙن رشتن کي نٿي وڃائي سگهان.``

◆◆

غزل

✍ کيمن يو. مولاڻي

ڪٿي ماڻهو آهڙا ڏٺي مون نري
هتي چال شطرنج جي هرڪو هلي.

1. اَڇن باغ ۾ ٿا گلن کي ڏسڻ،
وڃن ٿا ڇبر جي گلن کي ڇَتي.
2. سچي ڳُوڻ کي آهي سرڻو لڳل،
ٿو مشڪل سان ثابت ڪو ڌاڻو ملي.
3. هلي هلڪڙن رولوُ ڪارن جي ٿي،
وڃن تاءُ سچ جو ڪڪر ٿا کسي.
4. ڏيو پيار هيڏو ٿا ڪنهن ڪاڻ اَڄ،
اَوهان ئي ڪڍيو هو آسانکي تڙي.
5. سفر ۾ کي آيا ها آهڙا پڙاوَ
ڪندي ڳاله جن جي ڌرن ٿي ڏکي.
6. اَچي اُن جڳهہ تي رسيو ڪافلو،
نصيحت ڪاهرڪو وڃي ٿو ٿئي
7. جڳت ڪاڻ جڻ ڪوئلن جي لڳو،
بچي ڪونہ ڪارنهن ڪان ٿو ڪو سگهي.

◆◆

पथर जा देवता

✍माया वसन्दाणी 'इंडलठि'– जयपुर

ओ पथर जा देवता
हज़ारनि लखनि जूं
दांहूं ऐं वेदिनाऊँ
खणी पियो मुशिकीं
सचपचु ! तूं पथर जो आहीं
या बुधी–बुधी
पथरु थी वियो आहीं।

◆◆

ڪتاب پڙهڻ جا سائنسي فائدا

واٽس آپ

1. **دماغ جي ڪم ڪي وڌائن ٿا:** ڪتاب پڙهڻ دماغ ڪي ترتيب ڏيڻ سان گڏ نيورل فنڪشن ڪي پڻ مسل ميمري جهڙي عمل ذريعي وڌائي ٿو.
2. **دماغي بوجهہ ڪي گهٽائن ٿا:** اَڌ ڪلاڪ ڪتاب پڙهڻ بلڊ پريشر ۽ هرٽ ريٽ ڪي گهٽ رکي سگهي ٿو. جنهن سان ذهني دٻاءُ %68 گهٽجي وڃي ٿو.
3. **علمي زوال کان روڪين ٿا:** ڪتاب پڙهڻ سان توهانجو دماغ ٻڍاپي ڏانهن وڃڻ کان بعد بہ تيز ٿي رهي ٿو ۽ ڊمينشيا جهڙن دماغي حالتن کان بچائي ٿو.
4. **ننڊ ڏيارن ٿا:** سمهڻ کان اڳ ڪتاب پڙهڻ جي عادت توهانجي جسم ڪي آرام ڏانهن وٺي وڃي ٿي ۽ توهانڪي ننڊ ڦٽائڻ وارين شين جهڙوڪ موبائيل وغيرهہ کان بہ پري رکي ٿي.
5. **عام ڄاڻ ۾ اضافو ڪن ٿا:** وسيع موضوعن جي باري ۾ ڄاڻ هجڻ توهان ڪي هر مشڪل سان منهن ڏيڻ سيکاري ٿو.
6. **لغت ۾ اضافو ڪن ٿا:** اهي ماڻهون جيڪي روز ڪتاب پڙهن ٿا. لفظن جو خزانو رکن ٿا. اهو عمل توهانڪي زندگي ۾ گهڻن موقعن تي مثبت طريقي ۾ اثر انداز ٿي سگهي ٿو.

◆◆

فرانز ڪافڪا

منهنجي خيال ۾ اسان ڪي اهي ڪتاب پڙهڻ کپن جيڪي
خنجر جيان زخمي ڪريو ڇڏن، اگر هڪ ڪتاب اسان ڪي
ڌوڏي نٿو ڇڏي، تہ پوءِ پڙهڻ جو ڪهڙو فائدو؟مطلب تہ پوءِ
اسين خوش ٿيڻ لاءِ ڪتاب پڙهون ٿا جيئن اهو اسان لکيو
هجي قسم سان اسان ڪتابن کان بغير خوش ٿي رهنداسين
۽ اگر ڪي ڪتاب اسان ڪي خوش ڪري بہ سگهندا تہ اهي
اهڙا ئي هوندا جيڪي اسان پاڻ بہ لکي سگهون پر اسان
ڪي اهڙا ڪتاب پڙهڻ کپن جيڪي اسان تي گهرو اثر
وجهن، جيڪي اسان ڪي ائين ڌڪوئن جيئن
اسان ڪنهن پاڻ کان وڌيڪ پيار ڪرڻ
واري ماڻهون ڪي وڃايو هجي، جيئن
اسان ڪي وطن کان ڌار ڪيو ويو هجي،
جيئن خودڪشي هجي، هڪ ڪتاب
ضرورو هڪ ڪهاڙي ئي هوندو
آهي جيڪو اسان جي اندر
جي منجمد سمنڊ ڪي ٽوڙي
ٿو. اهو منهنجو اعتقاد آهي.

(روشني)

◆◆

ڪڏهن بهار تہ ڪڏهن خزان

تارا ميرچنداڻي

ٽرين پوري رفتار سان ڊوڙي رهي آهي. مان دريءَ کان ٻاهر نهارڻ لڳس. ٽرين سان گڏ وڻ ٽڻ، جهوپڙيون، گهر، گاڏيون، موٽرون، رستا واديون سڀ ڄڻ ڊوڙي رهيا آهن. منهنجو نظرون آڪاش ڏانهن کڃي ويئون. آسمان ۾ ڪي ايڪڙ ٻيڪڙ بادل نظر اچي رهيا آهن. اهي بہ ڄڻ ٽرين سان ڊوڙڻ ۾ شرط پچائي رهيا آهن.

ڪٿي ٿوري اُس تہ ڪٿي ڇُهڙ. ڪٿي سوڪڙ تہ ڪٿي هريالي. پريان هجن! يا ڪي رانديڪا هجن. ڪٿي ايڪڙ ٻيڪڙ ڪي ماڻهن نظر اچي رهيا هئا. ڪا اسٽيشن لنگهي ٿي ويئي تہ ٿوري هلچل ڏسڻ ۾ ٿي آئي. ماڻهن سامان، اسٽال وغيره....دوريءَ کان نظر ايندڙ جبل ٽڪر... جبل تي ڪو اڏيل مندر... هر نظارو ڪن ڪن بدلجندو پئي رهيو. ڪجهہ بہ ساڳيو ڪونہ هو. ڌرتيءَ جي هر حصي تي الڳ الڳ رچنا. قادر جي قدرت بہ عجيب آهي. ڪيتري نہ اديت سندر آهي سندس پرڪرتي. مينهوڳيءَ ۾ پوني کان ٻامبي تائين مسافريءَ ۾ عجيب لطيف آهي.

مان ڪڙڪيءَ کان ٻاهر نهاريندي رهيس. ڪڏهن ڌرتيءَ ڏانهن تہ ڪڏهن آسمان ڏانهن. اڇهو هينئر جو هينئر پکين جي ٽولي اُڏامندي نظر آئي. نہ ڄاڻ جُهنڊ جو جُهنڊ ڪيڏانهن ڪاهي رهيو آهي. شايد ڪنهن مجلس ۾ وڃي رهيا هئا يا شايد ڪنهن جي مرتيوءَ تي پکين ۾ بہ ڪيڏي ٻڌي آهي. هڪبئي کي آواز ڏيئي يڪشمت ٿي اچي مڙهہ تي پهچندا !!!...

مان بہ تہ هينئر پوني مان ممبئيءَ پنهنجي وڏي ڀاءُ جي مرتيوءَ تي رڪايل پاٺ صاحب جي ڀوڳ تي وڃي رهي آهيان. ڀائو وڏي عمر جو هو. آسٽريليا ۾ پنهنجي پٽ وٽ سال ڏيڍ ٽيو هوس تہ دهلي مان پنهنجو بنگلو وغيرهہ وڪڻي ڀاڀي سميت هميشهہ لاءِ اُتي رهڻ لاءِ هليو ويو هو.

سچ تہ وڏي عمر ۾ اولاد جي ويجهو هجڻ جي ڪيتري ضرورت ٿي محسوس ٿئي ! پر اڄ جو واءُ ااهڙو آهي جو گهڻو ڪري ٻار پڙهڻ لاءِ ٻاهر وڃن ٿو اُتي ئي ٽائينڪا ٿي ويهن ۽ اڪثر مائٽن جا هيڏا ڪشالا ڪڍي ٻار پاليا ۽ پاڙهيا سي وڏي عمر ۾ اڪيلا رهجيو وڃن.

اکين اڳيان ڦري آيم پنهنجي ٻي سالي جي ننڍڙي ڀائٽي جي صورت. هڪ ڏينهن حيدرآباد سنڌ ۾ ڪار ويندي وٽن تي ننڍڙيون ٻتيون چمڪندي ڏسندي پڇيائين، ”ديدي، اڄ ڪنهن جهرڪيءَ جو ٻرٿ ڏي آهي.“

ڀلا سندس ٻرٿ ڏي تي جو اسان سڄو ڪمرو گُلن، جهالرن، ڦوڪڻن ۽ ننڍڙين رنگبرنگي ٻتين سان سينگاريو هو. ڪيترو نہ معصوم هو سندس چهرو ۽ ان کان بہ معصوم هئي سندس پڇڻ جي ادا.

اُن وقت سندس چهرو ياد ايندي ئي هلڪي مُرڪ نمودار ٿي ويم.

ڀائو ۽ ڀاڀيءَ جي شاديءَ جي پوري ائين سالي کان پوءِ ڄائو هو اسانجو ديپڪ. چا تہ سندس نڪ نقشو هو. سندس پرڪاش سان ڄڻ سڄو گهر ئي روشن ٿي پيو هو. منهنجي عمر اُن وقت تيرهن چوڏهن ورهين ئي. منهنجي تہ جيءَ جو جياپو ٿي پيو هو.

ڀائو وڏي ۾ وڏو ڀاءُ هو ۽ مان ننڍي ۾ ننڍي ڀيڻ. وچ ۾ بہ پرٽيل ڀينر ۽ مون کان هڪ وڏو ڀاءُ. ديپڪ پنجين مهيني تائين ڏاڍو بيمار گذاريندو هو. سڄو وقت پيو روئندو هو. ڪلاڪن جا ڪلاڪ گود ۾

ڪٽي پيئي لولي ڏيئي ڪيس سمهارڻ جي ڪوشش ڪندي هيس ۽ سندس ڪن ۾ ستنام واهگرو جو جاپ جپيندي هيس. هر وقت پيئي پرارٿنا ڪندي هيس ته بار کي ڪنهن طرح آرام اچي.

مان ڇڻ سپنن ۾ ڪوهجي ويس. ٽيونجاهه چوونجاهه سال اڳ... حيدرآباد سنڌ ... اسان جو پنهنجو گهر ... گهر ۾ اڱڻ... مٽي ڪُنڊ... امان دادا جو ڪمرو، اسان ٻارن جو ڪمرو، پائو ۽ پاپي ۽ جو ڪمرو. ڪمري ۾ پينگهو ۽ پينگهي ۾ ديپڪ... اسان جي ڪل جو ديپڪ.

اچانڪ گاڏي لوناوال پهتي. گوڙ شور ٿي منهنجي سماڌيءَ ۾ ڀنگ پيو. ماٺهو ئي ماٺهو. چانهه...ڪافي...چڪي وارا...سئنڊوچ... ويفرس ...گرم وڙا...سنبوساوغيرهه وغيرهه هوڪن سان ماحول ڀرجي ويو. ڪي ماٺهو لٿا پئي ته ڪي چڙهيا پئي. هلچل... هلچل... ڪيڏي هلچل آهي پرڪرتيءَ ۾... سڀ پيا ڊوڙون پائين.

زندگي به ائين ڊوڙندي ٿي رهي. ڏسندي ڏسندي ڏينهن مهينن ۾...مهينا سالن ۾ بدلجندا ٿا رهن ۽ رهجي ٿيون وڃن صرف يادگيريون

اسين ماضيءَ ۾ جيئڻ ڇو ٿا چاهيون؟ ڇا رکيو آهي ماضيءَ ۾؟ سُک جون ڪي گهڙيون... باقي ڏُک. پوءِ به نه ڄاڻ ماضيءَ ۾ ڪوهجي وڃڻ تي دل تيئي ٿئي. ڇو ٿي ٿئي دل؟ ڪنڊنڇي ڇُپ ڇُپ سهڻ لاءِ؟ ... دل به عجيب چيز آهي!

سنڌ جو ورهاڱو ٿيو. ڪتري درد سان اسين پنهنجو وطن ڇڏي آياسين. اسان جو دادا زميندار هو. زمينون ڇڏيندي سندس هنيانءُ تي ڏريو، پوءِ به اُميد هيس ته هڪ ڏينهن ضرور واپس موٽي ايندا سين. جاءِ نه وڪٽي ڪنهن مسلمان دوست کي مسواڙ تي ڏيئي آيو، ڇهن مهينن جي سوٽي اڳوات وٺي!... ڪيترا نه انڌوشواسي ۽ وسوڙا هئاسين اسين!

پهرين نرياد ۾ ۽ پوءِ بمبئيءَ ۾ ڪيترن سالن جي سنگهرش ڪان پوءِ مس وڃي ٿا ٿينڪا ٿيا هئاسين. پائو ۽ پاپي ٻئي پڙهيل ڳڙهيل هئا. جلد دهليءَ ۾ وڃي نوڪريءَ تي چڙهيا.

ديپڪ وڏو ٿيندو رهيو. ماءُ پيءُ جو سڪيلڌو. جيڪي طلبي سو تيار. بگڙيل شهزادو. پر هوُ ذهين به هيڪاندو هو. انگريزي اهڙي ڳالهائيندو جڻ سندس ماتر ڀاشا هئي.

گاڏي کنڊالا پهچي وئي. ٿڌي ٿڌي هير پئي لڳي. چوطرف هريالي ڇانئي پيئي هئي. اچانڪ بادل مڙي آيا. رِمجهم رِمجهم برسڻ لڳا. بادلن جو وسڻ سنو لڳو. سيني پنهنجون ڪڙڪيون بند ڪيون. پر مون نه ڪئي. مون کي برسات جي بوندن ۾ پُسڻ سنو لڳو. ڄڻ آندر ٺار پئي پيو.

ٽرين اَڳتي وڌندي رهي... رفتار تيز ٿيندي ويئي. ماضي وري اچي منهنجي سنمک بيٺي.

سچ ته مون ياد ڪرڻ به نٿي چاهيو. جو گذري ويو اُن کي خراب سپنو سمجهي وسارڻ ٿي چاهيم. اڪثر اُن ۾ ڪامياب به رهي آهيان. پر نه ڄاڻ ڇو اڄ ٽرين جو سفر ڪندي زندگيءَ جو سفر حاوي پئجي ويو آهي. شايد پائوءَ جي مرتيو جي ڀوڳ تي وجي رهي آهيان. ڪيترو نه پيار ڪندو هو. پائو مونکي هوُ هينئر هن جهان ۾ ڪونهي. وڃڻو ته هر ڪنهن کي آهي. عمر پوري گذاري چڪو هو. ڏک ڪرڻ به نه کپي. پر پوءِ به هردو پاري آهي. ڏک ۾ ٽمٽار آهي. ڪيس ياد ڪري اکيون ڀرجي ڀرجي ٿيون اچن.

شايد سندس اَنت سُک مٽي پرڪرتيءَ ۾ ٿئي ها ايترو ڏُک نه ٿئي ها. پر ..... هي سال ڏيڍ جي اندر ڇا ٿي ويو !!!!

ڪيترو نه خوشيءَ سان پائو ۽ پاپي پنهنجو سالن جو ٺاهيل آشيانو ڇڏي پنهنجي پٽ وٽ رهڻ لاءِ آسٽريليا ويا هئا. آسٽريليا ۾ ديپڪ کي تمام سُٺي نوڪري هئي. هوُ آسٽريلين ڇوڪريءَ سان پرڻيل هو. کين هڪ پٽ به هو. ٻه ڀيرا دهليءَ مان گهمي ويا هئا. پائو ۽ پاپي مٿائن

ٻُلهار پئي ويا. پاپيءَ تہ پنهنجا گهٽي قدر مٽيا لاهي نُنهن کي پارايا. پائو تہ اڳيان پنيان پيو ڦرندو هُئن. ڪک پيچي بہ ٻيٽو ڪرڻ نہ ڏيندو هُئن.

ديپڪ ۽ سندس پتنيءَ جي گهٽي زور ڀرڻ تي هوُ سڀ ڪجهہ وڪٽي اصل لاءِ هندستان ڇڏي پرديس وڃڻ لاءِ تيار ٿيا.

متن مائٽن کين روڪيو تہ تکڙ ڪري سڀ ڪجهہ وڪٽي نہ وڃو. پهرين سال اڌ رهي اچو. ڏسو تہ اُتي کيئن ٿا محسوس ڪريو. هڪ اجنبي شهر ۾. اجنبي ماحول ۾ هن عمر ۾ توهين پاڻ کي نهڪائي سگهو ٿا يا نہ.

پر هنن ڪنهن جي نہ ٻُڌي. پٽ ۽ پوٽي جي موهہ کين ڪجهہ سوچڻ سمجهڻ ئي نہ ڏنو. هڪ ئي رَت تہ ڏاڍا اڪيلا آهيون. ڏُک سُک ۾ پُٽ ئي تہ ڪم ايندو.

وڃڻ وقت ڪيترو نہ خوش هئا. کين ائين لڳي رهيو هو تہ هيترا سال هنن رت ست ڏيئي جيڪا کيتي ڪئي هئي سا لُٽڻ وڃي رهيا آهن.

سندن خط ايندا رهندا هئا تہ هوُ ڏاڍا خوش آهن. پُٽ ۽ نُنهن سندس ڏاڍي سنڀال لهندا آهن. ڪاڏو پيتو سڀ هٿ ۾ ملندو اٿن.

ڪجهہ وقت کان پوءِ لکيائون تہ جنهن جاءِ ۾ رهيا پيا آهيون سا سندن جي اچڻ ڪري ننڍي ٿي محسوس ٿئي. وڏي جاءِ وٺڻ جي ويچار ۾ آهن. وڏي جاءِ وٺڻ لاءِ پئسي جي ضرورت اٿن. اسان خوشيءَ خوشيءَ کين پنهنجي آندل امداد جي آڇ ڪئي.

اُن بعد .... نئين گهر ۾ سڀ سُک سهوليتون موجود آهن. وڏو وڏو ڪمپائونڊ آهي. ڪمپائونڊ ۾ نوڪر جي رهڻ جو ڪوارٽر بہ آهي. ڪوارٽر اهڙو جهڙو One bed room. جيتوڻيڪ نوڪر وٽن ڪونهي. هتي نوڪر رکڻ ڏاڍا مهانگا آهن. مدد لاءِ هڪ maid (نوڪرياڻي) ايندي آهي. باقي سڀ ڪم هوُ پاڻ ڪندا آهن.

اسين بہ نسچنت ٿي وياسين تہ هوُ پاڻ ۾ خوش آهن. اِئين ڪجهہ مهينا گذري ويا.

اچانڪ سندن خط پٽ اچڻ بند ٿي ويو. ڪيتري وقت کان سندس فون بہ ڪونہ آيو هو. هونئن اڪثر فون بہ هوُئي ڪندا هئا. سپاويڪ من ۾ عجيب و غريب ڦرنا اُٿڻ لڳا تہ شل سڀ سُک هجي.

مون کان رهيو نہ ٿيو. مون کين فون ڪيو. فون ديپڪ جي زال کنيو. روايتي هيلو.. هاءِ ڪرڻ کان پوءِ پائو جو پڇيم تہ چيائين، ”هاڻي هوُ هتي ڪونہ رهندا آهن.“ ۽ فون رکي ڇڏيائين.

منهنجي هٿن مان جڻ ڪي ڪري پيو. هتي نہ رهندا آهن جو مطلب؟ تہ پائو پاپي ڪٿي رهندا آهن؟؟؟؟......

مون وري کيس فون ڪري منٿائتي نوع ۾ سندس فون نمبر گهريو.

هن اَن منيو فون نمبر ڏنو. مون اُن فون نمبر تي فون ملايو. پاجائيءَ فون کنيو. اصل ڳالهائڻ ئي نہ اُڪليس جڻ اندر ٿي وڃهليس. ڏڇهندي چيائين، ”مت مارجي ويئي هئي اسان جي اسين تہ فقير ٿي پياسن. هينئر تہ ڪجهہ ڪونہ اٿئون جو انڊيا ۾ موٽي اچون نہ گهر-نہ گهاٽ-نہ پئسو نہ پنجر. هينئر تہ بس باقي زندگي اڏينتا ۾ گذارڻي آهي. جي توهين اسان جا سچا همدرد مائٽ آهيو تہ اسان لاءِ پرارٿنا ڪريو تہ ڀڳوان اسان کي جلد پاڻ وٽ گهرائي وٺي.“ ۽ پوءِ اوچنگارون ڏيئي روئڻ لڳي.

فون پائوءِ کنيو. پائوءَ جي آواز ۾ ٿهر هئي. سپاويڪ لهجي ۾ چيائين، ”اهڙو ڪجهہ بہ ڪونہ ٿيو آهي. اسين ٺيڪ آهيون. سَسُ نُنهن جي پاڻ ۾ ڪونہ ٻڻي. ڪيتري وقت کان پاڻ ۾ ڳالهائڻ ٻولهائڻ بند هُئن. نُنهن بہ هر وقت خفي خفي رهڻ لڳي هئي. ڪاڌو بہ وقت سر ڪونہ ملندو هو. اسين پاڻ کي اوپرو ۽ مٿن بار سمجهڻ لڳا هئاسين. ديپڪ خود بہ پريشان هو. محسوس

ڪري رهيو هو تہ اسان کي ڳُهرائي ياري پِلِ ڪئي هئائين. مون کي لڳو تہ وڏيڪ وقت ساڻن گڏ رهنداسين تہ سندن سُکي گرهست ٽُٽي ويندو.''

ڀائوءَ چيو، ''مون خود ئي ديپڪ کي صلاح ڏني تہ اسين ڪمپائونڊ ۾ ئي Servant quarter ۾ رهڻ لاءِ تيار آهيون. گهٽ ۾ گهٽ ساڳئي ڪمپائونڊ ۾، هڪ ٻئي جي ويجهو تہ هونداسين. هڪ ٻئي جي شڪل صورت تہ ڏسي سگهنداسين.''

ڀائوءَ پوءِ چيو، ''ديپڪ اسان کي اُتي ٽائيٽنڪو ڪيو آهي. سڀ ضروري سامگري ميسر ڪري ڏني اٿس. فرج، T.V، Microwave، ٽيليفون سڀ. هفتي ۾ ٻہ دفعا اچي ڪاڏي پيتي جي سامان سان فرج ڀري ويندو آهي. باقي نُنهن ڪونہ ايندي آهي. ۽ اسان کي ٻہ وٽ وڃڻ جي منع آهي. پوٽو سني پهرين روز ايندو هو. هينئر هفتي ۾ ٻہ دفعا پي سان گڏ ٿي ويندو آهي.''

مون درد وچان چيو، ''ڀائو هيترو ڪجهہ توهان سان ٿي گذريو. پر توهان ٻڙڪ بہ ڪونہ ٻوليو. اسين ڇا پراوا ٿي ويا هئاسين؟''

ڀائوءَ چيو، ''توهان کي چنتا ۾ وجهڻ مان فائدو؟ ٻڌائڻ سان اسان جو مسئلو سُلجهي تہ ڪونہ پوندو؟ تقدير سان ڪير وڙهندو؟ زندگيءَ جو گهڻو سفر ڪٽجي چڪو آهي، باقي بہ ڪٽجي ويندو. پر تنهنجي ڀاڃائي اهو قبولڻ لاءِ تيار ڪونهي. روئي روئي پاڻ کي بيمار ڪري ڇڏيو اٿس. اڳ ۾ ئي جوڙن جي تڪليف هئس. هينئر تہ اُٿڻ -ويهڻ کان لاچار آهي. سنان بہ مان ئي ڪرائيندو آهيانس. ڪپڙا بہ مان مٽايانس. Microwave ۾ ڪاڌو بہ مان ئي گرم ڪري کارائيندو آهيانس. گهڻي قدر اسين کير ۽ ڪارن فليڪس (corn flakes) تي گذارو ڪندا آهيون.''

مون اچان چيو: ڀائو.....

تہ چيائين، ''تنهنجي ٽيليفون جو بل چڙهندو پيو وڃي.سڀني کي چئجِ تہ اسين ٺيڪ آهيون.''۽ فون رکي ڇڏيائين.

من ۾ سوچيم نہ ڄاڻ حقيقت ڇا آهي. ڀاڀي پنهنجي سڀاءُ موجب وڏاءُ ٿي ڪري يا منهنجو درويش سڀاءَ وارو ڀاءُ پنهنجي پُٽ نُنهن کي ڍڪي رهيو آهي.

۽ بس... ٿورن ئي ڏينهن کان پوءِ ديپڪ جو فون آيو تہ ڊئڊي هن سنسار ۾ نہ رهيو. اچانڪ دل جو دؤرو پيس ۽ کن ۾ هڻ کڻ ٿي ويو. مميءَ جي حالت صحيح ڪونهي. مون کان سواءِ ڪنهن کي سڃاڻي بہ ڪونہ ٿي. سندس نرسنگهہ هوم ۾ رهائڻ جو بندوبست ڪيو اٿئون. اُتي سندس سار سنڀال نيڪ ٿيندي رهندي. ڊئڊيءَ جو ڪريا ڪرم هتي ٿا ڪريون. توهين مائٽ ڊئڊيءَ جو پاٺ صاحب بمبئيءَ ۾ رکائجو ۽ ڊئڊيءَ جي آتما جي شانتيءَ لاءِ پرارٿنا ڪجو.

اوچتو گوڙ تي منهنجي خيالن جي ڪڙي ٽُٽي پيئي ڳاڏي ڪلياڻ جي ويجهو هئي. ڏسندي ڏسندي سندر پرڪرتي غروب ٿيندي پيئي وئي. دريءَ کان ٻاهر جهانڪيم جهوپڙيون ئي جهوپڙيون. ننگا ٻار...اڌ ننگيون زالون... لونگيءَ ۾ مرد. زالون نلڪي تي پاڻي پيئون ڀرين. ڪي ڪانئيون ٻاري ڪاڌو پيئون رڌين. گند ئي گند...چئُ وطرف گند ڪچرو. پالٿين جون ٿيلهيون چؤطرف پکڙيل...ٽين جون نهيل جهوپڙيون... ڳوٺين سان ڍڪيل جهوپڙيون... درن تي ٻڌل ٻڪريون. ناريل پاڻيءَ جا دڪان. دڪان اڳيان ئي ناريل جو ڪوپا...ناريل جا ڇلڪا... گند جو ڍير.

گوڙ...گوڙ... گوڙ.

زندگي بہ اِئين بدلجندي ٿي رهي. ڪڏهن بهار تہ ڪڏهن خزان. سُک ڏُک بہ مندن جيان پيو بدلجي. صرف سُکن جو گهڙيون جلدي گذري ٿيون وڃن ۽ ڏُک جون گهڙيون پهاڙ جيان لنبيون ٿي ٿيون پون.

◆◆

غزل

✍ ارجن حاسد

(1)

تنهنجي آڱر جون ريشمي ليڪون،
ٻڌجي رڻ پَٽُ، اکين ۾ خوابَ اُڻون.
- فهم کي مون ڪڏهن نه ورجايو،
ذهن پاتيون جڏهن جڏهن رهنڊون.
- هٽُ ته هٽَ ۾ ڏيڻ جي ريت آهي،
جي ورائين ها سڪندڙ ٻانهون
- من جي تارن کي هوڏ لرزائي،
ساهه کي رڳو تون ڇهين، پرچون.
- سمنڊ کي ڪيڏي ته ٻه اڪيلائي،
لهر تي جهاڳ، جهاڳ تي لهرون.
- رات، اوندهه ، اُرهه نه لوءِ ائين،
يا ته وڦلون ، يا مات ۾ تڙڦون.
- ويهُه حاسد، پڳهر ۾ شَلِ آهين،
پيچرن جي مذاق تي سوچون

(2)

- جئن پتڪن تا دلدار سوين،
تئين تنهنجا پڻ سينگار سوين.
- هيءُ شهر سڄو دنياداري،
هر ڇهري تي وهنوار سوين
- هڪ مرڪ ڏيون، هڪ وٺون،
تنهنجا منهنجا واپار سوين
- سڀ ماڻهوءَ جي اولادي آهيون،
پنهنجا پنهنجا ويچار سوين.
- هٽُ لوڏن، اک سان پڻ پڻ ڪن،
چُپ چُپ ۾ تين اظهار سوين.
- تا ملي وڃن سستا آهن،
کهڙي پي اکهه ۾ ، يارَ سوين
- حاسد مَنُ ماري وينو رهه،
اونڌي تا پڙهن اخبارَ سوين

◆◆

غزل

✍ موتي پرڪاش

1. اڱ هن جي اَڇڻ تي ڇيم، ”يار ڪپي“ ،
آيو ته ڇيم، ”هنجو فقط پيار ڪپي“،
هاڻي ٿو ستائيم غم ته ”هوُ ويندو“
2. محفل ۾ اَچي توکي پڪاريان وينو،
جنهن سان ٿو ڪرين لاڏ وساريان وينو،
مون تي جي کلي لوڪ کلڻ ڏينس مگر،
مان تنهنجي کلڻ لاءِ نهاريان وينو
3. هيءَ رات سڄڻ پاڻ ملهائي ويندي،
جيون ۾ نئون رنگ لڳائي ويندي،
هي وصل ته مون لاءِ وصل آ مگر،
هيءَ رات سندس پياس وڌائي ويندي.
4. هر روز مون لئه شڪايت ٻه ڪندين،
ڪنهن مهل اَچي ڪائي هدايت ٻه ڪندين،
پنهنجن سان اِهو سڀ ته روا آهي مگر،
پنهنجن سان ڪڏهن پلجي عنايت ٻه ڪندين.
5. هوءَ تنهنجي آ ديوار تي تصوري پريان،
ڳوڙهن کي وهائي مان هتي جهول پريان،
اکين ۽ ڇپن کي ٿو ڏسان جيئن تنهنجي
لڙڪن کي لڪائڻ جي مان ڪوشش ٿو ڪريان.
6. اي عشق تو آ ڪن کي عقيدت بخشي،
ڪن کي تو ڏنو لطف، فضيلت بخشي،
پر تو ئي، سندم دل کي ڪري موم، مون کي
اِنسان کي چاهڻ جي طبعيت بخشي.

◆◆

شرڌانجلي

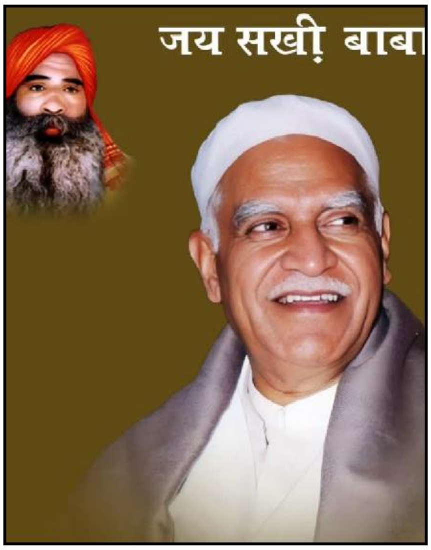

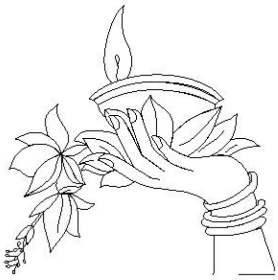

دڪدائي سماچار

آسانجي پرم شرڌيه، پرم وندنيه ، هرهڪ جي دل (هرديه) ۾ رهڻ واري

پوڄنيه ستگرو ديو ڀڳوان شرومڻي مريادا پرشوتم سنت سائين چانڊورام صاحب جي

پنهنجي جيون ليلا سڦل ڪري 15 آڪٽوبر 2025 ۾ برهملين ٿيا

آسان سڀئي سنڌي سماج ۽ سنڌو يوٿ سرڪل پاران ڪيس شرڌانجلي آرپڻ ڪريون ٿا.

سرڳواسي چندر هرداسي

هر دلعزيز پروڊيوسر، ڊئريڪٽر ۽ مشهور سنڌي فلم ائڪٽر

چندر هرداسيءَ فاني دنيا مان

27 ڊسمبر 2025 تي پرڀو جي چرنن ۾ واس ڪيو

سنڌي فلم انڊسٽري جا ڪلاڪار ۽ سنڌو يوٿ سرڪل پاران

ڪيس شرڌانجلي آرپڻ ڪريون ٿا.

◆◆

فن، فنڪاري ۽ پڙهندڙ

✍ مراد علي مرزا

اسان جي سدا حيات شاعر عبداللطيف ڀٽائي سر مومل راڻو ۾ مومل ۽ سندس سرتين جي سونهن جو ذڪر اجهو هنن لفظن ۾ ڪيو آهي:

جهڙا گل گلاب جا، تهڙا مٿن ويس،
چوٽا تيل چنبيلي، هاها، هو، هميشهه،
پسيو سونهن سيد چئي، نينهن اچين نيش
لالن جي لبيش، آتڻ اڪر نه اُجهي.

هنن بيتن ۾ شاهه سائين سونهن جو سراپا بيان ڪيو آهي، جنهن کي پڙهي يا ٻڌي ذهن ۾ مومل ۽ سندس سرتين جي حسن جي هڪ خيالي تصوير ٺهي ٿي. اِها ذهني تصوير سڀني پڙهندڙن جي ذهن ۾ هڪ جهڙي نه هوندي، پر پنهنجي پنهنجي معيار ۽ ذوق مطابق هوندي، ڇاڪاڻ ته هر هڪ شخص جو ذهني معيار ۽ ذاتي ذوق جدا جدا هوندو آهي. ان باري ۾ هيءَ ڳالهه چوڻ به ضروري آهي ته شاهه سائينءَ به مول ۽ سندس سرتين جي تصوير خيالي ٺاهي آهي. شاهه مومل کي اکئين ڪونه ڏٺو هو، پر سندس تخليقي قوت ايتري ته زور واري هئي، سندس احساسن ۾ ايتري ته شدت هئي جو جڏهن خيال لفظن جو لباس پهريون ته نقل ۽ اصل ۾ ڪو فرق باقي نه رهيو ۽ شاهه جي بتين پڙهڻ کان پوءِ ائين ٿو محسوس ٿئي ته مومل جي ماڙي ۾ شاهه پاڻ به موجود هو. تڏهن چوي ٿو ته:

پسيو سونهن سيد چئي، نينهن اچن نيش،
لالن جي لبيس، آتڻ اڪر نه اُجهي.

شاهه هنن بيتن ۾ حسن جو هڪ مثال ٻڌايو آهي. اهي بيت پڙهي ٻين به ڪيترن ئي شين جي خوبصورتي ۽ حسن ڏانهن خيال وڃي ٿو. اُڀرندڙ ۽ لهندڙ سج جو نظارو، چوڏهينءَ رات جي چانڊوڪي، پهاڙن جون برف سان ڍڪيل چوٽيون، قدرت جا ٻيا به ڪيترائي نظر فريب نظارا، ڪو پيارو نظم يا گيت، ڪا دلڪش ڪهاڻي، ڪو ٻي مثال ادب. انهن سڀني هڪ سونهن هڪ خوبصورتي هوندي آهي. جنهن جي ڪاڪ محل ۾ پهچي اسان جو عقل دنگ رهجي ويندو آهي. پر جڏهن حيرت حد کي پهچي ويندي آهي ۽ ذهن ان ماحول يا منظر کي قبول ڪندو آهي. تڏهن هڪ اڻڄاڻ خوشيءَ جو احساس ٿيندو آهي. جنهن ڪري دل ۽ دماغ کي فرحت ۽ سڪون محسوس ٿيندو آهي.

يونان جو ڏاهو افلاطون زندگيءَ جا ٽي اعليٰ قدر ٻڌائي ٿو. انهن ۾ پهرين حسن جو قدر آهي. ان بعد خير ۽ سچائيءَ جا قدر آهن. افلاطون خير ۽ سچائيءَ جي قدرن جي مقابلي ۾ حسن جي قدر کي ڪهڙي سبب ڪري اهميت ڏني؟ پر آخر حسن آهي ڇا؟ ان سوال جو جواب ظاهري تي هيءَ ٿيندو ته حسن هڪ طبعي خوبصورتي آهي. جيڪا اسين پنهنجن حواسن خاص ڪري حِس باصره سان محسوس ڪريون ٿا. اهو طبعي حسن فطرت‌جي ذري ذري ۾ موجود آهي. هن هيڏي ساري وسيع ۽ ڪشاديءَ ڪائنات ۾ بيشمار اهڙيون شيون آهن، جن ۾ حسن لڪل آهي. گل، ٻوٽا، نديون، نالا، اوچا پهاڙ ساوڪ سان ڀريل ميدان، چنڊ جا ڪرڻا، سج جي تپش، ٿڌيون هوائون، ساموندي

لهرون: مطلب تہ قدرت سونهن جي ورچ ۾، جنهن فياضيءَ کان ڪم ورتو آهي، ان جو مثال ملڻ مشڪل آهي. اهي سڀ حسن ئو خوبصورت شيون آهن، پر ان طبعي حسن کان سواءِ هڪ ٻيو حسن بہ آهي، جنهن کي يونان جي ڏاهي افلاطون زندگيءَ جي اعليٰ ۽ افضل قدرن ۾ اولين مقام ڏنو آهي.

اهو حسن مناسبت، موزونيت ۽ صلاحيت آهي. ان ۾ هڪ قسم جي خوبي زينت، رونق، دلفريبي ۽ دلربائي آهي. اهو حسن اسين ڏسون تہ اکين جي وسيلي ٿا، پر ان کي اسان جي دل ئي محسوس ڪري ٿي. اهو ذهن تي اثر ڪرڻ بدران سڌو دل تي اثر ڪري ٿي، جنهن ڪري اسان جا احساس ۽ اُمنگ پڙکو کائي اُٿن ٿا ۽ هڪ اهڙي مسرت محسوس ٿئي ٿي. جيڪا طبعي حسن جي وسيلي حاصل ڪرڻ محال آهي. هيءُ اهوئي حسن آهي، جنهن کي پسڻ کان پوءِ راجا راءِ ڏياچ بيقرار ٿي چارڻ جي اڳيان اچي ڪنڌ جهڪايو چي:

چارڻ ! تنهنجي چنگ جو، عجب آهم اي.
هٽي ايو هٽن سين، جئرو ريو جي
رات منهنجو ري، ڪاٽيو تہ ڪماچ سين

يا ٻئي هنڌ ٿو چويس

جاجڪ ! تو مٿاءُ، ملڪ مڙوبيءَ گهوريان

تہ پوءِ اهو فن جو ئي حسن آهي: تحرير جي فن جو ، موسيقيءَ جي فن جو ۽ تصويرڪشيءَ جي فن جو، زندگيءَ جي ٻين قدرن وانگر فن تہ ٻيا بہ گهڻائي آهن مثال طور عمارت سازيءَ جو فن، ٿانون ناهڻ جو فن، ڪپڙي اُڻڻ جو فن وغيره، پر زندگيءَ جي ٽن اعليٰ قدرن وانگر هنن فنن يعني تحرير جي فن، موسيقيءَ جي فن ۽ تصويرڪشيءَ جي فن جو درجي مٿاهون ليکيو وڃي ٿو ئو انهن ۾ وري زندگيءَ جي اعليٰ ترين قدر حسن وانگر تحرير جي فن کي مڙنئي فنن ۾ امتياز حاصل آهي.

تحرير جي حسن ۾ بي انداز اثر ئو شدت آهي ڇاڪاڻ تہ ان حسن جي تخليق جو مرڪز شاعر يا اديب جو قلب هوندو آهي. هو ڪنهن حادثي، ڪنهن واقعي جو مشاهدو ڪري ان کي محسوس ڪندو آهي ۽ پوءِ پنهنجي خيال ۽ تصور جي قوت وسيلي پنهنجن پڙهندڙن کي اُها واقعا ۽ حادثا محسوس ڪرائيندو آهي. شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ مومل جي دل جي حالت کي ڀرين پاڻ محسوس ڪيو آهي ۽ پوءِ پڙهندڙن کي محسوس ڪرائي ٿو . مومل راڻو جي داستان جو اهو حصو جڏهن راڻو رسي وڃي ٿو ۽ مومل بيتاب ۽ بيچين آهي. ان لحاظ سان وڏي اهميت رکي ٿو. شاهہ مومل جي دلي ڪيفيت جي ترجماني ههڙيءَ طرح ڪئي آهي:

جيڏيون منهنجي جيءَ سين، راڻي رڻ ڪيو،
قلب ڪاڪ ڪندين ۾، پرزا ٿي پيو،
ٻجهان، ٻهر ويو، هينئون هنڌ نہ آڳين

شاعر سائين وري ٻئي هنڌ ان ساڳي ڪيفيت جو بيان هيئن ٿو ڪري:

راڻي سندو روح ۾، پسو پڳهہ پيوم،
ٻيڙي جئن ٻڏي ويو، سودو ساهہ سندوم،
وهڻ وهہ ٿيوم، جاڳيو ٿي جي هاريان

۽ فن جو بہ اهوئي مقصد آهي تہ امنگن ۽ احساسن کي صورت جي جادوءَ ۾ اسير ڪري فن جيترري قدر احساسن جي تصوير واضح ۽ صاف ڪيندو اوترو ئي ڪامياب سمجهيو ويندو اوترو ئي ان جو حسن اثرائتو هوندو.

سقراط کان وٺي سارتري تائين ڪيترن ئي دانائن ۽ عالمن سونهن يا حسن جي موضوع تي بحث ڪيا آهن. تنهن ڪري اهو موضوع منطق، اخلاقيات، سياسيات ۽ مابعد الطبيعيات جهڙن موضوعن وانگر فلسفي جي دائري ۾ ئي اچي ٿو. ان ڪي فلسفي جي زبان ۾، جماليات جو نالو ڏنو ويو آهي. جهڙي طرح مابعد الطبيعيات ۾ زندگي ، موت ۽ حيات جي اسرارن ۽ رمزن جو حل ڳولهيو ويندو آهي. ساڳيءَ طرح جماليات ئي وسيلي وري حسن ۽ سونهن جي اصليت ۽ ماهيت جو مطالعو ڪيو وڃي ٿو. اهو اصل ۾ فن جو ئي فلسفو آهي.

فلسوفن ۽ فنڪارن جي خيال ۾ جماليات جا ٽي نظريا اهڙا آهن. جن ڪي اهميت ۽ قبوليت حاصل آهي. انهن ٽن نظرين مان پهريون نظريو هيءُ آهي تہ حسن يا سونهن . حقيقت ۾ ڪنهن شيءَ ۾ ئي موجود هوندي آهي. ٻيو نظريو ٻڌائي ٿو تہ حسن ان تاثير ۾ لڪل آهي، جيڪو اها شيءَ پيدا ڪري ٿي. ٽيون ۽ آخري نظريو هيءُ آهي تہ شيءَ ۽ ان جي تاثير ۾ جيڪو تعلق آهي، اُن ۾ ئي حسن موجود آهي. حسن ڪٿي ڪٿي بہ هجي پر اها هڪ حقيقت آهي تہ ان ڪي پرکڻ، پروڙڻ ۽ محسوس ڪرڻ لاءِ هڪ صحيح ذوق ۽ اعليٰ ذهن جي ضرورت آهي. حسن تہ هزارن پردن ۾ پوشيده هوندو آهي.

شاهہ عبداللطيف ڀٽائي سر مومل راڻو ۾ چوي ٿو:

جوڳيءَ تي جڙاءُ، نسورو ئي نينهن جو،
پتنگ جئن پيدا ٿيو، سامي سچ وڙاءُ،
آيو ڪاڪ تڙاءُ، ڪنئارن ڪڪوريو.

وري ٻئي هنڌ ساڳئي داستان ۾ شاهہ سائين فرمائي ٿو:

جي ڪاڪ ڪکوريا ڪاپڙي، تن لهي نہ لالي،
ڪڙي ڪيف خماريل، مئي جي موالي،
ڪري حاصل هليا ڪيفيت ڪمالي،
وتن وصالي، لڏاڻيا لوڏي ٿيا.

هنن بيتن ۾ شاهہ ڀٽائي نينهن جي جنهن ڪيفيت جو نقشو چٽيو آهي، ان ڪي پروڙي محسوس فقط اهو شخص ڪري سگهندو جنهن ڪي شاهہ جي اسلوب طرز-بيان مان پوريءَ طرح واقفيت حاصل هوندي. جنهن ڪي شاهہ جي علامتن ۽ اشارن جي ڄاڻ هوندي ۽ جيڪو شاهہ جي مجلسي ڏؤر جو واقف هوندو. ان کان پوءِ انهن لفظن ۾ لڪول حسن ۽ سونهن تائين هن جي نگاهہ پهچي سگهندي ۽ هو اِها خوشي ۽ مسرت حاصل ڪري سگهندو، جيڪا فن جو مقصد هوندي آهي.

فن ڪاريءَ جي وچ۾ فنڪار هڪ وسيلو هڪ تعلق آهي. هن ڪي پنهنجي فن تي پوريءَ طرح قبضو هوندو آهي. فنڪار جون نگاهون ، جئن جڳ مشهور شاعر شيڪسپيئر چوي ٿو، آسمان کان زمين تائين ۽ زمين کان آسمان تائين هر شيءَ جو جائزو وٺن ٿيون ۽ فنڪار جي ذهن ۾ انهن اڻ ڄاتل

شين بابت هڪ تصور جڙي راس ٿئي ٿو، جيڪو پوءِ لفظن جو لباس پهري ٿو. فنڪار، جئن انگريزيءَ جي فطرت شناس شاعر ورڊ سورٿ پنهنجي هڪ نظم ۾ دعوي ڪئي آهي، قدرن جي مظاهر جهڙوڪ پهاڙيون ، ميول، گل ڦل ۽ رستي تي پيل هڪ معمولي پٿر کي به جاودان حيات بخشي ڇڏي ٿو: فنڪارن جو فن ئي آهي. جنهن جي وسيلي اسين زندگيءَ جي گوناگون ۽پرپيچ پيچرن تان هلي انهن پراسرار ماڳن ۾ پهچون ٿا. جن جي دهشت ڪان دل ٽڪيو وڃي. غم جو خيال ڪيترو آهي. ان بابت غالب جو هيءُ شعر ته:

قيد و حيات و بند غم، اصل ۾ دونو ايک هين
موت سي پهلي آدمي، غم سي نجات پائي کيون

جڏهن پڙهون ٿا ته غم جي اذيت ۽ خوف ختم ٿيو وڃي . پوءِ ائين ٿو محسوس ٿئي ته غم هڪ معمولي ۽ خسيس ڪيفيت آهي. وري جڏهن موت جو خيال ايندو آهي ته هڪ هيبت طاري ٿي ويندي آهي ۽ دنيا ۽ دوستن احبابن جا رشتا ناتا ذهن کي عذاب ۾ ڇهڻي پوندا آهن. پر جڏهن شيڪسپيئر جا هيءُ گفتا ته:

We are of such stuff
As dreams are made on
And our little life
Is rounded with Sleep

پڙهجن ٿا ته هڪ قسم جي ذهني آسودگي ۽ اطمينان ميسر ٿئي ٿو ۽ موت جي عذابن جو اثر ازائل ٿيو وڃي.

حاصل مطلب هيءُ ته حسن يا سونهن فن ۾ لڪل آهي ۽ فن تي فنڪار جو ئي قبضو هوندو آهي. فنڪار پنهنجي فن جي وسيلي ئي پنهنجن پڙهندڙن ۽ ٻڌندڙن ۽ ڏسندڙن کي هر هر اهوئي چوندو رهندو آهي ته 'ڏسو ته آءٌ ڇا ٿو چوڻ گهران؟' ڏسو، ٻڌو ۽ غور ڪريو ته آءٌ ڪنهن نتيجي تي پهتو آهيان؟" فنڪار ته پنهنجي روح کي ياري حسن جي تخليق جو حسن پنهنجي سموري رنگينيءَ رعنائيءَ سان نکري نروار ٿيندو. تنهن ڪري:

شهر ڏسي سر هو ٿئين، ڏنئي نه بازار،
جو وکو وکارن ۾ ڏيکيو کهڙيءَ ڏار
تون تنين سين گهار، ته لهين لک لطيف چئي.

(قلم جنين جي هٿ ۾ - مراد علي مرزا)

◆◆

Ramola Chhugani: Ramola, a Sindhi by background, was a former air hostess with Air India before he marriage. She is described as a socialite, entrepreneur, and art enthusiast with a keen interest in Music and cultural activities. Her family, the Chhuganis, is a well known Sindhi Business Family.

- By- What's App

دل مروٽيندڙ تصوير

(اڱڪا پنڌ پيار جا)

✍مراد علي مرزا

ڪلا پرڪاش جي هن ناول جو ماڳ مڪان ممبئي آهي. ان شهر جا سنڌي رهندڙ هن ناول جا ڪردار آهن. مرڪزي ڪردار ايشور آهي، جو ممبئيءَ جي جئه ڪاليج ۾ پڙهيو هو. تعليم پوري ڪرڻ کان پوءِ پهرين ممبيءَ ۾ نوڪري ڪري ٿو. پوءِ دبئيءَ ۾ نوڪري ڪرڻ جو وجهه مليس ٿو. ايشور شادي ڪري زال سميت دبئي وڃي ٿو. اُتي هو ٻن ٻارن جو پيءُ ٿئي ٿو. دبئيءَ ۾ ڪيترو وقت رهڻ کان پوءِ واپس ممبئي اچي ٿو.

هڪڙي ڏينهن ايشور گهمندي جئه هند ڪاليج جي وڏي در تي وڃي ويهي ٿو. اُتي هن جي ملاقات ڪاليج جي چوڪيدار سان ٿئي ٿي. هن جو نالو ڌرمون آهي. ٻئي هڪٻئي سان ڳالهيون ڪندي هڪٻئي جي ويجهو ايندا وڃن ٿا. ٻنهي جي من ۾ گذريل وقت جون سارو ٽيون ڪَرَ موڙي اُٿن ٿيون. جن جي پس منظر مان ڪيترائي ڪردار ابري ظاهر ٿين ٿا. ايشور جو پاءُ ۽ پاپي ، هن جي زال سرسوتي، ايشور جو پهريون پيار اُما، نمو، هريش، نند، پمي، ڪانتا، ڊاڪٽر عالم چنداڻي، مسز چاولا، رامچي، سشمتا ۽ سندس مليشين ماءُ. انهن سيني ڪردارن جون سارو ٽيون حال جي حالتن سان ملي هڪ ڏکوئيندڙ ڏيک ٿيون ڏيکارين، جنهن ۾ اهي سيئي ڪردار ڏک جي ڏور ۾ هڪ ٻئي سان ٻڌا پيا آهن.

ايشور ۽ ڌرمونءَ جي ان گڏجاڻيءَ جي هلندي مينهن وسڻ شروع ٿئي ٿو. جيڪو لاڳيتو ٽيهه ڪلاڪ/ٽي ڏينهن وسندو رهي ٿو. ممبئيءَ ۾ اهڙو پوائنٽو لاڳيتو مينهن ڪڏهن نه پيو. ممبئي جي تيز هلندڙ زندگي هڪ هنڌ بيهي رهي ٿي. ريلون، ڪارون، موٽرون، بسون هر سواريءَ کي ڄڻ ته بريڪ لڳي تو وڃي.

ڪلا پرڪاش جي ٻولي سادي، سليس ۽ روان آهي. هڪ ٻن لفظن کان سواءِ ڪوبه اهڙو لفظ نه واپرايو آهي جيڪو سنڌ واسين کي اوپرو ۽ اگرو لڳي.

’اڱڪا پنڌ پيار جا‘ ناول، ممبئيءَ جي سنڌي ڳالهائيندڙ ماڻهن جي سماجي جيوت جي دل مروٽيندڙ تصوير آهي.

مراد علي مرزا

حيدرآباد سنڌ
18 مارچ 2010 ع

◆◆

ڳوپ ڪمل- غزل مجموعي ’وري هڪ دفعو‘

✍ **اي-ميل (معرفت)**

ڳوپ ڪمل جي غزلي مجموئي ’وري هڪ دفعو‘ جو اڄ مس وچي پوڳ پاتم. سنڌي شاعريءَ ۾ هي ڪتاب ڪرشمي وانگر لڳو. ڳوپ جي غزل ڳوئي تہ هميشهہ وانگر آب تاب واري ۽ غور طلب آهي ئي پر شاداب جي لکيل مهاڳ بلاشڪ هن مجموئي جو مقام اڃان بہ بالاتر ڪيو آهي. نارائڻ شيام جي ’روشن ڇانورو‘ ۾ درج سڳن آهوڃا جي سنڌي ادب ۾ تاريخي حيثيت ماڻيندڙ مهاڳ جي لنبي عرصي کان پوءِ اُن پايي جو مهاڳ پڙهي فخر ڳاڏڙ خوشي ۽ اُميد جو احساس جاڳيو تہ ٻڇ ڪاوڙي ڪانهي. ڇئي نٿو سگهجي تہ ڳوپ جي غزلن جي معيار شاداب کي آماده ڪيو يا شاداب جو مهاڳ پاٺڪ کي ڪتاب پڙهڻ لاءِ آماده ڪندو. غزلنويس ۽ مهاڳنويس ٻنهي هڪ ٻئي جي اهميت کي دوبالا ڪيو آهي. 70 غزلن تي مشتمل 66 پيڄن جو مهاڳ حيرت ۾ وجهندڙ آهي. مهاڳ کان وڌيڪ هي ڳوپ جي سموري تخليقي سرمائي تي تحرير ٽيل مني ٽيسس ئي آهي. هي مهاڳ شاداب جي ذهني صلاحيت کي بہ يقينا واڪو ڪري ٿو. هي غزل جي تاڃي پيٽي تي نفاست وستار ۽ ڳهرائيءَ سان نظرثاني ڪندڙ اهم دستاويز آهي. سنڌ ۾ تہ يقينا هن ڪتاب جو قدر هتان کان وڌيڪ ٿيڻو آهي. غزليا اسڪول جي شاگردن کي هي ڪتاب هٿ ڪري ضرور پڙهڻ گهرجي.

نوٽ: مبادا مهاڳ جي غلبي ۾ ئي مان بہ ايتري ديگهہ ڪري وينو آهيان.

◆◆

ڳيت

آسمانن کي

✍ **ڳيتڪار ڳووندا**

آسمانن کي پوءِ بہ تہ ڇُهڻو آ،
مَرِي ڪَري هِڪَ ڏينهن تہ هلڻو آ،
آسمانن کي ....

1. ڪَرِمَنَ ساروُ آ سَچو کيل اِهو،
جيئري دان پُڄُ بہ تہ ڪَرِڻو آ،
آسمانن کي ......

2. صحت ڏي سُني، داتار سگهہ بہ ڏِجانءِ،
بَرِڪت ڏي هٿن ۾، ڏيڻو ۽ ڏيڻو آ،
آسمانن کي ....

3. دان ڌرم بہ آهن هن ٽيبل جا ٻہ ڪانا،
ڪَرِمَنَ چِنو چِتُرگُپت کي لکڻو آ،
آسمانن کي ....

4. ”ڳووندا“ ڪَر ڳُڏامن جي بہ شيوا،
هِڪُ ڪَرَمُ ئي تہ ساڻُ ساڻُ هلڻو آ،
آسمانن کي ....

جادوءَ جا عجيب ڪم

✍سنڌيڪار : محمد ابراهيم جويو

سهيڙيندڙ: پروفيسر محمد سليم ميمڻ

ڪير ٿو چوي ته جادو سچو ڀرم ۽ سنسو آهي؟

ڪير ٿو چوي ته جادو عجب جهڙا ڪم نٿو ڪري؟ ۽ ڪنهن کي خبر ناهي ته جادو سچو لفظن ۾ ، لفظن ۾ ۽ لفظن ۾ ئي آهي ۽ جيڪڏهن جادو سچو لفظن ۾ ، لفظن ۾ ۽ لفظن ۾ ئي آهي ته پوءِ ڪير آهي ، جنهن کي لفظن جي طاقت جي خبر نه هجي؟

۽ جيڪڏهن ڪو به اهڙو ڪونهي، جيڪو ته ڪو به لفظن جي طاقت کان انڪار نٿو ڪري سگهي، ته پوءِ ڪيئن ٿو ڪير چئي سگهي ته ته جادو عجب جهڙا ڪم نٿوڪري؟

ڪنهن کي اها خبر ناهي ته جيڪڏهن ڪو ڊاڪٽر ڪي ٿورا به خوفنائتا لفظ ڪنهن کي ٻڌائي ٿو، ته هو سچو ڪنبي ٿو وڃي ۽ سچي پنهنجي حياتي خطري ۾ ٿو سمجهي؟

۽ ڪنهن کي خبر ناهي ته ڊاڪٽر جيڪڏهن ڪي ٿورا به اميد ڀريا لفظ ڪنهن بيمار کي ٻڌائي ٿو، ته هيڪر ته هو جي ٿو اُٿي ۽ پاڻ کي بهتر پيو سمجهي؟

اهڙو ڪو جيئرو جاڳندو هوشمند ماڻهو آهي، جيڪو لفظن جي زبردست، اجهل ۽ قدرتي طاقت کان انڪار ڪري سگهي؟

ڇا، بائيبل مقدس ۾ ائين آيل ناهي ته 'ابتدا ۾ هو ته لفظ هو؟' انهيءَ ڪري ڪير اهڙو ٿي سگهي ٿو، جيڪو چوي ته ڦن لفظن جي - ۽ انهيءَ ڪري جادوءَ جي طاقت کي پوريءَ طرح سمجهيو آهي. يا ان جو هو پورو ڪاٿو به ڪري سگهيو آهي؟

اِنهيءَ ڪري، انساني دنيا ۾ لفظن جي جادوءَ کان وڌيڪ به ڪا حقيقت ٿي سگهي ٿي ! ڇا، سڄي تاريخ جادوءَ جي طاقت جي - مطلب ته لفظن جي طاقت جي - هڪ رعبدار بلڪ هيبتناڪ حقيقت نه آهي؟

ڇا، رڳو هڪڙي فيلسوف جي چند لفظن ته 'انسان آزاد ڄائو، پر افسوس جو هو هر هنڌ زنجيرن ۾ جڪڙجي ويو !' - فرانس جو انقلاب ڪو نه آندو هو؟

ڇا، ٻئي هڪڙي فيلسوف جي چند لفظن ته 'دنيا جا مزدورو اُٿو! پنهنجن زنجيرن کان سواءِ ٻيو اوهين ڇا وڃائيندا؟' - فرانس جي انقلاب کان به ڏيک هڪ وڏو اِنقلاب ڪونه آندو؟

ان کان اڳ سر تريءَ تي رکي، سَر - بها تي گهمندڙ هڪ قومي سرويچ جي هنن لفظن، ''جي هيءَ غداري آهي، ته اي هموطنو اچو ته غداريءَ کي توڙ تائين پهچايون!'' - هن جي وطن ۾ اُهو ڌماڪو پيدا ڪونه ڪيو هو، جنهن جو آواز سڄي دنيا ٻڌو هو!

اُن کان اڳ، گهڻو گهڻو اڳ، ڪارٿيج جي بندر کي ناس ڪرڻ لاءِ جيڪ قديم روم جو مدمقابل ۽ مخالف هو، هڪڙي رومن سينيٽر، آئيس ڏني هئي ۽ اُٿندي ويهندي،

سُتي ويني، هلندي چلندي، هو چوندو رهيو، هو چوندو رهيو ، چوندو رهي- جڻ هن کي ٻي ڪا ڳالھ ئي ڪانہ ٿي سُجهي ۽ هو چوندو رهيو ، چوندو رهيو ۽ چوندو رهيو ، ”ديلو دواستو ڪارٿيجو، ديلو دواستو ڪارٿيجو،- ڪارٿيج کي ناس ڪريو، ڪارٿيج کي ناس ڪريو، ڪارٿيج کي ناس ڪريو!“- ۽ ائين هن کي چوندي، چوندي ۽ چوندي چوندي پورا ٻھ سال ٿي ويا. ۽ پوءِ رومن لوڪ، سيپئي ڳالھ کي سمجهي، هڪ ٿي گڏجي، اَجهل طوفان وانگر اُٿيا ۽ ڪارٿيج کي اهڙو سڄي جو سڄو ۽ پورو ناس ڪيائون جو اُن جو رڳو پٽ، اُن جو رڳو نشان يا ڪو دڙو بہ دنيا جي تختي تان ڪونہ ٿي لڌو- تان جو فقط هاڻي، ڪي ٿورا سال ٿيا آهن، جو هوائي جهازن جي جانچ پڙتال سان اُن جي ڪنڊرن جو پتو پئجي سگهيو آهي.

اَن اَئپس ڪارنيليس سپيو وٽ ٻيو ڇا هو، سواءِ اُن ڏنوٽيءَ جي، سواءِ اُن آواز جي - ”ديلو دواستو ڪارٿيجو، ديلو دواستو ڪارٿيجو،- ڪارٿيج کي ناس ڪريو، ڪارٿيج کي ناس ڪريو، ڪارٿيج کي ناس ڪريو، ڪارٿيج کي ناس ڪريو!“- ۽ اهو آواز هر رومن مرد، عورت ۽ ٻار ٻڌو ۽ پنهنجو ڪيو ۽ پوءِ هنن سمجهيو ۽ محسوس ڪيو تہ جڏهن اُنهن مان هر هڪ جي زبان مان اهو آواز ٿي اُٿيو، تڏهن اُهو بدلجي هنن جي وجد جو ارادو ۽ هنن جي اتحاد ۽ طاقت جو آواز بڻجي ٿي پيو ۽ پوءِ ان سندن ارادي ۽ آواز، هنن جي ذهن ۾ اُهو اٽل پروسو پيدا ڪيو، جو ناممڪن ڦري اُنهن کي ممڪن ڏسجڻ لڳو ۽ ڪارٿيج کي ڪيرائڻ ۾ جيڪي اُنهن جي آڏو رڪاوٽون هيون، سي سڀ ڪک پن ٿي ويون ۽ نيٺ اُهو ساڳي ڪارٿيج جيڪ ڪين ايڏو اَجيت ۽ اڏول ٿيلڳو، سو سندن هٿان، پوري جو پورو ۽ سڄي جو سڄو ، هميشھ لاءِ ناس ٿي ويو.

ايڏي وڏي پيماني تي لفظن جي هن ڏنوٽيءَ دنيا جي اڳيان اها حقيقت ثابت ڪئي تہ جڏهن عام جو وسيع تعداد ڪا شيءِ يا ڪي حالتون يا ڪنهن صورتحال جو وجود نٿو چاهي، تڏهن اُن جي خلاف ائين لڳاتار ۽ سڀ گڏجي، بي خوف ۽ اٽل نموني ۾ ڏنوندا رهندا، تہ هو اُن شيءِ يا حالتن يا اُن صورتحال جي خاتمي لاءِ پنهنجي پاڻ ۾ اُها طاقت ۽ اُهو اراد پيدا ڪري سگهندا. جو ڪٺي ڇا بہ هجي ۽ ڇا بہ ٿي پوي، هو هر ممڪن بند کي ٽپي وجهندا ۽ هر ممڪن مشڪلات مٿان سوڀ حاصل ڪري ئي دم ڪڻندا.

هنن کي ٻيو ڪجهہ بہ نہ ،ڪجهہ بہ نہ ، ڪجهہ بہ ۽ ڪجهہ بہ نہ ڪرڻو آهي، سواءِ هن جي تہ هو پنهنجي ارادي کي مضبوط ڪن ۽ دل گُهري تبديليءَ کي عمل ۾ آڻڻ لاءِ پنهنجي سگهہ ۽ صلاحيت کي وڌائيندا، وڌائيندا ۽ وڌائيندا رهن.

ڪيئي صديون پوءِ، آئر لئنڊ جي ماڻهن بہ انگريزن کان آزادي وٺڻ لاءِ اهڙو ئي طريقو اختيار ڪيو هو. خاص طرح، 1910 ع کان پوءِ ، هر هنڌ،، هر ڳالھ ۾، هر موقعي تي، سبب بي سبب، برطانوي پارليامينٽ جي اندر توڙي ان کان ٻاهر، هوُ سالن جا سال، رڳو

’آئرلئنڊ جو مسئلو‘، ’آئرلئنڊ جو مسئلو‘، ’آئرلئنڊ جو مسئلو‘ اُٿاريندا رهيا- ايتري تہ زور ۽ ايتري تہ اورچائيءَ سان ، جو ائين پئي محسوس ٿيو، ڄڻ کين ڪا سؤدائي هئي، ڪا ديوانگي هئي، يا ڪنهن قسم جو ڪو عام پاڳلپڻو هو، جنهن ۾ هو ونجي ويا هئا .

پر ڇا بہ هو، کين ڪنهن ڪيئن بہ ٿي سمجهيو ۽ ڇوٽي سمجهيو، پر آئر لئنڊ جا ماڻهو اهڙي ڪنهن بہ ڳالهہ جي پرواهہ ڪئي بغير، اُهو پنهنجو هڪڙو زورائتو منتر اُچاريندا ئي رهيا، اُچاريندا ئي رهيا ۽ ان ۾ هنن ڪڏهن بہ ڪهڙي بہ حالت ۾ بہ ڪوتاهي ڪانہ ڪئي - ۽ ايڏي انگلنڊ جي فيل مست طاقت سندن اُنهن لفظن جي هيبتناڪ ۽ هوڏي منتر آڏو مجبور ۽ بيوس ٿي ويئي.

ڇاڪاڻ تہ ڪير هو، جو ماڻهن کي، فردن کي، ٽولي کي، راڄن کي ۽ نيٺ سڄي عام کي ۽ سڄي خلق کي ڳالهائڻ کان، ڳالهائڻ کان ۽ هر حال ۾ ڳالهائڻ کان روڪي ٿي سگهيو. جڏهن اُنهن وٽ انگلنڊ جي ان ارڏيءَ ۽ جُنگطاقت جي خلاف، سواءِ اُن ڳالهائڻ جي، سواءِ پنهنجي اُن زبان جي، سواءِ پنهنجن لفظن ۽ پنهنجن خيالن جي اُن طاقت جي باقي ٻيو ڪجهہ بچيو بہ ڪونہ هو.

۽ اُهي هٿيار بہ ڪي هٿيار هئا! لفظن جي طاقت، اُمنگ ۽ جذبي جي طاقت، خيالن جي طاقت- تہ هي جيڪي حالتون آئرلئنڊ ۾ هيون سي ائين نہ هجن- اِهي هٿيار ! سچ پچ اُنهن جهڙا هٿيار ڪي ٻيا هٿيار بہ ٿي سگهيا ٿي! هي خيال، هي لفظ، هي اُدما ۽ اُمنگ - اِهي هٿيار ! جيڪي ڪڏهن بہ ڪسجي نٿي گهاتڪ ٿيا، هٿيار جيڪي اڻ ڏٺا هئا، ڇهڻ جهڙا نہ هئا، هٿيار، هٿيار، هٿيار، جيڪي هر هنڌ هئا ۽ هر ڪنهن وٽ هئا ۽ چؤطرف مؤجود هئا.

لفظ، لفظ ۽ لفظ- هي هٿيار، جيڪي آئرلئنڊ جي ماڻهن ائين تہ هر ويلي ۽ لڳاتار، اهڙيءَ تہ سِيڏَ ۾ ۽ اهڙي تہ شعور ۽ ارادي سان ۽ اهڙي تہ اعتماد، ايمان ۽ مقصد سان برطانوي حڪومت خلاف استعمال ڪيا، جو آخر ڪار اُنهن جي وارو وار هيٺ اڏول برطانوي طاقت جو سڄو منڊ ٽُٽي پيو ۽ آئر لئنڊ ، پنهنجي اڳيان ڏسڻ ۾ بہ انت ۽ ٿيپي نہ سگهڻ جهڙي غلاميءَ جي ڪاهيءَ مان ٿپي پار ٿيو ۽ جيئن اُهو اڄ آهي تئين بڻجي پيو- يعنيٰ آئرش فري اسٽيٽ، آزاد آئرديش.

ايمان، ايمان، ايمان ۽ ايمان - پنهنجي شو منترن جي طاقت ۾ ، اُنهن جي اچارڻ ۽ آلاپڻ ۾ - شومتر ۽ اُنهن جا آلاپ، لفظ، لفظ ۽ لفظ، سيني آئرلئنڊ جي ماڻهن جا، اُنهن جي مردن، زالن ۽ اسڪولي ٻارن جا، اُهي جادو هئا ۽ جادو ثابت ٿيا، جادو جيڪو هميشهہ ۽ هر وقت عجيب ڪم ڪندو آهي ۽ اهڙا معجزا ڪري ڏيکاريندو آهي جو ڪٿي ڇا بہ هجي ۽ ڪيئن بہ هجي، مشڪلاتون ۽ مجبوريون، خطرا ۽ رنڊڪون ڪهڙيون بہ هجن ۽ ڪيتريون بہ هجن، نجات ملي ٿي ۽ ضرور ملي ٿي- ڇو تہ ’ابتدا ۾ هو تہ لفظ هو.‘

۽ لفظ جو معجزو، لفظن جو جادو، سچ پچ تہ عجيب ڪم ڪري ٿو.

◆◆

سلام اُنهن تي جي آزاد آهن

✍ سنڌيڪار : محمد ابراهيم جويو

سهيڙيندڙ: پروفيسر محمد سليم ميمڻ

مهتاب چنا، جيئري ئي لافاني ماڻهن جي صف ۾ شامل ٿي ويئي.

لافاني ٿيڻ لاءِ سقراط جو ڏسيل نسخو رڳو هيءُ آهي ته ڇا به ٿي پوي، ماڻهو پنهنجن اصولن سان سچو هجي ۽ اُن لاءِ جا به قيمت ڏيڻي پوي، تنهنجي ڏيڻ لاءِ تيار رهي.

”اوهين جيڪي طاقت ۾ آهيو، منهنجي مارڻ مان اوهان کي ڇا ورندو؟“

سقراط پڇيو هو، ”آئون هونئن ئي پوڙهو مڙس آهيان ۽ مهينن ۾ قدرت ئي پنهنجو ڪم ڪري ها ۽ پيرسنيءَ ۾ ئي آئون مري وڃان ها. منهنجي مارڻ مان هاڻ، اوهان کي ڇا ورندو، ڇو ته آئون به امر آهيان؟“

”ڪيئن ٿو چوين تون امر آهين؟“

”انهيءَ ڪري ٿو مان ائين چوان، ڇو ته آئون جيڪو سچ ٿو سمجهان اُهو چوان ٿو ۽ اُن سان ناتي نباهڻ جي مون ۾ همت آهي ۽ اُنهيءَ پنهنجي ناتي جي حق جو بچاءُ آءٌ پنهنجي ساهه سان ڪريان ٿو.“

”ڇا، اها تمام وڏي قيمت ڪانهي؟“

” اها ڪجهه قيمت ڪانهي، امرتا ذهن جي، روح جي، هڪ ڪيفيت آهي، گوشت پوست جي نه، رت جي نه، جن جو هڪڙي ڏينهن ته نڌان ٿيڻو آهي. امرتا آزاديءَ جي زندگي آهي، جيستائين اُها زندگي ڌرتيءَ تي قائم آهي. امرتا آزاديءَ جو اُمنگ آهي. جيسين منهنجو ضمير مون سان گڏ آهي، تيسين آئون تنها نه آهيان، جيسين سچ منهنجي خوراڪ آهي، تيسين آئون ڏاول آهيان، ڏاڍَ ۽ راڄ- هٺ آڏو آڻ کان انڪارُ- زندگيءَ جي سفر ۾ منهنجي روح جي اُڏند کٽولي اها آهي.“

”تو سوچيو به آهي ته جيڪڏهن سيئي ماڻهو، خاص طرح اٿينس جا ڳڀرو جوان، ائين تنهنجي پنيان هلن، ته ڇا ٿيندو؟“

”ڪنهن لاءِ به منهنجي پنيان هلڻ ضروري نه آهي، هنن کي فقط پنهنجي ضمير جي پنيان هلڻو آهي ۽ اهو به مٿن ڇڏيل آهي. جيڪڏهن هو پنهنجي ضمير جي پنيان هلندا ته آءٌ سمجهان ٿو ته هو مون وانگر پاڻ کي آزاد محسوس ڪندا. مون ڪڏهن به هنن کي پنهنجي پنيان هلڻ لاءِ نه چيو آهي. مون رڳو هنن کان سوال پڇيا آهن- هائو ، سوال پڇيا آهن-اِنهيءَ ڄاڻڻ لاءِ ته ڇا، هو ڄاڻن ٿا ته هو ڇا ٿا ڳالهائين ۽ ڇا بابت ٿا ڳالهائين.... -اِنهيءَ ڄاڻڻ لاءِ ته ڇا، هو اُنهن لفظن جي معنيٰ ڄاڻن ٿا، جيڪي هو استعمال ٿا ڪن ۽ استعمال ڪندا ٿا رهن؛ ڇاڪاڻ ته لفظن جو غلط ۽ اجوڳو استعمال

ڪين سندن پنهنجي مقصد جو اُبتو ڏس ڏيئي سگهي ٿو ۽ گمراهہ ڪري سگهي ٿو، پر پنهنجي پنيان هلڻ لاءِ مون ڪنهن کي بہ ڪڏهن ڪونہ چيو آهي. اُنهن وٽ پنهنجي اندر جو آواز آهي، جنهن جي پنيان هو هلي سگهن ٿا ۽ ائين امرتا جو احساس ماڻي سگهن ٿا ، چاڪاڻ تہ پوءِ، سندن پنهنجي اندر ۾ جيڪو سچ آهي، اُن سان سندن ناتوجڙندو ۽ هو اُن سان گڏجي هڪ ٿي ويل هوندا.''

جُڳن کان، لافاني اِنسان وڏا ۽ ننڍا، جاتل ۽ اڻ جاتل، ٻيو نہ تہ اِن آزاديءَ جي احساس سان مالامال رهيا آهن. ۽ جيڪڏهن انهيءَ ڪري ٻيو ڪجهہ هنن کي ملي نہ سگهيو آهي تہ اُهو آزاديءَ جو احساس ئي هنن ڪافي رهيو آهي- اُهو احساس تہ هوُ غلام نہ آهن، اُهو احساس تہ هو ڪامل شخصيت جا ، جامع وجود جا، مالڪ آهن.

''قابل نفرت حڪم ڏيڻ کان بدتر ڳالهہ آهي، اُنقابل نفرت حڪم کي مڃڻ.'' انساني آزادي ۽ انساني فضيلت ۽ شان جي هڪڙي سورهيہ سروچ جو اِهو قول اڄ بہ اسان لاءِ برق جي بجليءَ مثل آهي ۽ مهتاب چنا، جنهن اهڙي هڪڙي حڪم کي نہ مڃيو، جيڪو هن جي نظر ۾ قابل نفرت هو، ائين ڪرڻ سان پنهنجي سگهہ، سُرت ۽ پهچ مطابق گويا بني نوع انسان کي آزاديءَ جو گهربل هڪڙو ساهہ عطا ڪيو آهي.

چاڪاڻ تہ هر ڳالهہ جي حد هوندي آهي. چريائيءَ ۽ جهنگلي جي بہ.

ڏاڍَ ۽ راڄ- هٺَ جي بہ هڪ حد هئڻ ضروري آهي. تنگدليءَ ۽ تعصب جي بہ هڪ حد هئڻ ضروري آهي.

هِن يا هُن جي نالي ۾ ٻين کي جڪڙڻ ۽ ٻڌڻ جي بہ هڪ حد هوندي آهي.

انسان ذات کي خوار ڪرڻ ۽ بي عزت ڪرڻ جي ڪوشش جي بہ هڪ حد هوندي آهي.

ٻين جي لاچاريءَ ۽ بيواهي حالت مان اجوڳ فائدي وٺڻ جي حيواني سڌ جي بہ هڪ حد هوندي آهي.

چو تہ ''جڏهن غلام سوچڻ شروع ڪندا اهن، تڏهن غلاميءَ جي خاتمي جي شروعاتي ٿيندي آهي.''

دائمي ڪُمهلائپ ۽ مستعد بيوقتائتيءَ جي جاهل حرص جي - ۽ تازه دم ۽ نون دماغن کي مُئلن جي هڏن سان چِٽڻ ۽ پيچڻ جي بہ هڪ حد هوندي آهي.

خوشقسمتيءَ سان مهتاب چنا انگريزي شاعرن ملٽن (Milton: 1608-1674) وانگر نہ گگدام ۽ ڊجڻي آهي ئو نہ راڄ - گهاتڪ، جنهن پنهنجي ضمير جي پيروي ڇڏي ۽ ڊڪٽيٽر ڪرام ويل (Cromwell) جي پيروي قبولي هئي ۽ ايتري تہ ڪرنش ۽ نيازمنديءَ سان اُن جي قصيده سرائي ڪئي هئي، جو ڊاڪٽر جانسن جي لفظن ۾، ''جڏهن رومن

سپهه سالار سيزر پاڻ کي تاحيات ڊڪٽيٽر بڻايو هو ، تڏهن اُن جي به ايڏي ڪِريل ۽ زمين بوس چاپلوسي ڪنهن ڪانه ڪئي هئي.''

اُن جي عيوض، مهتاب چنا اڄ اسان سيني جي دلين جي ڇهڪندڙ بلبل آهي. ۽ اسين هن کي آزاديءَ جي، پاڻ-وهيڻائيءَ جي، سورهيائيءَ جي، عظمت جِي ۽ امرتا جِي هڪ ديوي ٿا سمجهون ۽ کيس سلام ڪريون ٿا.

هڪ ردي ۽ نامعقول حڪم جي عدولڻ سان هوءَ اسان لاءِ اڄ اُها هستي بڻيل آهي، جنهن لاءِ انگريزيءَ جي شاعر اعظم شيڪسپيئر جي لافاني لفظن ۾، اسين چئيسگهون ٿا ته ''اِنهيءَ طرح ، او ديوتائون، هيڻن کي اوهين ٻلوان ٿا بڻايو ۽ ڏاڍن ۽ راڄ- ڌنيِن کي شڪست ٿا ڏيون. نه پٿرن جا برج، نه لوه جون پٽيون، نه رڪ جازنجير روح جي جاڳيل طاقت کي روڪي ٿا سگهن. ظلم ۽ ڏاڍ جي اُها صورت جيڪا اسين سهي ٿا وجون ۽ پيش نٿا پئون ۽ اها اسان کي پوري نٿي سگهي، اُن مان اسين جڏهن چاهيون تڏهن آزاد ٿي سگهون ٿا. ''
تنهن ڪري، سلام آهي اُنهن تي، جي آزاد آهي.
اسين جي غلام آهيو، مهتاب چنا تي اسان جو سلام آهي.
مهتاب چنا اڄ مهتاب اڪبر راشدي)

غزل

✍ موتي پرڪاش

1. دلبري توکان گهريم تو دل ڏني،
راهه طلبيم، تو مون کي منزل ڏني،
ڇوٽڪارو درد کان جڏهن گهريم،
ماهروا تو شمع ۽ محفل ڏني.
2. مونکي سالن کان هئي هڪ آرزو،
کھڙو ٿيندو ڏينهن رهندي آ برف،
پر ملڻ تي جيڪي گذريو آ نه پڇ،
ڪين شل توسان ٿيان ها دوبدو!
3. برف تي رڳ جو رڳ رت ڊوڙاءِ تون،
جو نه سمجهيو آهه جڳ، سمجهاءِ تون،
گيت ! اُٿ هن قلب جو تون قيد ٽوڙ،
بي زبانن جي زبان ڳالهاءِ تون.

◆◆

يارهن چوٽيون:

سڀ کان اهم آخري اهي لازمي پڙهجو

✍ واٽس-اَپ

5. اسڪاٽش چوٽي:
اگر توکي مسڪرائڻ نٿو اچي ته پوءِ هرگز دڪان نه کولجان.
6. هسپانوي چوٽي EA:
پيار جيڪو تحفن تي پلبو آهي، هميشهه بکيو رهندو آهي.
7. جاپاني چوٽي JP:
خدا پکين کي به رزق ڏيندو آهي مگر ان کي حاصل ڪرڻ لاءِ انهن کي اڏامڻو پوندو آهي.

◆◆

◆◆

زندگيءَ ادب - سفر جو سلسلو

✍ پروفيسر- پرنسيپال هيرو شيوڪاڻي

تخم ۾ هتي ادب ڏانهن موجود ۽ منهنجي زندگي جي سفر جو داستان هروڀرو ڪو انوکو ڪونهي. صرف اِهو تہ اسڪول جي ماستري ۽ بانٺوا ۾ ٿي اتفاق ڇئو يا منهنجو ٿي ڀاڳ جو اسانجي سنڌيءَ جو اُستاد اِندر پوجواڻي ٻج کي آبياري ڏني پوءِ اهو ٿيو تہ سيڪنڊري تعليم ۾ ماستري ڪندي ادب جي طلب، روزگار جي بدلجندڙ پڙاون گجرات جي ڇيڙي بانٺوا مان - راجڪوٽ، احمدآباد اول پندرهن ڏينهن لاءِ آديپور ۽ پوءِ اُلهاسنگر ۾ ٿي ڪن ڏهاڪا رٽائر ٿيڻ کان پوءِ وري ڏهن سال آديپور (اِن جو مذاڪرو اڃا اچڻو آهي).
سنڌي ساهتيہ ۾ 1960 ۾ جيڪا جديد ادب جي لهر شروع ٿي اُن جا پهريان ڏهہ سال احمدآباد ۾ جديد ادبي لاءِ ذهني اوسر ڪجهہ رچنائن ۽ خاص جدت يا مادرنٽي جي سمالوچنا طور ساک حاصل ڪيو. اُلهاسنگر ۾ پنج ڇهہ اديب دوستن سان اچي گڏيس. موهن ڪلپنا تہ وچين پيڙهيءَ جو ڪهاڻيڪار ٿي، اُن وقت اوج تي هو. هوُ رڳو تخليقڪار ٿي نہ هو بلڪ ادبي سرگرمين ۾ جيئندو ۽ ادب لاءِ ڪنهن بہ بحث يا فڪري هلچل ۾ قداور شخصيت هو. ايم.ڪمل شروعات وارو ادب ۽ شاعريءَ جي اِيپاس سان غزل ۽ نظمون لکيون. نارائڻ ڀارتي جي خوبي اِها هئي تہ اديبن کي اُتساهڻ، اُن جو ويري اخبار ۾ يا هڪ ڪمٽيڊ پبلشر طور ڪتابي صورت ۾ شايع ڪرڻ ۾ اهم رول ادا ڪيو. منهنجي اچي اُلهاسنگر ۾ وارد ٿيڻ سان اوّل تہ موهن ڪلپنا منهنجي جدت جو مفهوُم کي للڪاريم. پر پوءِ پنجن ڇهن سال ۾، موهن جي گ هر يا ايم. ڪمل جي اوطاق تي ويچارن جي ولوڙ ۾ اِهو طئہ ڪيوسين تہ هيل تائين پرواري مهانگر بمبئي جي ليکڪن وٽ اڳوانيءَ جون واڳون آهن. ڇو نہ هتي بہ ڪا برجستي هم ڪنارنمائيندگي برپا ڪجي. هوُ ٽيئي مونکان ادب ۾، عمر ۾ بہ سينيئر هئا. پر منهنجي مُ وجودگي ۽ هڪ وڏي ڪاليج ۾ پروفيسر تہ موهن ڪلپنا هڪ دستوري سنڌي سنسٿا ٺاهڻ جي رٿ ڏني تہ بجاءِ گهرن ۾ ويهي مذاڪرا ڪجن تہ ڪٿي، منظم نموني بينڪون ڇونہ ڪجن تہ هُن ”مهراڻ ادب سنگت“ قائم ڪرڻ جو هڪ مينيفيسٽو لکيو ڪنهن کي بہ پريزيڊنٽ يا سيڪريٽري مقرر نہ ڪري غير دستوري - دستوري ميڙ ڪري ڪنهن بہ هڪ ادبي اُصول، ويچارڌارا تي بحث ڪجي، هُن جو هڪ سوچ بندو ڇتو هو تہ ساڳيءَ ويچارڌارا جي اديبن کي گهرائجي. هڪ ٻن ڏينهن جو سنجيد مذاڪرو ڪجي. مان هُنن کي آڇ ڪئي تہ مهراڻ ادبي سنگت پاران پهريون مذاڪرو ٻن يا ٽن ڏينهن جو اُلهاسنگر ۾ ڪوٺايو. مان پنهنجي ڪاليج جي هاسٽل ۾ (تڏهن مان اچا هاسٽل جو ريڪٽر ڪونہ ٿيو هوس. ڪاليج جي اسٽاف ڪوارٽر ۾ رهيل هئس) رکجي. جن کي جدت جي ويچارڌارا بابت ڄاڻ جي اِڇا هجي اُنهن کي لڳ ڀڳ 25 کان 30 دوستن کي نينڊ ڏجي جئن تہ هيءُ پنهنجي قسم جي انوکي پهل آهي تہ

اسانجي ادبي سنگت اچا هاڻي نهي آهي تہ رهايش ڪاڏي پيتي لاءِ يا ٻاهران ايندڙ دوستن ڪي نماڻائيءَ سان اِهو چٺو لکجي تہ رهندڙ جو، بينڪن جو بندوبست تہ هاسٽل ۾ ڪبو. باقي نيرن، منجهند، رات جي ڪاڏي لاءِ بہ هرهڪ ڪي مقرر رقم، جي هنن ڪي نينڊ قبول آهي تہ هتي اچي ڏيڻي پوندي. پاڙو بہ هوُ پاڻ پريندا. نينڊ پتر اِن لئنڊ لفافي ۾ موڪليو. سيني شرطن سان موهن ڪلپنا جو ٿي اِهو رايو هو. سچ پچ اِن قسم جي ادبي مذاڪري پنهنجي پاڙي، ڪاڏي پيتي جو خرچ پاڻ پرڻ جي شرط تي پهريون بحث هو پر موٽ تمام همٿائيندڙ ملي.

۽ ٻن-ٽن ڏينهن جو اِهو مذاڪرو 1973 جي وڏي وئڪيشن ۾ مينس هاسٽل ۾ رکيو ويو. مون هڪ وڏو مقالو ”جدت جو مفهوم“ (Concept of Modernity) ۽ سنڌي ڪهاڻي تي لکيو. ڪافي وڏو ڪوجناتمڪ مقالو آيل (اڪثر نوجوان ليکڪن) دوستن اڳيان پڙهيو ڪافي بحث ٿيو. پر خيالن جي اختلافن جي باوجود دل کولي سيني ڳالهايو. اُهي سڀ دوست آيا هئا، جيڪي پوءِ جديد سنڌي ادب ۾ اڳتي هلي اَهم داخلائون ٿيون. پر عام طور اِهو مقالو گهڻن کي وڻيو. ادبي ميڙ پورو ٿيو. موهن ڪلپنا تہ پڇاڙيءَ ۾ اِهو بہ اعلان ڪيو تہ جيڪڏهن هيرو شيوڪاڻي چاهي تہ هي مقالو، جيڪو لڳ ڀڳ ڪتابي سائيز جي 150 صفحن جو ٿيندو، مان پنهنجي پبليڪيشن ”ڪلپنا ڪتاب گهر“ طرفان ڇپائڻ لاءِ تيار آهيان.

۽ ڪتابي صورت ۾ اُصولي ۽ عملي تنقيد جو اِها منهنجو پهريون تنقيدي ڪتاب هو جيڪو سيپٽمبر 1975 ۾ ”ڪلپنا ڪتاب گهر“ طرفان ڇپيو.

جڏهن ٿي هي ڪتاب آئوٽ ٿيو تہ جڻ ڏينيون جي ماناري ۾ ڪو پٿر لڳو. روزاني سنڌي اخبار ”هندستان“ ۾ ڪنهن اسسٽنٽ ايڊيٽر اندرئين وڏي پيج تي قسطن ۾ هن ڪتاب ”ڪتابي سمالوچنا“ جي نالي ۾ اخباري ٻوليءَ ۾ اول تہ جدت جو مفهوم جي سري سان مون مغربي ويچارڪن، ادبي فلاسافيءَ جي ماهر منفرد جا ڪوٽيشن، حوالا ڏيئي لڳ ڀڳ 60 صفحن ۾ پنهنجي اِن قسم جي گهرِي اڀياس ۽ تز ٻوليءَ ۾ جديديت جو پورو مفهوُم (Concept) ڏنو هو. اُن تي، ڪن جملن کي ٽوڙي مروڙي، حوالن ۽ سلسلن جي بنا نڪتچيني ڪئي. حاصل مطلب هُن جي اِنهيءَ سطحي سوچ جو اِهو هو تہ هيءَ خيالات ڌارين ۽ اسانجي ديش جي پراچين درشن فلاسافيءَ جي خلاف آهي ۽ اُن جي بنياد تي سنڌي ڪهاڻين جي چند چاڻ ڪري، اُنهن کي پنهنجي من ماني نموني ڊگهو بندرو ڪوٺيو آهي وغيره. ظاهر آهي تہ اُن وقت سنڌيءَ ۾ اِها روزاني اخبار عام و خاص پڙهڻ وارا هزارين هئا. گهڻن تي (جيڪي رڳو اخباري خبرون پڙهڻ جا شائق هئا تن اُتسڪتا سان ٽن چئن قسطن کي پڙهيو. بمبئيءَ جي هڪ هفتيوار ”پارتواسي“ ۾ شري ٻلديو گاجرا جيڪو خود ساهتيہ جو اڀياسي هو، تنهن وري بہ بهتر نموني تنقيدي ٻولين ۾ اعتراض اُٿاري، ٻن چئن هفتيوار قسطن ۾ ٻوڪ رويو ڪئي. بس پوءِ تہ ترقي پسند ليکڪن سميت ٻيا بہ ميدان ۾ ٽپي پيا. ”ڪونج“ رِسالي ۾ بہ هري موٽواڻي اِن ڪتاب جي اڀياسي گهرائي جي واڪاڻ ڪري بہ، سندس پسنديءَ جي ڪهاڻيڪارن

بابت منهنجي سمالوچنا کي سخت رائزني ڪئي.

ٿوري ۾ چوان تہ سنڌي ساهتيہ ۾ ڪنهن تنقيدي ڪتاب تي ايڏي وڏي پئماني تي هلڪوگهرو بحث شايد پهريون دفعو ٿيو هو. اسانجي ٻين ٽين پيڙهيءَ جي شعور ليکڪن بہ شديد اعتراض اُٿاريا. ڱنن جي سخت رائزني جو شڪار خود موهن ڪلپنا هو. ڇو جو هڪ تہ هوُ ڪتاب جو پبلشر هو ۽ ٻيو جيتوڻيڪ ڱن پنهنجي مُهاڳ ۾ صاف ڇيو هو تہ هوُ هيري شيوڪاڻي جي اِن پڙهڻ ۽ جدت جي ويچارن سان سهمت ناهي، مگر ڱن منهنجي تنقيد، اپياس ۽ هِن قسم جي تنقيد ۾ خار جي نموني، هيڏن تفصيلن سان ڪهاڻين جي وياکيا ڪئي آهي. اُها سنڌي ساهتيہ ۾ بي مثل آهي. ”ڪتاب جي اَهميت ۽ ليکڪ جو مقام“ سري هيٺ موهن ڪلپنا هڪ پئرا ۾ لکيو :- ”منهنجي نماڻي راءِ موجب، سنڌي جاتيءَ هيري شيوڪاڻي جي معيار جو نقاد پيدا ڪرڻ ۾ اٽڪل ٽي ڏهاڪا لڳايا آهن. اَلبت مان اِئين اصل قبول نہ ڪندس تہ موهن ڪلپنا جو فنڪار شيوڪاڻي جي نقادي نظريہ حيات يا ادبي پڙهائيءَ سان شامل راءِ آهي. مگر مونکي اِهو قبول ڪرڻ ۾ ذري بہ هچڪ نٿي ٿئي تہ سنڌي جاتي کي ٻيا بہ ٻہ يا ٽي ڏهاڪا لڳائڻا پوندا. مونکي اِئين لڳو آهي تہ هن وقت تائين هيري شيوڪاڻي جو تنقيدون هن عظيم ڪتاب لکڻ جون جڻ تياريون هيون.“

موهن ڪلپنا پنهنجي اِن انٽروڊڪٽري نوٽ جي آخرين پئراگراف ۾ پنهنجي سوچ ۽ راءِ کي وڌيڪ چٽو ڪندي لکيو ”مان اِن حقيقت جو بہ احتراف ٿو ڪريان تہ جدت جي مفهوُم تي هند خواہ سنڌ ۾ سنڌي ادب ۾ هي پهريون ڪتاب آهي، جو ڇاپي ۾ آيل آهي، معياري آهي ۽ اِن لحاظ کان سنڌي تنقيد جو هڪ اَمٽ يادگار آهي.

ظاهر آهي تہ ڀارت جي سنڌي ادب ۾ موهن ڪلپنا خود هڪ وڏو افساني نويس طور مشهور هو. ڱن جي هن راءِ تي سنڌي ادبي جڳت ۾ گَڏيل مسيل رد عمل پيدا ڪيا. ايتري قدر تہ اِن ٻين پيڙهيءَ جي اديبن جي ’ٺمورتي‘ طور مشهور ’موهن ڪلپنا، گنو سامتاڻي ۽ لعل پشپ‘ جي ڪهاڻين ۾ مون پنهنجي خار جي يا بي طرفدار واري وياکيا ۾ ٽنهي جي اُن وقت تائين شايع ٿيل ڪهاڻيءَ جو ڪهاڻي ڪلا جي ماڻن ۽ ماپن تي تفصيلن سان تنقيد ڪيل آهي. ٽنهي جي ڪهاڻين جي ڪلاتمڪ خوبين ۽ خامين اندرلائين ڪيو آهي. اتفاقن، گني سامتاڻيءَ جي ڪهاڻين جو پردي پوشيءَ ۾ اِظهاري فلسفو ۽ ڪوملتا جو هنجو ۽ ڍڪ پردو ڪولي پڌرو ڪيو هو اِن تي پانيان ٿو تہ بنا ظاهر ڪندي، هوُ بيحد ضربيو هو. اِن ڪري ڱن شايد لعل پشپ کي، دوستي ياريءَ جو واسطو وجهي، منهنجي ڪتاب تي تفصيلن سان تنقيدي مقالو لکي ليکڪن سان گڏجي هڪ بينڪ ڪرڻ ۽ چنڊ ڇاڻ ڪرڻ لاءِ مڃايو. مان بلڪل تيار هوس ۽ پنهنجي ئي ڪاليج جي ٽيچرس اسٽاف روم موهن، گني ۽ ٻين جي ڀانيان ٿو ناراڻ ڀارتي، ايشور آنچل، ايم. ڪمل روبرو هئا. وقتائتي مذاڪرو ڪيوسين، مزي واري حقيقت اِها هئي موهن مڃيو جو ڱن خود اِهو ڪتاب ڇپايو ئي نہ هو، پر منهنجي تنقيدڪار کي هيڏو وڏو

سرٽيفڪيٽ بہ ڏنو. خود لعل پشپ جي ڪهاڻي ڪلا کي ٽنهي ۾ وڏيڪ اهميت بہ ڏني هئي. پوءِ بہ من ۾ جڳياسا هئي تہ هوُ، پُراڻي دوست جي دل جوئي ڪرڻ لاءِ ليکہ لکي آيو هو ۽ ڪن هنڌن تي ادبي ٻوليءَ جو حدون اورانگهي، منهنجي نقاد ۽ شخص تي مخزن ”پرهہ ڦٽي“ ۾ شايع بہ ڪيو پر گنو سامناٽي سچو وقت خاموش رهيو. لعل پشپ جي ڪُلهن تي جڻ تہ چڙهي وينو هو. ٻيو مزو وري اِهو بہ ٿيو تہ اِن ليکہ جي جواب ۾ مون بہ هڪ وڏو تنقيدي موٽ ۾ جواب ڏنو، جو وري هري موٽواڻيءَ پنهنجي رسالي ”ڪونج“ ۾ شايع ڪيو. اُن جو جواب ڪنهن ڪونہ ڏنو. خير منهنجي هن نئين تنقيدي ڪتاب بہ جيڪو پوءِ سنڌ ۾ بہ گهڻيون ڪاپيون موڪلي موهن ڪلپنا وڏو وڙ ڪيو هو. ۽ اُتي بہ چڱا بحث ٿيا. مونکي هڪ وڏي نقاد ڪري مشهور معروف ڪري ڇڏيو. اڄ وري، پنهنجي ادبي آتم ڪٿا لکندي ذري گهٽ اڌ صديءَ کان پوءِ ڪتاب وري پڙهان ٿو، تہ (ممڪن آهي هن جي پنيان پنهنجي رچنا هجڻ ڪري ڪو لڪل موهہ بہ رهيو آهي) مونکي پنهنجي اپياس جي گهرائي تنقيد تشريح ۽ فن تي وڏيڪ ڀروسو جاڳيو آهي. هاڻ تہ هن ڪتاب جي ڪابہ ڪاپي نٿي ملي. وچ ۾ ڪيترن اديب دوستن ڄاڻايو هو تہ هنن پنهنجي ڪاپي سانڍي رکي آهي ۽ وقت بہ وقت پنهنجي رچنا پد ڪريا جي ڇڪاس ڪرڻ لاءِ هن ڪتاب کي ريفرنس طور کوليندا آهن.

جيتوڻيڪ هي ڪتاب اڄ کان چاليهہ سال اڳہ جو آهي1975 ۽ مان پنهنجي هيءَ ادبي آتم ڪٿا اڄ 2020 ۾ لکڻ وينو آهيان اِهو بہ علم اٿم تہ جدت جي ڌارا اڄ ادب ۾ راڪاس ٻڻجي رهجي ويئي آهي. هاڻ تہ جنهن دؤر جو نالو کڻون ٿا تنهن کي چئون ٿا ’بعد جدت‘ (Post Modernism) اِن بدليل فڪري ۽ احساسي تبديلين ۾ مون بہ گذريل اٺن ڏهن سالن ۾ نہ رڳو پوسٽ ماڊرن ڪهاڻيون لکيون ۽ ڪيترين تنقيدون بہ بعد جديت جي سوچ تي اُصولي ۽ علمي ڪهاڻيون لکيون آهن. هينئر پنهنجو ئي هڪ پهريون تنقيدي مقالو پڙهندي اِهو احساس پيو ٿيئم تہ هاڻي دماغي ويسر سبب اهڙي شارپ ٻولي ۽ ڪيترا تنقيد جا پار ڀاشڪ لفظ جي ڪي انگريزي لفظ لاءِ تز سنڌيءَ ۾ هم معنيٰ لفظ نہ پيا ملن تہ بعضي اُردو، فارسي يا هندي جو سهارو وٺي ٿاهڻا بہ پيا آهن. جڏن تہ منهنجي نقاد جي اوسر ۾ هي مقالو سنگِ نشان يا پيڙه جو پٿر بڻيو تہ هتي سڄي جو سڄو مقالو هتي ڪتاب جو ڪوَر ڇڏي، وري جڏن جو تڏن ڏيان ٿو. آهي تہ منهنجي آتم چنتن جو ئي انگ. ٻين ٻولين ۾ ئي تہ اهڙا اهم ڪتاب، ٻئين ۽ ٽئين ڇاپي ۾ پئي آيا آهن. پر سنڌيءَ ۾ اهڙن سنجيده پاٺڪن جو تعداد اڳہ بہ گهٽ ئي هو ۽ هاڻ تہ نہ جي برابر آهن. تنهن ڪري رڪارڊ تي آڻڻ لاءِ هِت آتم ڪٿا جي اندر ئي سڄي ٻيو ڇاپو ڪري پيش ڪري رهيو آهيان.

هلندڙ.....

(سچ بنام سوچ- هيروشيوڪاڻي جي ڪتاب تان ورتل)

◆◆

سنڌي ادب ۾
عورتن جي بااختيارگي

✍ ترتيب- ڀانو ٻوڏيجا- صحافي، بياور

1. **پوپٽي هيراننداڻي:** پنهنجي طقتور ٻولي جي صلاحيتن لاءِ مشهور. هن 50 کان وڌيڪ ڪتاب لکيا ۽ 1982 ۾ پنهنجي سوانح عمري ، ’منهنجي حياتيءَ جا سونا روپا ورق‘ لاءِ ساهتيه اڪادمي ايوارڊ کٽيو. سندس ڪم اڪثر ڪري عورتن جي وقار ۽ سماجي مسئلن تي ڌيان ڏيندا هئا.

2. **سندري اُتمچنداڻي:** هندستان ۾ هڪ معروف ترقي پسند مختصر ڪهاڻي ليکڪ ۽ ناول نگار، جنهن چار ڏهاڪن کان وڌيڪ عرصي تائين لکيو. هن ’وڇوڙو‘ لاءِ ساهتيه ڪادمي ايوارڊ کٽيو. سندس ڪهاڻيون مقامي ٻولي، ڇوٽيون ۽ وچولي طبقي جي شهري زندگي جي مسئلن کي ظاهر ڪن ٿيون.

3. **ڪلا پرڪاش:** پنهنجي نسل جي سڀ کان ڪامياب ۽ ڪامياب ليکڪن مان هڪ سمجهي ويندي هئي. هن ڪيترائي ناول ۽ مختصر ڪهاڻين جا مجموعا لکيا، خاص طور تي ”هڪ دل، هزار ارمان“ سندس ڪهاڻيون اڪثر ڪم ڪندڙ عورتن جي ذهني دٻاءُ ۽ شهري زندگي جي مسئلن کي ظاهر ڪنديون هيون.

4. **اندرا واسواڻي:** هڪ مشهور ليکڪا ۽ شاعره، هن کي ’نالو‘ ۽ ’منجيري‘ جهڙن ڪتابن لاءِ تنقيدي تعريف ملي. هن شهري ڪم ڪندڙ عورتن جي زندگين ۽ مسئلن تي پڻ لکيو.

5. **مايا راهي:** پنهنجي منفرد انداز لاءِ مشهور، هن چاليهه سالن کان وڌيڪ عرصي تائين سنڌي مختصر ڪهاڻين ۽ شاعري ۾ حصو ورتو. سندس ڪهاڻين جو مجموعو ’محبت جو مينهن‘ تمام گهڻو ساراهيو ويو آهي.

6. **ريتا شهاڻي:** سنڌي، هندي ۽ انگريزي ۾ هڪ مشهور ليکڪا، هن پنهنجي لکڻين ۾ مردن جي دوکي ۽ فريب جي خلاف ڳالهايو. هن پنهنجي ڪهاڻين ۾ ريپ جهڙن حساس موضوعن تي پڻ ڳالهايو.

ڪيتريون ئي ٻيون همعصر عورت ليکڪائون (جهڙوڪ ڊاڪٽر ڪملا گوڪلاڻي، وينا شرنگي، ڀارتي سدارنگاڻي ۽ پاڪستان جون عطيا دائود) سنڌي ادب کي مالا مال ڪنديون رهيون آهن، مردانه سماج جي خلاف آواز اُٿاريندڙيون آهن ۽ عورتن جي زندگين جي مختلف پهلوئن کي اجاگر ڪنديون آهن.

◆◆

آزادي کان پوءِ ڀارت ۾

بھترين سنڌي جيوڻيون ۽ آتم ڪٿائون

✍ شوڀا رام لعلچنداڻي

آتم ڪٿا ۽ جيوني ساھتيہ جون غير افسانوي صنفون آھن. انھن ٻنھي ساھتيڪ شاخن ۾ گھڻو تفاوت ڪونھي. اظھار جو انتر آھي. جيتوڻيڪ سمورو ساھتيہ ئي، انسان کي سمجھڻ جي ڪوشش آھي. ليڪن جيوني ۽ آتم ڪٿا ۾ اھا ڪوشش، سچائي ۽ يٿارٿ جي بنياد سبب، وڌيڪ دلچسپ ۽ اثرائتي ھوندي آھي. ڪنھن آدميءَ جي جيوني ڪو ٻيو لکندو آھي، پر آتم ڪٿا پاڻ لکي ويندي آھي. وڏن نيتائن ۽ ساھتيڪارن جون جيونيون اڪثر سندن جيئري ئي لکيون وينديون آھن. جيونيءَ جو مقصد ھڪ اھڙي ڪردار کي سماج اڳيان پيش ڪرڻو ھوندو آھي. جنھن مان سماج کي فيض رسي. ان جو پلو ٿئي جيڪڏھن ائين نٿو ٿئي تہ جيوني - ڪار جي ڪوشش اَجائي ليکبي نيتائن، مھاپرشن ۽ اعليٰ اديبن جون آتم ڪٿائون بہ انھيءَ مراد کي حاصل ڪرڻ لاءِ تخليق ڪيون وينديون آھن.

سنڌي ادب ۾ آتم ڪٿا ۽ جيونيءَ جي صنف پنتي پيل آھي. ماڻ پنھنجي ڳالھہ آتم ڪٿائن سان شروع ڪريان ٿي. آتم ڪٿا لکڻ سولو مرحلو ڪونھي. جڳ اڳيان پاڻ کي پڌرو ڪرڻ آھي. ڪنھن چيو آھي تہ ڪٿا ۾ سچ لکڻ ايترو اوکو آھي، جيترو ڪنھن ڪھاڻي يا ناول ۾ ڪوڙ لکڻ. آتم ڪٿا ۾ زندگيءَ جي حقيقتن، تجربن، تلخين ۽ آزمودن کي سچائيءَ سان پيش ڪرڻ آسان مرحلو ڪونھي. جڏھن ساھتيہ ۾ لکيل آتم ڪٿائن تي نظرثاني ڪجي ٿي تہ حيرت ڪندڙ حقيقت اھا ٿي نظر اچي تہ ليکڪن جي ڀيٽ ۾ ليکڪائن پنھنجون آتم ڪٿائون وڌيڪ بي باڪيءَ سان لکيون آھن. انڪري مون سنڌي آتم ڪٿائي وھڪري مان بہ آتم ڪٿائون اُھي چونڊيون آھن، جيڪي استري ليکڪائن جو رچيل آھن.

”منھنجي حياتيءَ جا سونا روپا ورق“ مرڪزي ساھتيہ اڪادمي جي انعام يافتہ آتم ڪٿا آھي. جنھن جي ليکڪا پوپٽي هيراننداڻي سنڌيءَ جي ڳھڻ ڪنڍي ۽ بھو آيامي ليکڪا آھي. پوپٽي هيراننداڻي ڪتاب بابت لکي ٿي، ”مون لکيو نہ، پر منھنجي اندر ۾ ڳڏ ٿيل اُٿل پٿل، مون کان لکارايو. اُنھن ڏينھن ۾ مان سخت بيمار ٿي پيئي ھئس. مون موت سان جنگ ٿي جوٽي. لڳو ٿي موت منھنجي سامھون ھي، مون سان ڳالھيون ڪري رھيو آھي.“ پر منھنجي زنده رھڻ جي تمنا ڪٿيو. اُن ئي موت تي مون جيت پاتي...

منھنجي ڊاڪٽر بہ ، مونکي پنھنجي من جو بار ھلڪو ڪرڻ جي صلاح ڏني. ھن

چيو: لک! مون بہ ڈاڪٽر جي صلاح مڃي، من کي هلڪو ڦلڪو بڻائڻ لاءِ، قلم هٿ ۾ ڪنيو. ۽ ائين ئي مون يادگيرين کي تازو ڪيو.

نتيجو ”منهنجي حياتيءَ جا سونا روپا ورق“ آتم ڪٿا. پوپٽي جي بهترين رچنا آهي. هيءَ پوپٽيءَ جي شخصيت جي ڪهاڻي آهي ئي گڏوگڏ سنڌيت جي بہ جهلڪ پسائي ٿي. هيءَ سنڌيت جي اڌ صديءَ جي سهڻي جهلڪ آهي. هن ۾ سنڌ جي ورهاڱي کان اڳ جي دور جو بہ ذڪر آهي، جنهن ۾ هن ٻالپڻ جا ڏاڪا ٺهڪ ڏيندي مٿي چڙهيا. ليکڪا پنهنجي قافلي سان جڙيل، اُنهن انيڪ اديبن ۽ فنڪارن جو بہ پنهنجي آتم ڪٿا ۾ احوال ڏنو آهي. جيڪي پنهنجي ٻولي، ادب، سڀيتا ۽ سنسڪرتيءَ کي سوگهو جهلي ويهڻ ۾، پنهنجن ويهن نهن جو زور لڳائي رهيا آهن. هن جي آتم ڪٿا ۾ هن جي حوصلي، همت ۽ صاف گوئيءَ جا اهڃاڻ بہ ملن ٿا.

”اڄ جيترو ئي وڌيڪ سچ ڳالهائڻ ڪري ستائي ويندي آهيان. اوترو ئي وڌيڪ اٽل ۽ محڪم رهڻ جو جتن ڪندي آهيان.“ (ص.50)

پوپٽي جي آتم ڪٿا جي هر هڪ سٽ، هر هڪ باب پڙهڻ وقت سيسرات پيدا ڪندي. ذهن ۾ ڇپيل تو ۽ سوچڻ لاءِ ڏوندائڻي ٿو. ڪارڻ: پوپٽيءَ پنهنجي آتم ڪٿا دل سان لکي آهي جو ڪو پنهنجي دماغ تي زور ڏئي آتم ڪٿا لکي ٿو تہ ان ۾ مڪمل صداقت نہ ايندي ۽ اها پڙهندڙن کي متاثر نہ ڪندي. پوپٽيءَ جي آتم ڪٿا جي وڏي خوبي اها آهي جو اها لکي نہ، من کان لکارائي وئي آهي. ان ڪري اسان ”منهنجي حياتيءَ جا سونا روپا ورق“ ۾ ليکڪا جي آتم ڪٿا جو اولڙو پسون ٿا. ان ۾ ليکڪا جي هرديہ جي ڌڙڪن جو آواز سڻي سگهجي ٿو.

هاڻي مان هڪ ٻي ٻي ٻاڪ ليکڪا جو ذڪر ڪنديس. جنهن جي آتم ڪٿا ”مان ئي مان“ ادبي حلقن ۾ بيحد مقبوليت ماڻي، سا آهي رتنا گوديا روالڪ. ليکڪا پنهنجي ان آتم جيونيءَ ۾ حياتي جا اهڙا تلخ ۽ ڪوڙا سچ بيان ڪيا آهن، جو پڙهندڙن کان ڇرڪ نڪري وڃي. هن ٻولڊ ليکڪا جو هي همٿ ڀريو ڪارنامو آهي. هوءَ بنا لڪ لڪاءُ جي پنهنجي خانگي زندگيءَ کي اظهار ڏنو آهي.

... ڪڏهن ڪڏهن مون چاهيو هو تہ فراخدليءَ سان ان وقت جي طوفان کي پنهنجي اندر ڇپائي رکنديس پر هاڻي اندر ايترو تہ ڀرجي ويو آهي جو ان لاءِ ڪا جاءِ ئي خالي نہ آهي. (ص.7)

... تازي ڊليوري ٿيل هئي جنهن ڪري ٿن ڇٽن ڪلاڪن کان پوءِ ڇاتي کير سان ڀرجي آڪڙ وڃان سور ڪندي هئي. هڪ واپاري وٿان تي ٽڪڙ ۾ وي.ٽي اسٽيشن جي ويٽنگ روم جي باٿ روم ۾ وڃي ٿڃ هاري ايندي هئس. اُن وقت مونکي پنهنجي ڌيءَ جو ٻڪايل معصوم شڪل اچي ياد پوندي هئي. هوءَ گهر ۾ بازاري کير پئي پيئي ۽ مان هن

جي حق جو ڪير گينديءَ ۾ هاري ڇڏيان! (ص.54)

ليکڪا پنهنجي همٿ ۽ عقل سان مردن جي سماج ۾ هڪ آبرودار جاءِ جوڙي ورتي ٿي. بهرحال هيءَ افسانوي رنگ ۾ لکيل هڪ دلچسپ ۽ سماجي سچائيءَ تي هڪ زوردار ڪامينٽري آهي، جيڪا ڇنڊڇاڻ ڪرڻ لاءِ آماده ڪري ٿي.

گوبند مالهي سنڌيءَ جو هڪ ڀوميڪي اديب آهي. هن جي آتم ڪٿا 'ادب ۽ اديب' سنڌي ساهتيہ ۾ هڪ جوڳي جاءِ والاري ٿي. ادب ۽ اديب جا پنج ڀاڱا آهن. ڳالهيون منهنجي ڳوٺ جون ، سنڌڙي منهنجي جنڊڙي، نرواس ۾ آس، زندگي هڪ سفر ۽ عجيب هيءُ رشتا ناتا. مالهيءَ جي آتم ڪٿا ۾ سنڌ جي ساروڻي بہ آهي جا تمام موثر نموني اظهار پائي ٿي. هو پنهنجي ڪهاڻي سلسليوار نموني ڪٿي ٿو. لڏپلاڻ جو ذڪر بہ آهي. مالهيءَ جي آتم ڪٿا جي پوين ڀاڱن ۾ ڀارت ۾ سنڌس ادبي ۽ ثقافتي حياتيءَ جو پيرائتو احوال آهي. مالهي جي سموري آتم ڪٿا سڌي سنواتي ۽ دلچسپ انداز ۾ لکيل آهي. هن جي حياتيءَ ۾ گهٽيل وارداتون بيحد ئي دلچسپ آهن. انکري پڙهندڙ ڪٿي بہ بور نٿو ٿئي. ليکڪ خود قبوليو آهي، ''منهنجي آتم ڪٿا ماحول کان تواريخي واقعن ۽ ڪردارن بابت جاڻ ڏيندڙ رپوتاژ ۽ منهنجي جيون ڪاريہ ڪاميابين-ناڪامابين جو پوتاميل آهي.'' پر اهو سچ آهي تہ سنڌي ٻولي ، ادب ۽ ڪلچر جي تواريخ لکندڙن لاءِ اها هڪ سونهن ٿي ڪم ايندي.

لڇمڻ ڪومل هند-سنڌ جو هڪ برک نثر نويس آهي. لڳ ڀڳ هزار کن صفحن ۾ ڦهليل لڇمڻ جي آتم ڪٿا 'وهي ڪاتي جا پنا' تي ڪافي ڪجهہ لکيو ويو آهي. هند کان وڌيڪ سنڌ ۾ ان آتم ڪٿا کي مانُ مليو آهي. لڇمڻ ڪومل جو نثر هڪ انوکو جادوئي اثر ڇڏي ٿو. هن پنهنجي آتم ڪٿا ۾ مخصوص دلچسپ عبارت استعمال ڪئي آهي. هن جو چوڻ آهي تہ آتم ڪٿا کي روچڪ بڻائڻ لاءِ خيالي گارو سيمينٽ ڪم آڻي سگهجي ٿو. پر من گهڙت ۽ خيالي ڳالهين لاءِ، آتم ڪٿا ۾ جڳهہ ڪانهي. ليکڪ خود قبولي ٿو:

سٺهٺ سالن جي عمر ۾ لڇمڻ ڪومل کي بہ آتم ڪٿا قلمبند ڪرڻ جو خيال ٿيو. هن پاڻ لکيو آهي: ''هن بي وفا زندگي بابت سوچي مونکي اڪثر خيال ايندو آهي تہ مان مرڻ کان اڳ پنهنجي حياتيءَ جا ڪي مٺا ڪوڙا سچ درج ڪري ڇڏيان ۽ خدا کي حاضر ناظر ڄاڻي سچ ۽ رڳو سچ ئي رڪارڊ ڪريان.'' مان پنهنجي گناهن ۽ ثوابن جي ڳنڍڙي کولي ان مان ليڙون ليڙون ٻاهر ڪڍي رهيو آهيان. اهي ليڙون ليڙون منهنجي لٽڪي آيل جسم جو کو بہ اُگهاڙو انگ ڍڪي ٿيون سگهن.''حقيقت ۾ پنهنجي آپ بيتيءَ کي سچائيءَ سان لکي بيباڪيءَ سان جڳ اڳيان رکڻ وڏي جريت وارو ڪارنامو آهي. پنهنجي هن تحرير ۾ واقعن ۽ جذبن جو اظهار عدالتي قسمنامي موجب سچائي ۽ ايمانداريءَ جو پالند، ڪيتري قدر پڪڙي هليو آهي، اُهو ڪتاب پڙهڻ بعد پاٺڪ پاڻ ئي محسوس ڪري سگهندا.

جڳ اڳيان پاڻ پڌرو ڪرڻ. آسان ناهي. اهو مشڪل ڪم لڇمڻ ڪومل پنهنجي آتم ڪٿا ۾ ڪري ڏيکاريو آهي.

”منهنجي خالق مونکي بي پناھ تخليقي قوتون ۽ صلاحيتين سان نوازيو آهي. پر مون پنهنجون خدا داد قوتون هر قسم جي حرام پاپن، شودپاپن، عياشين، عشق بازين، زناڪارين، شرابخوري، تماڪ نوشي، نشن پتن ۽ ٻين ڪيترين ناقابل ذڪر لوفر پاپن ۾ ضايع ڪري ڇڏيون آهن.“

لڇمڻ ڪومل پنهنجي آتم ڪٿا ۾جسماني ۽ ذهني پيڙائن جو بہ ذڪر ڪيو آهي.

”سراسري مهني جو هڪ هفتو اسپتال يا نرسنگ هوم ۾ پرتي ٿيٺو پوي ٿو. ويني ويني اوچتو ساھ منجهڻ ٿو لڳي ۽ سهڪو شروع ٿي ٿو وڃي. سڌو اسپتال جي امرجنسي وارڊ ۾ اسٽريچر تي ليٽائي پرتي ڪري ٿا ڇڏين. ڊاڪٽر ۽ نرسون بنا ڪنهن جاچ جوچ جي سڌو ئي نڪ تي آڪسيجن چاڙهي ٿا ڇڏين.“

لڇمڻ ڪومل جي دل تي وطن جي درد جون ڏارون وڌيون. پنهنجي وطن کان ڌار ٿيڻ جو درد هر ڪنهن سنڌيءَ شدت سان محسوس ڪيو هوندو. جنم ڀوميءَ کان ڌار ٿيڻ وقت ڪيترن هنجون بہ هاريون هونديون. پنهنجي ڌرتيءَ کان پري وڃڻ وقت جهاز ۾ ويني هن جي اندر ۾ ڪيترا اُڌما جاڳيا ڏسو. ”جل درگا جي ڊيڪ تي ويني مان ڪراچيءَ کان اکين کان اوجهل ٿيندي ڏسي رهيو هوس ۽ هر پل پنهنجي مُلڪ جي مٽيءَ کان پري ٿيندو پئي ويس. آهستي آهستي سڀ ڪجھ ننڍو ٿيندو پئي ويو. ڪراچيءَ جو ٻيٽ ننڍو ٿيندو پئي ويو. اُن تي هلندڙ چلندڙ ماڻهو ننڍا ٿيندا پئي ويا پر حقيقت ٻي هئي تہ اسين جلاوطن ٿيو ننڍا ٿيندا پئي وياسين.“

”...... اڄ مونکي قانوني طور جي اها اجازت ملي تہ مان پنهنجي ڳوٺ ڪنڊياري واري جنم جو گهر، جنهن کي موجود رهاڪن پڇي پورا ڪري ڪنڊهر بڻائي رکيو آهي.ٻيهر ڪائڻ ڪنهن بہ قيمت تي خريد ڪري ، ان کي نئين اڇي وسايان ۽ زندگيءَ جا باقي بچيل ڏينهن گوپيءَ سان گڏ اُتي اچي گهاريان.“

آتم ڪٿا ۾ رنگيني آڻڻ لاءِ حياتيءَ جي اُنهن حقيقتن ، حادثن، وارداتن کي ٿوري وستار ۽ بيباڪيءَ سان اظهاريو ويو آهي. ليکڪ پاڻ ڪٿا ۾ رس کي قبوليندي چيو آهي، ”ادب ۾ خاص طور آتم ڪٿائن ادب ۾ بہ رڳو ٺلهن حقيقتن تي ئي آتم ڪٿائون نٿيون بيهاري سگهجن. محض خشڪ حقيقتون ۽ سڪٽيون سچايون اخباري رپورٽ وانگر درج ڪجن تہ اهي بيحد خشڪ، بي رس ۽ ورچائيندڙ بڻجي وينديون. تحرير ۾ رس چس آڻي ڪٿي ڪٿي فڪشن جو سهارو وٺڻو ئي پوي ٿو.“ هن بيان مان لڳي ٿو تہ هن آتم ڪٿا ۾ سچائيءَ جي اصولن کي ٿورو پاسيرو رکيو ويو ٿو ڏسجي. محض اظهار جو طريقو وڻندڙ بڻائڻ ۽ پاٺڪن کي پاڻ ڏانهن ڇڪڻ ۽ آتم ڪٿا کي دلچسپ بڻائڻ لاءِ. ان لاءِ

ليڪ ڪي ڪن ورجايو آهي. هوُ لکي ٿو، ”ستيش روهڙا جيان منهنجن ٻين ٻہ ڪيترن دوستن منهنجي هن وهي ڪاتي جا پنا پڙهڻ ڪان پوءِ مونکي ايهي ٿي ميارون ڏنيون آهن تہ تو پنهنجي پنن ۾ عشق بازيءَ جا اُهي داستان ويهي درج ڪيا آهن جيڪي حقيقت ڪان پري ٿا لڳن.“

لڇمڻ ڪومل هن آتم ڪٿا ۾هر ڪنهن گهٽنا جي تاريخ اجمير، مانڊو، پرٽپور، دهلي وغيرهہ شهرن جو ٻہ اتهاسڪ پس منظر لکڻ تي چڱا پنا خرچ ڪيا آهن. هن ۾ پنهنجي جيون ۾ ٿيندڙ گهٽنائن جو ذڪر تہ آهي ئي اُن سان گڏ بينظير جي شهادت، ايوڌيا جي بابري مسجد، گوڌرا ڪانڊ جي ٿيل وارداتن جو اخباري رپورٽ وانگر تفصليوار رڪارڊ ٻہ پيش ڪيو ويو آهي. انڪري هڪ هنڌليڪ چوي ٿو، ”عمر جي هن پوئين پهر ۾ هنن پنن ۾ پنهنجا سڀ اعتراف ۽ اعمال درج ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو آهيان. لڪندي مڪندي ذهن آڏو زندگي سڄي ماضيءَ کي جهنجهوڙي رهي آهي. انڪري منهنجي تحرير ۾ تاريخ نوسي ٻہ اچيو ٿي وڃي. سونهن ٻہ اچي ٿي وڃي. ناول نويسي ٻہ شامل ٿيو وڃي تہ پنهنجي پيشورانہ صعافت جا عنصر ٻہ اچيو ٿا وڃن.“

هلندڙ....

(سنڌو جوت 72 تان ورتل)

◆◆

سنڌيت پريمين کي نماڻي وينتي

✍ يوجراج ڪيماڻي ’ڪرانتي‘

1. مون ٻولي بچائڻ لاءِ گهڻو ڪجهہ ڪيو
مون کي بدلي ۾ ڪيڏو نہ آنند مليو
پر ڏئي نٿي سات مونکي صحت ساٿيو
هاڻي هتي توهانجي حوالي سنڌيت ساٿيو
2. سنڌي پنهنجي ڏندن ۾ رهن ٿا مگن
وقت ملي ڪونہ ٿو جو هوُ ٻولي سکن
ڪين مڃايون ٿا ليڪن رڏل ٿا رهن
مڃائڻ جو اڃان پي ڪيون پيا جتن
پر ناهي ڪين ايڏي فرصت ساٿيو
هاڻي هتي توهانجي حوالي سنڌيت ساٿيو
3. سنڌي ٻولي گهرن مان ڏڪجي پيئي
اڄ لولي سنڌي ۾ نہ ٻڌجي پيئي
نہ جوانن کي ٻوليءَ لئہ اتساهہ آ
نيتائن کي اڱہ جهڙو نہ سو چاهہ آ
خوب جڳايو سنڌين ۾ همت ساٿيو
هاڻي هتي توهانجي حوالي سنڌيت ساٿيو
4. نہ ’لازمي‘ ٿي ٻولي پڙهائي وڃي
نہ حقن لاءِ ٿي هلچل هلائي وڃي
نہ ڪو پي سنڌين جو آ دمدار نيتا
پو ڪيئن ٻيڙي سنڌيت جي بچائي وڃي
وڌايو سنڌيت لاءِ محبت ساٿيو
هاڻي هتي توهانجي حوالي سنڌيت ساٿيو
5. مُدت ڪان سنڌين کي جڳائيندو رهيس
سنڌيت جا ڳڻ خوب ڳائيندو رهيس
ملي ناهي’ڪيماڻي‘ ڪاميابي اڃان
مگر فرض دل سان نڀائيندو رهيس
سنڌيت پريمين جي آ ضرورت ساٿيو
هاڻي هتي توهانجي حوالي سنڌيت ساٿيو.

◆◆

ڪٿاڪار موهن ڪلپنا: هڪ شخص، هڪ فنڪار

✍ پريم پرڪاش

(1994)

(موهن ڪلپنا بنيادي طور ڪٿاڪار آهي. ناول، ڪهاڻيون سندس پهريان اِظهار آهن. پر ڪلپنا جو فنڪار ۽ شخص ته سندس تخليق ڪيل ٻين صنفن جيئن ڪوتا، ليک، مقالا وغيره مان پڻ نهايت فخر لائق اُڀري بيهندو آهي.)

هڪ نهايت ڏکيو رستو طيءِ ڪيو آهي مون.

- هونءَ ڪو رستو ٺيندو ته نه آهي زندگيءَ ۾ .
پيچڙا، پهاڙ، ميدان تي ڪريل ڳل، پير رکجن ته اڪثر ڪنڊا لڳن!
واديون لهندو وڃجي. ڪرندو وڃجي. ڪرڻ ۾ موج آهي

- مون اڪثر مٽي چڙهڻ چاهيو آهي، مٽي ۽ مٽي
ان ڪان به مٿي... ڏسان ته اُتي ئي بيٺو آهيان!
ياترا فقط من جي ڪئي اٿم.
آدرشن جا پهڙا. عمل جون ڪاهيون. ڪڏهن عمل جون باهيون.

- جيل به ڪاٽيا اٿم ته گولين جي سامهون سينو به ساهيو ٿم
ادبي محفلن ۾ سر ڪٽيا اَٿم ۽ ڪٽايا اَٿم
زلفن جي پينگهن ۾ وکڙ ٻڌجي لطف ماڻيو اَٿم ۽ غلط گلاسن جو
زهر پيتو اَٿم. پنهنجو رت به پياريو اٿم. حاصل مطلب:
جتي هوس، اُتي آهيان
ڪجهه به ته نه آهيان مان.
منهنجو بئنڪ بئلنس فقط ڪي يادون آهن
ڪجهه به ته نه آهيان مان

- قوم جي قسمت ٺاهي نٿو سگهان. قوم ته قوم، پنهنجو مُقدر به ٺاهي نه سگهيو آهيان ۽ عمر جي اَڌ صديءَ ۾ فقط خوابن جي لاشن کي اکين ۾ ڇُپيندو ڏٺو اَٿم.

- مان هڪ ليکڪ آهيان. اَڌ زندگي ٽيبل تي گذاري اَٿم. روشنيءَ جيتلاش ۾ اونده ۾ قلم ڪنيو آهي مون.
رواجي ماڻهو آهيان مان . رواجي
خسيس ماڻهوءَ کي خسيسپڻي جو احساس مشڪل ئي جاڳندو آهي.

- مون جيون سان ڀرپور پيار ڪيو آهي. اُن جا ڏک، سک انيڪ، خواب، آدرش ۽ اَڌپوريون ڏيئمر خواهشن جا درد ونڊڻ چاهيان ٿو مان.

- زندگي جيئڻ هڪ ڪلا آهي. شايد مان پنهنجي سوچ ۾، وهنوار ۾، فطرت ۾ نهايت تخليقي آهيان.

- مان قدرن جي تلاش ڪئي آهي.....
دنيا ۾ سڀ ڪان وڏو قدر آهي. انسان جي پاڪ ۽ مقدس جذبن جو بچاءُ.

X اِهي چند حوالا ، هڪ سنڌي ليکڪ جا لکيل آهن. سندس آتم ڪٿا ”ٻڪ عشق اَدب“ جي صرف ڀرين ٻن صفحن تان ورتل آهن.

X اِنهن ئي حوالن ۾ اَسين هڪ شخص کي ، پنهنجي ڀرپور زندگي جيئڻ لاءِ جدوجهد ڪندي ڏسي سگهون ٿا.

هڪ شخصيت جي ڪيترن ئي پاسن کي ليڪا ڪا پائيندي پسي سگهون ٿا. ساڳئي وقت هڪ فنڪار جي سوچ، فڪر، جذبي، تخميقي لاڙيزندگي ۽ ڪلا طرف رُخ ۽ لا اِنتها تڙپ کي جاڻي سگهون ٿا.

اِهو شخص، اِها شخصيت اِهو فنڪار موهن ڪلپنا آهي. جنهن جو جنم 22 فيبروري 1930 ، تي ڪوٽڙي سنڌ ۾ ٿيو ۽ وفات،19 جون 1992 ڪلياڻ ۾!

X سِنڌ، سنڌي قوم، سندي ٻولي، سنڌي تهذيب، سنڌي ڪلچر، سنڌي ساهت، سنڌي هلچل، سنڌي جلاوطني، سنڌي فرد.... اِهي سڀ موهن ڪلپنا ۾ آهن. اِنهن سيني ۾ موهن ڪلپنا آهي. موهن ڪلپنا کي اِنهن کان جُدا ڪري ڏسڻ سان موهن جو ڪو وجود ڪونهي. ڪلپنا جي هستي ڪانهي.

اِنڪري شايد موهن ڪلپنا جي هڪ شخص کي هڪ فنڪار کان الڳ ڪري ڏسڻ لڳ ڀڳ دشوار آهي. شخص فنڪار ۾ سمايل آهي ۽ فنڪار شخص ۾ گڏيل مسيل. موهن ڪلپنا جي شخص جون پنهنجي زندگيءَ جون ڪاميابيون/ناڪاميابيون سندس فنڪار جي ڪاميابين/ناڪاميابين سنئون آهي. هوُ اُنهن سميت هڪ ٻهوڳڻي شخصيت آهي - پر اوتري حد تائين اڌوري جو اُها پورڻتا جو شديد اَحساس ڪرائي.

X سندس پورو نالو موهن بولچند لالا. اصل سيوهڻ جو. تفليمر مئٽرڪ. ڪٽنب:

زال ڪمل، ڌيءُ - گيتا. پيشو: ڪيئين درجن نوڪريون ۽ ڪجھ ڌنڌا پر ڪٿي بہ ٽائينڪو نہ.

X ادبي واقفيت :

- پهرين رچنا - ڪهاڻي - سِرو: آتم هتيا 1948-
- ڊزن ڪن ناول: آواره- 1953، لگن- 1954، سنڌ ۾ -57، عورت- 1956، زندگي- 1957، پٿر جو جگر ميٺ جي دل- 1958، وشواس-1959، رچ ۽ پاچا- 1959، سنڌ ۾ -67، 84، پيار جي پڇاڙي-1969، جلاوطني-1974، سنڌ ۾ - 1975، تون منهنجي سندرتا جو آرنپ آهين-1975، ماءُ-1979، ڪانءُ ۽ سمنڊ-1981

- ڪهاڻين جا مجموعا:

موهي نرموهي- 1961 ،چاندني ۽ زهر-1964/ 1971، سنڌ فرشتن جي دنيا - 1967، اُها شام- 1981/ 1982، آئين ڪٿا- 1989

- رپورتاج : اَڃا رات باقي آهي.
- ٻارن لاءِ ناول: سرڳ جي ڳولها- 1981/1958
- جيوني: فنڪار ۽ فيلسوف-1973، آفتاب اِنقلاب - 1975
- خط: منهنجا هم وطني -1975
- شاعري (ڪويتائون) جهاز جي ڊيڪ تي- 1983
- مقالو: سنڌي اديبن ۾ نظرياتي ڪشمڪش-1963

X ڪلپنا سان هڪ ئي مهل ڪيترين ئي خصوصتون وابستہ هونديون هيون جيئن::

- متوالو، خوددار، غير موقعي پرست، ايماندار
- سخت موهي جذباتي
- آوار، خانہ بدوش
- غريب - شاهوڪار
- سنڌن جي برک ليکڪا: پوپٽي هيراننداڻيءَ ۽ سنڌ جي ڪهاڻي نويس ماهتاب محبوب ڪلپنا کي ٻن روپن ۾ ڏٺو:

هڪ : بحث ۾ جن ، جلاد، قاتل ظلمي

ٻيو: ٻار، معصوم، چل ول بغير

- مقبول ڪهاڻي نويس سندري اُتمچنداڻيءَ ڪي ڪلپنا جي چهري تي هر وقت هڪ معصوم ٻار نظر ايندو هو.

- حاضر جوابي، چرچائي، طنري، ٻڪٻڪيو، گهڻ ڳالهائو. پر هر وقت نهايت فضيلت سان پيش ايندڙ

- موهن جي ويجهي دوست - عزيز گنو سامتاڻيءَ ڪي هوءُ هر وقت وحشت ۽ دهشت سان ڀرپور لڳندو هو. پر پوءِ ڪلپنا ۾ اوچتو اَنتر مکي تي وڃڻ جي واڌو خاصيت انيوَ مان جڙي.

- پرکيات چترڪار پيُوان ڪپور کي موهن ذهين، تيز، حملاور، بيپرواهه ۽ مڪت ڪلندڙ لڳو.

- سنڌ جي عظيم شاعر شيخ اَياز پنهنجي ڊائريءَ ۾ لکيو هو: هو ڏکهو ۽ قداور آهي ۽ ڪيس ڪشش ڪندڙ شخصيت آهي. هڪ خط ۾ موهن کي لکيائين: هندستان ۾ مون ست مونهون راوڻ ڏٺو ، جنهن جو سِر ڪير انڪري نٿي ڪٽي سگهيو جو هن ۾ رام جي آتما هئي.

موهن ڪلپاڻ انهن بيان ڪيل خصوصيتن تائين محدود ڪونه هو. سندس خلقيل ادب دوارا ٻڻ ڪئين خصوصيتون هُن سان جوڙي سگهجن ٿيون. سندس سوچ فڪر ۽ جذبي مان ٻه ڪيترين خصوصيتون اُجاگر ٿين ٿيون. جيئن:

(1) **’جهاز جي ڏيڪ تي‘** : ڪلپنا جو ڪويتا سنگرهه آهي. اِن ئي سري واري ڪويتا هُن ورهاڱي بعد پنهنجو وطن ڇڏيندي لکي: ڪوتا پيش آهي:

مونکي پنهنجي مُلڪ مان
اڄ آهي نيڪالي ملي
ڇو جو منهنجي آتما کي
ڪوڙه جو ڪو روڳ ناهي-
ڇو جو منهنجي ٻانهن ڪان
منهنجن ٽنگن، ساهه ڪان
آهه پيارو لوهه جو ٽڪر -
جنهن تي ٿوري ڪٽ چڙهيل آهي
جنهن ۾ ٿورو زهر آهي

هي برابر زهر ئگ آهي
زهر ئگ آ
زهر ئگ آ
پٽ ۽ پٽ ۾
سر ۽ سر ۾
ٽونگرن
چيرن
ٻرن ۾
نانگ
نانگن جا آڏا
ڪاهيون
قلعا
۽ چانوٺيون آهن!
اڄ حياتي زهر ڍڪ تي
پنهنجو ست آهي وڪيو
اڄ وچن جو فلسفو ئي زندگيءَ جو فلسفو آ
موٽ ٿو اڄ زندگيءَ جا حج ڪري
اَڄ آ چاتيءَ تي زيارت
چڪ ۽ چنبي
ڪپ چري جي!
هي برابر زهر ئگ آ
زهر ئگ آ زهر ئگ آ
هيٺ پاٽي ۽ مٿي آڪاش آهي
وچ ۾ منهنجو لاش آهي لاش آهي.

اِئين تہ ڪلپنا جي ’شام ڏسجي ڪنهن جڳهہ آهي صبح‘ هڪ لنبي ڪويتا سنڌي شاعريءَ کي سهڻي دين آهي، جنهن ۾ اڄ جي مشيني شهري زندگيءَ جي علامت جو هڪ شديد اَنيوي چِٽُ آهي. اُت ڪلپنا جون ڪجهہ ننڍيون ڪويتائون ڪافي ڇُيندڙ آهن:

15 آگسٽ 1947
مون نہ ڪڏهن 15 آگسٽ ڏينهن ملهايو
ان ڏينهن مون هو پنهنجو ديش کوهيو
ان ڏينهن منهنجو پڳوان
رات جو ٻارهن بجہ ٿيو سرڳواس

(2) سنڌي ڪهاڻيءَ ۾ ڪلپنا جي حيثيت هڪ سٻل ڪهاڻيڪار طور شماريل آهي. ترقي پسند دور بعد جنهن ''رومانوي'' ڌارا زور پڪڙيو، سنڌي ڪهاڻيءَ کي نئون ۽ معنيٰ خيز موڙ مليو اُهو موهن ڪلپنا، لعل پشپ ۽ گنو سامتاڻيءَ وٽان آيو. موهن ڪلپنا جون سنڌيءَ کي قريبن ٽي سو ڪهاڻيون ڏنل آهن. جتي هن رومانوي ڌارا جون مثالي ڪهاڻيون: موهي ۽ نرموهي، چاندي ۽ زهر، سرءَ جا پن ۽ پيلا پوپٽ، خوابن ۽ سراپن جي وڇمان، هٿو مونکان پري ٿيو، رت برفن مان وهندڙ وغيرهہ ڏنيون. اُتي هن جديد ڪهاڻي طرف پڻ رخ رکيو ۽ نئين ڪهاڻيءَ طور هن کي سهڻيون داخلائون ڪرايون. جيئن: هڪ شريف ماڻهو گاڏيءَ ۾، جواب، گهوٽالو، پٽر جو دشمن، 'اُها شام' ۽ 'اَئين ڪتا' جون ڪجهہ ڪهاڻيون وغيرهہ.

'پٽر جو دشمن' ڪهاڻي ٽي.وي تي هندي سيرل ايڪ-ڪهاني ۾ شامل ڪئي ويئي هئي ۽ ڪافي مقبوليت حاصل ڪئي.

'سنڌي ڪهاڻيءَ' جي مخصوص پهچان هيٺ ڪلپنا جو پسنديده موضوع جلاوطن سنڌي قوم جي سنڌي ڪردار، سنڌي جيوت، سنڌي آسپاس وارو آهي. سندس ڪيترين ڪهاڻين ۽ ناول اِن جا مثال آهن. جيئن ڪلياڻي، پاونا، ماءُ، جلاوطني ۽ 'اَئين ڪتا' جون ڪجهہ ڪهاڻيون.

'پاونا' ڪهاڻي سنڌ جي ياد ۾ هڪ جلاوطني سنڌڻ ڪردار تي ٻڌل آهي. جيڪا ڪلياڻ ڪئمپ ۾ گذاري ويئي. ڪهاڻيءَ جا ہ فقرا پيش آهن:

... تہ ڪلياڻي مري ويئي!

ڇو مري ويئي هوءَ؟ هن ڇيو هو: رام، تون ڏسج مان هندستان ۾ اصل نہ مرنديس. جيستائين سنڌي واپس سنڌ نہ ويا آهن، اوستائين جيئري رهنديس.

... مون کي لڳو، ڪلياڻي نہ مئي آهي. اِتهاس ۾ منهنجو وشواس مري ويو آهي.

پرڪاش ٻاهر کٽ تي ويٺو هو. سندس اکيون رت جيان ڳاڙهيون هيون. هُن

چيو: اَمان جي خواهش هئي تہ مرڻ بعد سندس لاش سنڌو نديءَ ۾ وڌو وڃي.

... پوءِ فيصلو بينو تہ جيڪڏهن لاش کي اُلهاس نديءَ ۾ - جيڪا ڪلياڻ ۾ آهي- وڌو وڃي تہ لاش کي پلا ۽ مڇيون کائي ويندا ڱو پاڻيان وڃي سمنڊ ۾ پونديُ، جتي ٿورو سنڌو جو پاڻي بہ هوندو.

اَسان اجان لاش کي اُلهاس نديءَ ۾ ڦٽو نہ ڪيو هو، ڏسون تہ هڪ پوليس لانچ پيئي اچي. ڪافي ردبدل بعد پوليس جي قبضي آيو ۽ اُهو ٽاٽا پوسٽ مارٽم لاءِ موڪلي ڏنو ويو.

سوچيان ٿو: پوليس جو ڪو ڏوهہ ڪونهي. اَسين ماڻهو ئي غلط آهيون. اَسان جا قد، اَسان جي ماضيءَ طئہ ڪيا آهن، مگر اُهي قد اَسان جي خيالن ۾ آهن. اَسان سمجهوتا نہ ڪيا ۽ تاريخ اسان کي چيپاٽي چڙيو.

(3) ’ڪونج‘ اَدبي رسالي موهن ڪلپنا جو شخصيت پرچو ڪڍيو هو. جيڪو ڪلپنا پاڻ ايڊٽ ڪيو هو ۽ اُن کي سيلف پورٽريٽ پرچو بيهاريو هو.

اُن ۾ ائين تہ ڪلپنا نسبت ڪيترو ئي ذخيرو آهي.جيڪو ڪلپنا جي شخص توڙي سندس فنڪار جي ڪيترن ئي اهم پهلن کي اُجاگر ڪري ٿو. اُن ۾ شروع ۾ ئي ’’موهن ڪلپنا سان هڪ گهري ملاقات‘‘ ڏنل آهي. ڪلپنا خود ئي پاڻ کان يعنيٰ موهن ڪلپنا کان انٽرويو ورتو آهي. اِنهن ٻنهي جي هڪ هنڌ هيءَ گفتگو درج آهي.

- چڱو هاڻ دنيا ۾ اُهو ڪهڙو ملڪ آهي، جو تون ڏسڻ چاهين؟
- سنڌ ڏسڻ چاهيندس، پنهنجي سنڌ
- ڇا تون ايترو محدود آهين؟
- ها آهيان
- جيڪڏهن هندستان ۽ پاڪستان جي لڙائي لڳي ۽ توکي بندوق ملي تہ تون ڇا ڪندين؟
- مان اُها بندوق وٺي گل وٺندس ۽ اُهي اُنهن ماڻهن جي قدمن ۾ رکندس،. جي اُها لڙائي ٿيڻ نہ ڏيندا.

(4) **هڪ ٻئي ليکہ : منهنجو نظريو ۽ منهنجي اوقات:** ۾ ڪلپنا لکي ٿو:

- مونکي ڪارل مارڪس گهڻو سمجهايو آهي. مگر گانڌيجيءَ جي ’هي رام‘ مونکي

وڏيڪ Enlighten ڪندي آهي. مون لاءِ جهنڊي ڪي تمام گهڻو مٿي ڏنو آهي. مگر اُن ڪان به مٿان مون هڪ ڏن ٻڌي آهي ۽ مان ايامن ڪان اُن ڏُن ۾ ڪوهيل آهيان. اِنڪري ڪڏهن اِئين به لڳندو اٿم ته منهنجي من ۾ آتما مٿان ڪافڪا ۽ پراڻوسٽ جو دخل محض عارضي آهي. مان واقع ٻيو آهيان. مگز وري بابوءِ جيان مڪت ۽ پويتر نه آهيان. انڪري نه مان مغرب جي وڏن مان آهيان ۽ نه مان انسان ۽ جانور جي وچ ۾ راه آهيان. منهنجا ڪردار جڏهن ساتوڪ موڊ ۾ هوندا آهن تڏهن هنن ڪي هردوار جي لڪشمڻ جهولا مان لنگهندي گيتن جا بخار چڙهي ويندا آهن. مگر اُهي جڏهن وحشي ٻڻجي جوهو تي سنان ڪرڻ ويندا آهن تڏهن هنن جي تنهاين ڪي حوس جا نانگ ڏنگڻ لڳندا آهن. مان ڪردار جو هٿ جهلي ڪڏهن مٿي چڪيان ٿو، ڪڏهن زور ڏيئي هيٺ ڪيرايان ٿو، مگر ٻنهي حالتن ۾ اُنهن سان هٿ ملائي هلان ٿو، انڪري ئي منهنجو فن وحشي ۽ ساتوڪ ٻئي آهن.

۽ **هي ڪلپنا جو جيون نرواه وارو پهلوُ:** سندس ئي سٽن ۾:

”... مان سڙڪن جي ٻتين تي اسڪولي ڪتاب پڙهيس ۽ پورا پنج سال بيروزگار رهيس. وچ ۾ ڪي ڏينهن ويسٽ اينڊ هوٽل ۾ ويٽري ڪيم، مل ۾ مزوري ڪيم، 30 رپيا ماهوار پگهار تي سوا سال لئبرري هلايم، ٻه روپيه روز تي ووٽرن جون لسٽون ٺاهيم. مئٽرڪ پاس ڪرڻ بعد مونکي رات جو پائي سمهڻ لاءِ هڪ سٽڙ به نه هوندي هئي. مونکي ڪڏهن ٻئي ويلي جو به ڀروسو ڪونه هوندو هو.

... مون وٽ ته رڳو مان پاڻ هوس، باقي لڙ لهرون لس ليٽ.

.... هند ئو سنڌ مان خط ايندا هئا ته خواب ڏيڻ لاءِ پئسا نه هوندا هئا. چانهه سان گڏ سگريٽ پيئڻ جي عياشي هئي.

ڪٿان ڪتاب اچي ته ردي ۾ وڪڻي پنا وٺي اچان! ائين هڪ دفعي پيار جي پڇاڙي ناول جو دستخط به ڀل وچان وڪڻي آيو هوس.

... اِئين سڳن آهوجا سومر ڏينهن گڏجندو ۽ اَلڳه تيڻ وقت هڪ پائلي ڏيندو هو.

وقت گذريو ته گوبند مالهي ڪيسي ۾ هٿ وجهي سڄي چينج ڏيندو.

... جڏهن اياز ۽ ٻتي هند آيا تڏهن مون اَياز ڪي گهر هلڻ لاءِ نه چيو. پر ٻتيءَ چيو: موهن، مونکي ڏاڙهي لاهڻي آهي، ۽ اُها تنهنجي گهر لاهڻي آهي. مان ڪيس گهر وٺي آيس. هوُ منهنجي غربت جو اندازو لڳائي ويو. افسوس جو اُن

ڏينهن آرسيءَ سان گڏ بليڊ بہ پگهل هو. صابڻ بہ ڪونہ هو. هن ڪپڙن ڌوئڻ جو صابڻ گهريو. پگهل بميڊ سان ڏاڙهي لاٿائين تہ ڪافي ڪٽيون آيس. اڪين ۾ پاڻي ڀرجي آيس.

پٽي جذبي ۾ چيو: 'ان اوندهہ مان هڪ ڏينهن ڪير جهڙو سوجهرو ڦٽي نڪرندو.'

مون چيو، 'اسان جي حالت آڏيون ۽ چاڙهيون ڏٺ ڏهاڙي سومرا!'

موهن ڪلپنا جي مالي حالت جو نرم گرم سلسلو آخر تائين اِئين رهيو. هن خبر نہ ڪيتريون نوڪريون ڪيون. ڪي ڌنڌا بہ ڪيا. آخر ڪن خوابن کي اکين ۾ سنجوئي بند ڪيون. پر ڪڏهن بہ ڪن پنهنجي خودداريءَ کي ۽ پنهنجي فن کي تنگ مالي حال تي ترجيح ڪانہ ڏني. زندگي ۽ فن جو برابر توازن رکيو. اِنعام، اقرام، شُهرت سنمان سندس وٽ آيا. ڪن بزرگ توڙي نئين ٽهيءَ جي ليکڪن جو، هند خواهہ سنڌ جي عوام جو پاٺڪن جو ڀرپور پيار پاتو. عزت پاتي. اُن ڪان وڌيڪ ڪن موت بہ ڏني. اها ئي سندس اَملهہ پونجي هئي. اِهڙي پونجي جنهن تي سيني کي رشڪ ٿئي.

(5) **ڪلپنا هڪ هنڌ لکيو آهي: مون بہ قسم ڪنيا هئا:**

1. مان دکي ۽ پيڙت ماڻهن تي لکندس ۽ اُنهن طرفان لڙندس. ڪڏهن بہ ڪٿي بہ ڪهڙي يگ ۾ ڪنهن سان انياءُ ٿيو تہ مان اُن خلاف پنهنجو آواز بلند ڪندس. مان اُنهن جي طرف ڪان لڙندس جو طرف ڪمزور هوندو.

2. مان انسان جي جسماني سندرتا کي نهايت عزت سان ڏسندس ۽ اُن جو اِن ريت بيان ڪندس تہ اها قدر ڪرڻ ۽ سجائڻ جهڙي چيز آهي.

(6) **ڪلپنا جي 'اُها شام'** ڪتاب جي پٺئين ڪور تي هري موٽواڻي سنڌيءَ تعارف ۾ موهن ڪلپنا کي اديب ۽ مُجاهد سڏيو آهي. سندس ئي لفظن ۾:

- مجاهد انڪري ٿو ڪوٺيان جو هن سنڌي ادب ۾، ادبي داداگيرن ، ادب کي پنهنجو جاگير سمجهڻ وارن ۽ اديبن سان بي انصافيون ڪرڻ وارن سان ايتريون تہ چڪريون ڪاڏيون آهن ۽ پنهنجي قلمي تلوار سان ايترن جون تہ زبانون ۽ ڪنڌ قلم ڪيا آهن. جو اُهي اديب، جن لاءِ هوُ لڙيو ۽ اُهي اديب پڻ- جن لاءِ هوُ لڙندو، ڪيس مرد ميجاهد ڪري مڃيندا آهن. هند ۾ بہ ۽ سنڌ ۾ بہ.

(7) **ڪلپنا جا به پرپور وشواس هت درج آهن: سندس ئي لفظن ۾:**

1. هر سنڌي پنهنجي تهذيب جو هڪ زنده يادگار آهي. هوُ ڪهڙي به ديش ۾ هجي، ڪهڙي به ٻولي ڳالهائيندو هجي، مگر هو سنڌي آهي. اهو هن جي صورت ٻڌائيندي، ڳالهين پنيان لکل صدين جو اَنيؤ ڳالهائيندو. هو ٿوري فائدي، گهٽي وکري جو حامي آهي. هوُ سوڙه ۾ سُري پُري جڳهه ڏيندڙ آهي. هُو ٻئي هٿ جوڙي جهُڙو ٿاريندو آهي. روزمره جي زندگيءَ ۾ هو پنهنجي علم ۽ عقل جا ڪيئي مثال پيش ڪري ٿو. جيتوڻيڪ هوُ اَڄ جي پيچيده زندگ يءَ جي ڳُٿين کي سُلجهائڻ ۾ ڳُٿو آهي. وقت آيو آهي جڏهن هن کي زندگ يءَ جي تضادن کي سمجهي دور ڪرڻو آهي. ۽ پوءِ پنهنجي تهذيب جي ڏيئي سان جڳت ۾ ’جيئو ۽ جيئڻ ڏيو‘ جي سڌانت جو پرڪاش ڪرڻو آهي.

2. مان سنڌي ٻوليءَ جي وهنوارڪ ڪارگريت ختم ٿي چڪي آهي. مگر ٻوليءَ جو هڪ ڪلچرل پهلوُ به آهي. هن ٻولي پنهنجي جاتيءَ جي هڪ يادداشت آهي ۽ ڪابه جاتي پنهنجي يادداشت کوهڻ نه چاهيندي. سنڌي ٻوليءَ جي مرڻ جو سوال نٿو اُٿي. اجا ته سنڌ قائم دائم آهي. هندستان ۾ سنڌي پڻ آرٿڪ طور سلامت ٿيا آهن. هوُ پنهنجي آتما جو ڪنگالپڻو ڏسي رهيا آهن. هوُ اِهو ڪنگالپڻو به دور ڪندا.

ڪن اديبن ڪلپنا کي هڪ ’عظيم فنڪار‘ ڪوٺيو هو. ڪلپنا جو چوڻ آهي ته انهن ڪيس موه وچان ائين چيو آهي ۽ هوُ ان موه جو قدر ڪندي به پنهنجي رچنا تي عظمت جو الائونس وٺڻ کان انڪار آهي.

10 سال اڳ لکيل ڪلپنا جي آتم ڪٿا ۾ آخرين فقرو آهي:
جنهن ۾ شيخ سليم چشتيءَ جي درگاهه ۾ ڪلپنا گوڏا کوڙي، پنهنجو ملڪ سنڌ ڏسڻ جي دعا گهري ٿو.
ڪلپنا لکيو آهي، ’’گوبند مالهي چوي ٿو ته هوُ سنڌ واپس موٽڻ کان اڳه ڪڏهن نه مرندو. پر مان اِئين ئي جلاوطنيءَ ۾ ٻري سڙي ختم ٿي ويندس ۽ پوءِ شايد ڪي ماڻهو ڳالهه ڪندا. ’هڪ هئي سنڌ ۽ هڪ هو موهن ڪلپنا. ٻنهي هڪ ٻئي سان ڏاڍي محبت ڪئي. پر ملي نه سگهيا.‘

(ڪونج- 1994)

(بشڪريه آڪاشواڻي، احمدآباد)

◆◆

اداڪارطورپڻ ناٽڪن جا آزمودا

✍ ميوري راگهاڻي

آيل/ حاضرين سيني مهانيوين کي منهنجو نمسڪار آهي.

مونکي بيحد خوشي ٿي رهي آهي جو اَڄ مان توهان جي سامهون آهيان ۽ ڊراما جي باري ۾ منهنجو Experience share ڪري رهي آهيان.

مان شڪرگذار آهيان ساهتيہ اڪادميءَ جي ۽ ڀاءُ شري پريم پرڪاش جي ، جن مونکي هن بابت Inviteڪيو. Thank you once again

Theatre لاءِ مان ضرور چوندس.

"Movies will make you famous, Television will make you rich;
Best theatre will make you good."

Theatre ۽ Cultural activities ۾ منهنجي رُچي مون تڏهن اَنيو ڪئي جڏهن مون هوش سنڀاليو. اسڪول ۾ ڪاليج ۾ هر اِن قسم جي Activity ۾ مان ڀاڱو وٺندي هيس.

منهنجي Lifeجو پهريون ناٽڪ شري هرولال راجپال جو لکيل 'گهر جي مسوازي' هو.

اُن ڪان پوءِ مونکي هڪ اَهڙي شخص Approach ڪيو جنهن منهنجي Life Change ڪري ڇڏي. اُنهن جي ناٽڪن ۾ Lead Roleڪندي ڪندي اُنهن جي Life Partner ٿي ويس. ۽ منهنجو سفر شروع ٿيو. اُنهن جو نالو آهي ڪشور راگهاڻي.

اَڄ منهنجي لائيف ۾ هوُ نہ هجن ها تہ مان شايد هن وقت هتي نہ هجان ها.

I thanks to him and my family, for all the support. I have been recieving from them.

مون ڊراما ۾ ڪم .Monetary supportلاءِ ڪونہ ڪيو بلڪ منهنجي اندر جي Demon کي شانت ڪرڻ لاءِ ڪيو. you konwاسان ائڪٽر بہ تہ پنهنجي ڏُن وارا هوندا آهيون. ڊراما جو نشو ايترو هوندو آهي جو جتي جڳهہ ملندي آهي اُتي ريهرسل شروع ڪري ڇڏيندا آهيون. ٽرين ۾، بس ۾، ورانڊي ۾ ، ٽئرس تي، ڪنهن جي گهر ۾ اسان ڪان اُن دوران سڀ وسري ويندو آهي. بس اُهو ماحول ئي جڻ اسان جي دنيا هوندي آهي. عجيب نشو آهي.

۽ پوءِ جڏهن ڊراما audience جي اڳيان پيش ٿيندو آهي ۽ Appreciation ملندو آهي، ڊراما successful ويندو آهي تہ پوءِ اُن جهڙي خوشيءَ جو ڪوئي مقابلو ئي ڪونهي.

هڪ ڪلاڪار کي سڦل ٿيڻ لاءِ اُن جو ڪردار ۾اچڻ ، ڪردار تي ڌيان ڪيندرت ڪرڻ يعني فوڪس ڪرڻ. اُن کي سڦل بڻائيندو آهي. اُن ڪلاڪار ڪيترين ريهرسل ڪيائين، ڪيترو وقت ڏنائين. اهو امپورٽنٽ ڪونهي پر اُن کي هر لڪش تي پوريءَ طرح سان Focused ٿيڻو پوندو آهي تڏهن هوُ سڦل ڪلاڪار نهندو آهي.

هڪ ڳالهہ آهي-ڊراما ائڪٽر کي هر بار ڪجهہ نئون ئي پاٺ سيکاريندو آهي. جيئن-جيئن وقت گذرندو آهي تہ اِئين لڳندو آهي that you have been better than the last performance تي

چار گروپ آهن جن سان مان جڙيل آهيان. ڪي plays ڪيا آهن. Comedy، Social، Light Hearted dramas وغيره. پر اُنهن مان به ڊراما جيڪي منهنجي ذهن ۾ وسجي ويا آهن. هڪڙو هو شري ڪرشن ڪتواڻيءَ جو لکيل 'آشيانو'. مونکي آشياني لاءِ Approach ڪيو پريم ڀاڻوءَ منهنجو مطلب آهي شري پريم پرڪاش ۽ سڀئي ڪلاڪار گڏياسين، ناٽڪ جو Narration شروع ٿيو. جيئين ئي سدا جي نالي جو Character narrate ٿيو مونکي لڳو هي Character منهنجو ئي آهي ۽ Fortunately سدا جو Character مون وٽ آيو.

آشيانو هڪ پريوار جي ڪشمڪش جي باري ۾ آهي ۽ سدا جيڪا آهي اُها هڪ Simple ۽ خوددار Character آهي. جيڪا اُن پريوار ۾ اُنهن ٻارن کي پڙهائڻ جو ڪم ڪندي آهي. شايد ڪٿي نه ڪٿي مان سدا کي Resemble ڪندي هئس ۽ ٻيو ته اهو ڊائريڪٽر جو به Visualization هوندو آهي ته ڪهڙو ڪلاڪار ڪهڙي رول سان انصاف ڪندو. جي توهان کي پنهنجي Choice جو رول ملي ٿو ته اَڌ ڪم ٿي ويو سمجهو. باقي ته جيترو توهان اُن Character جي اندر ويندا اوترو ئي هوُ نکري ڪري ٻاهر ايندو.

"Act well your part ; there all the honourlies."

سنو ائڪٽر هميشه Character جو سرجن ڪندو آهي.

۽ always creates his Character اسٽيج تي اُن کي جنم ڏيندو آهي. ڪنهن مهل Character اسان سان ايترو جڙي ويندو آهي جو اسان اُن وانگر ٿي ويندا آهيون. ائين لڳندو آهي جڻ ائڪٽر Character ۾ آتميتا آهي.

ڪيترين ئي ڳالهيون آهن جيڪي هڪ ائڪٽر کي اُن جي Character سان جوڙين ٿيون. توهان جي Body language، توهان جي Dialogue Delivery، توهان جو Visualization، توهان جي Timing، توهان جي ويش پوشا، Every thing comes together ۽ توهان جو Character ڪڙو ٿو ٿئي.

۽ سدا جيڪا آهي اُها مان آهيان. ان ڪري سدا جو رول ڪرڻ ۾ مونکي بيحد خوشي ٿيندي هئي.

سدا خوددا هئي. ego ڪونه هيس. پر ڪٿي ڪٿي Reasonoble ego هيس ته محنت ڪري ئي ڪمائڻو ۽ کائڻو آهي. آشياني ۾ هڪ ڊائلاگ آهي سدا جو ته ”جڏهن ٻارن کي پڙهائڻ جو ڪم نه هوندو آهي ته ديدي مونکي سبڻ-پرڻ جو يا ٻيو ڪو ڪم ڏيندي آهي.“ اهو ڊائلاگ مان جڏهن جڏهن چوندي هيس مون کي اُن Character جي لاچاريءَ جو احساس ٿورو وچلت ڪري ڇڏيندو هيو. خير.

مونکي لڳندو آهي ته ڪنهن به رول کي ڪڙو ڪرڻ ۾ ڊائريڪٽر جو وڏو هٿ هوندو آهي ۽ گڏ گڏ Co-actors به اُن ۾ اوترو ئي ڪردار نڀائين ٿا ۽ Lcukily منهنجا Co-actors تمام بهترين هئا ۽ ڊائريڪٽر شري پريم پرڪاش جن هنن ٻنهي play کي ڊائريڪٽ ڪيو. مان اُنهن کي بهترين ڊائريڪٽر مڃيندي آهيان.

منهنجو هڪ ٻيو بهترين ڊراما هو ”زلزلو“ - شيام جئسنگهاڻي

زلزلو هڪ Satirical drama آهي. هڪ آهڙي شخص جي ڪهاڻي آهي، جيڪو پنهنجي گهر کي بچائڻ لاءِ چا چا نٿو ڪري. Officers کي پئسا کارائڻ، ڪم ٿئي اُن لاءِ ڪيترا ڏڪا کائڻ. بنگلي مان Flat ۾ ته هلي وڃي پر اُن جي تڪليف جو اَنت نٿو اچي.

ورهاڱي جي بعد اُن جي ڪشمڪش ۾ گهر وارا به اوترو ئي ٿا پيڙجن. پر اُن ماڻهوءَ کي پنهنجو ورثو، پنهنجي سنسڪرتي کيئن به ڪري بچائڻي آهي. هن کي هميشهہ ڊپ رهندو هو تہ سڀ ڪجهہ نشٽ ٿي ويندو ورهاڱي بعد ڀلي اسين ، اسان جي قوم سڄي دنيا ۾ پکڙيل آهي. پر پنهنجي سنسڪرتي ۽ ورثو ڏينهون ڏينهن وساريندا ٿا وڃون، ٻولي جو واهپو گهٽجي ويو آهي.

مکيہ ڪردار ڪرمچند کي لڳندو ٿو رهي تہ زلزلو اچي رهيو آهي اچي چڪو آهي... سندس گهر، ڀاتي، تهذيب، ورثو، ٻولي، سنڌيت، هوُ ڀاڱ ڊہجي وڃڻا آهن.... ڪيس ڊپ، انديشا، غير سلامتيءَ ڀريا ڀاوَ آهن.....ان ناٽڪ ۾ مون سان گڏ ڪم ڪندڙ اشوڪ چنچلاڻيءَ کي ڪرمچند جو رول ڪرڻ لاءِ چوان ٿي ۽ مان جمنا (ڪرمچند جي ڌرمپتني) رول... آخرين ڊائلاگ- منچ تي جيئن کيو هو، هت پيش ڪرڻ جي ڪوشش ڪريان ٿي....

(جمنا ڪرمچند جي ڪرسيءَ پٺيان اچي بيهي ٿي پنهنجون ٻانهون ڪرمچند جي ڪلهي تي رکندي، غصي ۽ ڏکہ ۾ ڏکندي، مليل گفتگو صاف ٿيندي ويندي، ۽ ٻنهي ڪلهن وٽان شرت ڦاڙيندي هٽ هيٺ گسڪائيندء ويندي....)

جمنا (ها.... تنهنجو سوچ! ڊپن ۽ انديشن جو سوچ.... غير سلامتيءَ ۽ آنڌمانڌ جو سوچ آهي. جنهن ۾ تو پنهنجي سموري عمر گذاري آهي، سنت! ... منهنجا سنت، ورهاڱي بعد تو سڄيزندگي ائين ئي گذري آهي... اندرا ڌرو ڌرو ڪترجندي! مان هيس نہ توسان ساڻ! مان آهيان اچا سنت، توسان گڏ آهيان. شرڻارٿي ٿياسين. ٻئرڪن جي غير ماڻهپي واري زندگي جيئاسين، اتي لٿي اجهي لاءِ ڪشمڪش ڪئيسين. رات ڏينهن محنت ڪندي اچ سکيا ستابا ٻٽيا آهيون، پنهنجو وطن ڪونهي . سڄي دنيا ۾ پکڙيل پر غير سلامت! سدا لاءِ جلاوطن! ورثو هٿان کسڪندو ويو آهي. سنسڪرت سچاٽپ ويندي رهي آهي. ٻوليءَ جو واهپو گهٽجندو رهيو. آهڙا گهٽيئي زلزلا ڀوڳيا آهن

اسان .... اچا زلزلا سهڻ جي شڪتي آهي. اسان اندر... ڀوء بہ اسين آهيون! ڀوء بہ اسين هونداسين، سنت پنهنجين ٻارن - ٻارن جي ٻارن ۾ اسين هونداسين !

پنهنجين ٻارن، ٻارن جي ٻارن ۾ اسين هونداسين !... ضرور هونداسين...

پر اِهو سچ تو چوين.... هن مکان کي زلزلي کان .... زلزلن کان بچائڻو آهي... هن مکان کي ڪرڻ کان بچائڻو آهي... ضرور بچائڻو آهي....هن مکان ۾ اسانجي ماءُ آهي.... زنده آهي ... زندهہ رهندي ... ماءُ

I think this world would be unlivable without art and theatre ..

◆◆

سنڌي لوڪ گيتن ۾ ريتيون ۽ رسمون

✍ گورڌن محبوباڻي ’ڀارتي‘

گيت اُها رچنا آهي جيڪا ڳائي سگهجي. اوائلي انسان پنهنجي اُمنگن جي اظهار لاءِ جيڪي آلاپ آلاپيا انهن ئي گيت ۾ سنگت ڪي جنم ڏنو. غفائن، پهاڙن، ماٿرين يا ميدانن ۾ شڪار ڪندي يا پيٽ قوت ڳولهيندي، کيتن ۾ هر هلائيندي، ندين ڪوهن تي پاڻي ڀريندي، رستن گهرن ۾ روزاني ڪرت ڪندي، راند روند يا ڪل چرچي ۾ ، خوشيءَ يا غميءَ جي موقعن تي، صلح يا جنگ جي ماحول ۾ عام استرين خواهه پرشن جي دل مان اُڀري، زبانتي تري آيل گيت ئي ”لوڪ گيت“ آهن.

لوڪ گيت ازخود انساني هرديہ مان ڦٽي نڪتا انڪري انهن مان عام ماڻهون جي رهڻي ڪهڻي، خوراڪ ۽ پوشاڪ، آچار ۽ ويچار، عادتن ۽ اعمالن، وهمن، ويساهن، ريتين ، رسمن، راڄ ڪاڄ ۽ ڌرم ڪرم جي ڄاڻ پوي ٿي.

اوائلي انسان جهنگلي هو پر جهنگل جا بہ ڪي نيم ٿيندا آهن. نيم آهن سج، چنڊ ۽ تارن جا، موسمن جا، نباتاد جا ۽ پرڪرتيءَ جي هر پراڻيءَ جا! انسان جيئن سمجهو ٿيندو ويو تيئن سڌرندو ويو. نيم، قائدا، قانون وڏيڪ پڪا پختا ٿيا. ڪٽنب بڻيا، قبيلا جڙيا. سماج ٺهي ، راڄن روپ ورتو. ڌرم ڪرم ، وهنوار واپار لاءِ ڪي ريتيون رسمون مقرر ڪيون ويون.

لوڪ گيت عام ماڻهن جي زندگيءَ جا ترجمان آهن. ڄمڻ کان مرڻ تائين ، لوليءَ کان ماروءَ تائين انهن ۾ انساني زندگيءَ جو اتهاس سمايل آهي. اڄ مان صرف ڪن ريتين رسمن جو ذڪر ڪندس.

سنڌي لوڪ گيتن جا انيڪ نمونا آهن. لولي، لاڏو، مداح، مولود، پوڄا گيت، پنجڙو، اوراڻو، ڪوڏاڻو، ٻيلڻ، چلڙو، مورو، جمالو، ساکي، مرثيو وغيره وغيره.

انهن لوڪ گيتن ۾ ريتين رسمن جو ايترو تہ ذڪر آهي جو لکندي ڪاغذ ڪارا ٿي وڃن. مان ٿوري ۾ ورڻن ڪندس.

شال سدائين جيئڻ ماڻين
سهڻي سنهڙي ونڙي آڻين
ٿيندءِ ڀاڳ ڀلارا، لولي لعل وارا.
ٻالڪيءَ جي حالت ۾
تو لاءِ اَچڻو آ شهزادو
ککري ٿولي، هير جو واجو
چنڊ ڪتين تارن جو ڏاجو

منڙي تو تان، تنهنجي ور تان
مان ٻليهاري مان ٻليهاري
لولي پياري راجڪماري....!

اِئين ڪن لولين ۾ ديوي يا پير تي دعا پنڻ ، پڙ يا چادر چڙهڻ، ڇهين ڏينهن ڇني ملهائڻ يا مامن اَڳيان منڊ لهرائڻ جو ذڪر بہ اچي ٿو پر شاديءَ جي هر رسم هر قوم ۾ اهم آهي. پيار، سينگار ۽ جشن جي موقعي جو گهڻي ۾ گهڻو ذڪر لاڏن ۾ ملي ٿو.

لاڏو ڪنهن بہ خوشيءَ جي موقعي تي ڳائي سگهجي ٿو. پٽ ٿيڻ جي آس ۽ ٻاس کان وٺي سهاڳ جي سيج تائين انيڪ لاڏا آهن جن ۾ ريتين رسمن جو ذڪر ملي ٿو.

اڄ ڇني آهي شير، ڙي دادلي دلير جي
راڄ گهرايان، سون ورهايان
ڇو نہ اڱڻ ۾ ڇيڄ وڄهايان
سکيون سکر کان مون پنڊت گهرايو
ڏاڏي ڪڪي کي ڪن ۾ نالو ٻڌايو
اهي سڀ ريتيون رسمون آهن

ڄڻيي جو لاڏو ٻڌو:

مُرڪي ماءُ ڄڻيو، موتي لعل مڻيو
ويهي پڱنڇن ۾ پائيندو ڄڻيو!

پيار جوان دلين جو سياويڪ جذبو آهي.پريت جو پيچ پوڻ تي پريميءَ جو پنهنجي محبوبا کي نشانيءَ طور ’ڇلو‘ ڏيڻ جي پراڻي ريت آهي.

ڇلو ڇيچ پايان ، لوڪئون لڪايان،
ڳڻ تنهنجا ڳايان، ڏنو يار جاني، ڪري مهرباني
پيار جو ڇلو تہ مڱڻي جي منڊي، مصري، ناريل ۽ مورا،
ناريل ڇٽائي آڻي ڏي، مونکي منڊي تہ گهڙائي آڻي ڏي.
ادا ڙي سوداگر لاڏلا، مونکي لال مڱائي آڻي ڏي.
مڱڻيءَ بعد شاديءَ ساٿن سوٽن جو وارو ايندو :
سهاڳڻيون ست اڱڻ ۾ آيون سرتيون
ساٿ ڪيائون لاڏو لهندم لائون، جاني جوڙل اربيلو

ان ڇڙهڻ، ونواهه ۾ وهڻ، کهنبو رڱڻ، ٻڪي پائڻ، گهڙي ڪڻڻ، لاڏيءَ کي ميندي لائڻ، سندڙ سان سينڌ سجائڻ، ڪاجل لڳائڻ، زيور پائڻ، گهوٽ جو ڏڪجڻ، مٽڪ يا مور ٻڌڻ، گهوڙيءَ چڙهڻ، آهنر جو رکوالو ٿي هلڻ، گهورون گهورڻ، ٽڪاڻي ۾ وڃڻ، ڄڃ سان گهوٽ جو ڪنواريتي گهر وڃڻ، ڪنوار جو منهن ڏيکارڻ، سالين سان گل ڇونڊڻ، پلئہ پلي ۾ ۽ هٿيالو ٻڌڻ، ويڏي پڙهڻ، لائون لهڻ ، ڪنوار جو مائٽن کان موڪلائڻ، مٽي تي

ڏکڻ رکي ساهري گهر ۾ گهڙڻ، ساهري ڪٽنب جي ڀاتين سان ڏتر مٽڻ، متکي مان رپيا ڪيرڻ، سهاڳ رات ماڻڻ. مطلب تہ شاديءَ جون سڀ ريتيون رسمون لاڏن ۾ سمايل آهن.

(1) گهڙي ڪنياڻون سڀ سات ڪياڻون
ويڏي پڙهياڻون لاڏيءَ لڏيون نيٺ لاڻون
خاصو ڏاجو بہ ڏناڻون آڻي،
جاجي گهورون بہ گهوريندا هاڻي
ايندو ايندو مومل ماڻي

(2) اَن تنهنجو چڙهي من منهنجو ٺري
کهنبو تنهنجو رڱجي، هو ڪي تنهنجي ٽي پوي
من منهنجو ٺري
آڻ لاڏل، ماڻ لاڏل - جوڙيءَ جيءَ سان جُڙي .....
مسلمانن ۾ ڏاڏي پوٽي يعنيٰ سڳي سوٽ سان شادي ڪرڻ جو عام رواج آهي.
”توکي ڏاڏي پوٽي ملي ڙي بنا
توکي سهڻي سوٽ ملي تہ بنا - هو رنگ محلات ۾ آئو ري بنا!“

سنڌي پوڄا گيتن يا ڀينهہ ڌارمڪ گيتن ۾ اسان جي ريتين رواجن ۾ خاصو ورڻن آهي.ديوي-ديوتائين، ڏڻ ۽ ورتن سان وابسطہ گيتن ۾ ڀهراڻو ڪڍڻ، ڇيڄ هڻڻ، سکو سيسا ورهائڻ، اکو پلو پائڻ، جوت جڳائڻ، ڏات وٺڻ، سچ کي پاڻي ڏيکارڻ، پپل، ٻڙ ۽ تلسيءَ کي پاڻي ڏيڻ، شو لنگ تي پاڻي چاڙهڻ، اک جون قلريون، ڏاتورو ۽ بيل پتر پيٽ رکڻ، چنڊ کي ارڳہ ڏيڻ، ديوتائن تي سنڌور چاڙهڻ يا کين پينگهي ۾ لوڏي سمهارڻ، جنماشٽمي، ڏياري ۽ مهاشوراتريءَ تي جاڳرتو ڪرڻ، ٿڌڙيءَ تي ٿڌو ٽريو کائڻ، هوليءَ تي رنگ هڻڻ، ڏياريءَ تي ڏيئا ٻاري لڇميءَ جي پوڄا ڪرڻ. اهي سڀ چٽيل آهن.

مثال پيش آهن:

(1) رنگ ڀري هولي، اُمنگ ڀري هولي

(2) آئي ڏياري ڏيئن واري- گهر گهر لڇميءَ جي سواڳت جي آهي تياري

(3) تلسي ماتا سالگرام - توکي وار وار پرڻام
مان ڏيان توکي جل جي لوٽي
ڏيندين تو وئنکٺ ۾ ڪوٺي

(4) لعل تي وڃان - اکو پائڻ ٽي وڃان، پلو پائڻ ٽي وڃان
اَسان جي لعل تي ڀهراڻو جو سونهندو- ڇيڄن لاٽي ڇمان
اَسان جي لعل تي سيسا جو سونهندو- ديڳين لاٽي دمان

(5) اُير اُير چندرما، ٻاڙهي ٻاڙهي ليک ڪري

ناريون ڪماريون آيون ڪٺي ڪير جا ڪلش ڀري،
آسن واريون ارڳ چاڙهائن -
ارڳ ڏئي اَن جل ورتائن
پاڳيا وڏاتا ماتا، تن جا ٿي پاڳ پري.....

اوراٽو سيتلا ماتا جي ساراهہ جو گيت آهي. لاڪڙي يا ماتا جي بيمار اڳيان ڳايو ويندو آهي. وڏي ماتا، لاڪڙي يا اُرڙي جو اڳي ڪو علاج ڪونہ هو. سيتلا ماتا جي سيتل شين سان بيمار جي تتل تن کي ٺارڻ جي ڪوشش ڪئي ويندي آهي.

’امان ديوي آيم گهر ۾ پيهي کهڙي ڪريانس مزماني
پاٽ پساڙيون ٿڌڙيون مانيون، جندڙي ڪريانس قرباني

اهڙيءَ طرح اوراٽي ۾ ٿڌين چيزن ڏهي، مهي، جهلي، پينگهي ، خوبچند جي کوه ۽ گنگا جل جي ٿڌن ڇنڊن ، بولچند جي باغ جي ٿڌيءَ ڊاک ۽ سيتل هير جو خوبصورت ذڪر آهي. ماتاجي موٽ ڪائڻ تي بيمار کي ڇنڊو هڻڻ هڪ علم رسم آهي.

لوڪ گيت نج ڳوٺاڻو ادب آهي. عوام جي عين ٻين هڪ تصوير آهي. انساني زندگيءَ جو آئينو آهي. اهي اسان جي ريتين رسمن سان ائين جڙيل آهن جيئن وڻ پنهنجي پاڙ سان. سنڌ ۾ هندو مسلمانن جي الڳہ ريتين رسمن سبب انهن جا کي لوڪ گيت الڳہ الڳہ آهن پر انهن جي پنيان احساس ساڳيا آهن. ڪن ۾ مسلمانن جي پير ۽ هندن جي گوگل وير جو هڪ ئي هنڌ ذڪر آهي.

پهرين چادر وجهندو پير تي .... هوجمالو ....
گل چاڙهيندو گوگل وير تي .... هوجمالو ....

◆◆

سنڌي ٻوليءَ لاءِ - جوانن جو ورتاءُ

✍ يوجراج ڪيماڻي ’ڪرانتي‘

ٻولي لاءِ اُتساهہ ڪٿي !
جوانن ۾ سو چاهہ ڪٿي!
سنڌيءَ جي گهر جنم وٺي پي
ٻولي لاءِ کهڪاهہ ڪٿي!
ڀلائي پنهنجي ڀاشا ’ڪيماڻي‘
پڪ هڪ ڏينهن هو پڇتائيندا
پنهنجي قوم کي شرمائيندا
پنهنجو ڪنڌ جهڪائيندا

◆◆

ٽپہ

✍ ڪرشن راهي

ناهي، نہ هئڻ جو ڏُکہ آهي
هيءَ مرگہ ترشنا جي دنيا.
آهي، تہ هئڻ جو سُکہ ناهي.
اوندهہ، ٻن ٻرهين جي بات!
ڪير ٻُڏائي، ڪير ٻُڏي،
تارا تارا ٿي وئي رات!
خواب ۾ شايد ماڻيان،
جاڳہ ۾ جو نہ مليو آ
ننڊ ڪٿان پر آڻيان؟

◆◆

ورهاڱي کان پوءِ سنڌي غزل جو هئنڊ بوڪ

✍ واسديو موهي[1]

پرسرام هيرانند سچانندااڻي **ضيا** (1958-1911 ع) (ٽنڊو آدم - اُلهاسنگر)
(اڳ پرسو، رنجور تخلص پوءِ، سپاهي، سوڻائي به)
ڪتاب : 'آلاپ ضيا' ۾ چند غزل، تصوير احساس (1943)
پيشو: سنڌ ۾ پريس ڪمپازيٽر

پرسرام ضيا کي اگر جنتا جو شاعر ڪري سڏجي ته وڌاءُ نه ٿيندو. ضيا پنهنجي وقت جي عڪاسي ڪئي، پنهنجي شاهدي، پنهنجي آزمودي/انڀو (Experience) کي زبان ڏني ۽ سو به سليس، سلوڻي سنڌيءَ ۾:

تيل جي بدران ٻري ٿو اُف، ! غريبن جو لهوُ،
تن جي رت سان ڪئن نه محفل کي سجايو ٿو وڃي.

آلاپ ضيا - (6) ڏياري

هر خوشيءَ تي خاص ماڻهن جو رهي ٿو اختيار،
عام جي منهن تي نه ڏرجي ٿي ڪا سرهائي اڃا.

(7) اڄ ڏياري پر.....

البت، شروع ۾ ضيا تي به پارسيءَ جو اثر نمايان آهي:

خنجر-ابرو سان جي بسمر ڪرڻ چاهين ته ڪر،
پر خدا جي واسطي مشق-جفا کان منهن نه موڙ

(27)-منهن نه موڙ

پر جلد ئي مصنوعي/خيالي /ايراني خنجرن، تيرن، زلف جي پيچن وغيره جي ذهني غلام کان پاڻ کي آجو ڪري هوُ حقيقت -پرست ٿيو ۽ لکيو:

ملڪ ٿيو آزاد ۽ آباد ٿيا سرمائيدار،
آهي جنتا لاءِ پر ساڳي نراسائي اَجان.

(7) اڄ ڏياري پر.....

آزاديءَ جي خوشيءَ جي قلعي کوليندڙ سنڌي ترقي پسند شاعريءَ جو بنياد وجهڻ وارن ۾ ضيا، صحيح معنيٰ ۾ پهريون شاعر هو.

ضيا اڪثر مسلسل، مضموني غزل لکيا آهن،جن تي هن عنوان به ڏنا آهن: ڏياري، جوت جاڳائي، طاقت، بهار وغيره.

پر باوجود ان جي ، هنجي شعرن ۾ دلڪشي آهي، انفراديت آهي، جئن:

مان بہ هڪ تنهنجي خريدارن مان هوس،
جن توکي طلبيو، طلبگارن ۾ هوس.

بي خطا هوندي بہ جي بخشيا نہ ويا
اي ضيا مان تن گنهگارن مان هوس

(14) -اي محبوب !

هن جو 50 ڪن سال اڳہ لکيل تجسم (Personification) جو هيءُ انوکو مثال آهي:

ٿي هوا گل گل سان گستاخي ڪري،
تن کي چمندي ڪئن وڃي ٿي بار بار.

برف اڄ پيئي پهڙان تي ڳري،
سمنڊ سان جنهن کي ملڻ جو اِنتظار.

(9) بهار

پر اَهڙا مثال نہ جهڙا آهن. ضيا جا اڪثر غزل روايت- پرست آهن. اُنهن ۾ روايتي غزل جو لفظي تضاد /خيال جو ٽڪراءَ عام جام آهي:

فقير آهيان، فقيريءَ ۾ بہ سمجهان تو امير آهيان،
مريد آهيان مريدن جو مگر سمجهان تو پير آهيان.

(18) مان ڇا آهيان

(1) (1) (2) (2)

خموشي گفتگو ۽ بي زباني تي زبان سمجهي،
منهنجون خاموش اکڙيون ٻيڙڪن تقرير جي طاقت.

(3) (3)

(36) - طاقت

۽ رعايت لفظي بہ آهي:

ٻونءَ ساريءَ کي ٽئي ٻوَ ۽ لڏي عشق وڃي،
ضبط آهن سان ڪو طوفان اُٿاري تہ سهين!

جي ملي يار جي چائنٽ تہ اميري پانيان،
مونکي در جو ڪري دربان بهاري تہ سهين.

(19) رات گذاري تہ سهين

تنهن هوندي بہ ، اِن تي زور ڏيئي چئي سگهجي ٿو تہ ضيا جو گهڻو شعر زندگيءَ سان دوبدو آهي؛ هن گهڻو ڪجهہ اُهو لکيو، جيڪو نسن تي پوڳيو ۽ ذهني عياضيءَ کان پاسو ڪيو.

ڪيئلداس وليرام بيگواڻي **فاني** (1995-1914 ع) (ميان معب جو ڳوٺ- پوپال)
ڪتاب : غزل-ساموندي لهرون (1951)، سڪ سوز ۽ ساز (1983)، خزان جي خوشبو ۽ پيلا پن (1994)

پيشو: ليڪچرر، اسڪول پرنسيپال

ڪيئلداس فاني سنڌ ۾ ئي مڃيل شاعر ليکيو ويندو هو ۽ طرحي مشاعرن ۾ پاڳ وٺندو هو. اُن وقت، هوُ شيخ اياز، سترام همدرد ۽ سڳن آهوجا جون شروعاتي شعري ڪوششون نظر مان ڪڍندو هو. هنجو غزل شمع-پروانه، دوست-دشمن، اِنڪار-اقرار جهڙن روايتي لفظن تي بيٺل آهي. ڪيترن غزلن کي هن ، عنوان به ڏنا آهن. هڪ تسڪيني نُڪتو اِهو آهي ته هنجا غزل مضموني هوندي به اُنهن ۾ خيال جي گوناگيت آهي، جيئن ’هڪ ظالم لڪه مظلوم‘ غزل:

هڪ ڪرسي وڻ مان جوڙڻ جي قيمتي ڪيڏي،
ڪلن پڻن ڏارن ٽارن دم ٽوڙيو هوندو.

هڪ ٽيبل گلدستي جي سينگارڻ خاطر،
گهڻن گلن جو مالهيءَ ڪنڌ مروڙيو هوندو.

ساگر جي هڪڙي ڪُن جي خوراڪ غضب آهه،
طوفانن ڪيڏين ٻيڙين کي ٻوڙيو هوندو.

(خزان جي خوشبو پيلا پن. ص. 35)

۽ ڪٿي ڪٿي، شمع-پروانه يا ٻيڙيءَ سان نئون خيال جڙيل آهي:

پروانو شمع تي جلي حيران ٿو ٿيان،
وڏوا کي ٽڏيءَ باهه ۾ جلندو ڏٺو اٿم.

(خزان .... ص. 36)

نااُميديءَ ۾ به ڪوئي ٻار وانگر،
ڪاغذي ٻيڙيون ٿو نالي ۾ وهائي

(خزان .... ص. 33)

۽ ڪٿي ڪٿيخيال جي هم آهنگي، ربط ڇهي ٿو وڃي:

ڌرتيءَ جا دکه پهاڙ ڏسي ٿو ڦسي پوي،
چشمو جبل جي چشم مان وهندو ڏٺو اٿم.

(خزان .... ص. 36)

سڳن آهوجا (1921-1966ع) (شڪارپور- اُلهاسنگر)

غزل ڪتاب : ارمان (1970)

پيشو: ڪادي ۽ وليج انڊسٽري ۾ نوڪري

سڳن آهوجا ڀرپور مفڪر غزلگو شاعر هو . هن غزل کي روايتي زنجيرن کان آجو ڪيو ۽ غزل ۾ اهڙو مواد ڏنو جيڪو اڳتي هلي ٻين شاعرن لاءِ راهه روشن ڪري ويو.

غزل ۾ بدلاو جو ٻج، سڳن جي غزل ۾ چٽيل ملن ٿا. شهريت، خواهشن جو دٻاءَ، نئون سوچ، انداز بيان جي ڪاريگري کان جذبي جي سچائي، شدت وڏيڪ، اڪيلائي، پنهنجائيءَ جي ڪمي وغيره.

آهه هر ڳالهه تي مون ويچاريو،
يعني مون آهه دِپ ۾ ٺي گهاريو.

ٿي اڪيلائي وئي وڌيڪ اُداس،
توکي شايد مون پل ۾ ٺي ساريو.

مونکان منهنجي ٿو خواهشن جو پڇين،
يعني مون ڪيئن ڪيئن من ماريو.

(ارمان...ص. 58)

ڪانہ ڪا سيني کي لڳل آهي،
ساري دنيا جو سک قتل آهي.

تنهنجي منهنجي خوشي انهيءَ ۾ آهي،
آدمي پاڻ کان لڪل آهي.

(ص. 68)

ڪير ٿو ڪنهنجي سار لهي اڄ،
پاڻ کي پنهنجا يار چوايو.

نيٺ وڃي مون پنهنجي ٻاري،
ٻئي جي ٻرندي سيڪ نہ آيو.

(ص. 82)

سڳن جو، غزل جي خاص خوبي ، سونهن- رومان ، بہ تحقيقي آهي:

در بند نہ ڪر پنهنجائي جا،
هڪڙا وچن ٿا، ٻيا تہ اچن ٿا.

ڇو نہ تون لڳندين پيارو پيارو،
تنهنجا ڪنهن سان روش ملن ٿا.

توکي چاهي سڄي دنيا کي مونکي چاهڻو پيو،
پاڻ ۾ هڪڙي تو عالم کي سمايو آهي.
(ص. 52)

تنهنجي واتان ٻڌڻ ۾ ائين ٿي لڳو،
ڄڻ ٻڌل ڳالهہ آڻ ٻڌل آهي.
(ص. 69)

سينگار روز روز نئين طرز سان نہ ڪر،
ٻي ڪا ٿيڻ ٿي چاهين چا منهنجي نگاهہ لاءِ.
(ص. 67)

ڪنهن کي نظر سان ٻي سگهجي ٿو؟
دل کان منهنجا نيڻ پڇن ٿا.
(ص. 79)

حال ٻڌو يا حال ٻڌايو،
هِئن بہ ستايو هونئن بہ ستايو.
(ص. 82)

سڳن جي شعرن ۾ حوالائي سگهہ (Quotability) زبردست آهي. مٿي ڏنل شعرن ۾ اِها بخوبي ظاهر آهي.

سڳن ترقي پسند شاعر ليکيو ويندو هو. پر غزل ۾ اِن لاڙي جا ايڪڙ ٻيڪڙ شاعر ئي ملن ٿا. هن روايتي غزل جو لفظي تضاد /خيال جو ٽڪراءُ خوبيءَ سان نباهيو آهي:

هٿ تنگ، دل سخي ۽ طلبگار بيشمار
هاڻي ڇئو: ڪلان يا مان روئان نصيب تي.
(ص. 62)

تنهنجو پڪ هوندو پڌڻ جهڙو سفر جو احوال
جو مڙي بيٺو تڪي راهہ رسي منزل تي
(ص. 64)

سڳن جو فن پختو آهي. بندش چست آهي. هن سنڌي غزل کي اوچو ڪڻڻ شروع ڪيو هو ۽ شايد اُن کي اهڙي اوچائي تي پهچائي ها جو اڄ سنڌي غزل جو روپ ئي علحدو هجي ها. ڇاڪاڻ تہ اُهو اَڄ جتي پهتو آهي، اُتي اُهو شايد گهڻو اڳہ پهچي وڃي ها. سڳن جي ڪمهلي موت، غزل جي هڪ وڏي سگهہ کي ماري ڇڏيو.

ايشور نارائڻداس شرما **آنچل** (1928-1998ع) (ڪراچي- اُلهاسنگر)

ڪتاب : گهنڊ پيو گڙي (1967)، پاڇولا سانجهيءَ جا (1982)، پنڌ تتل واريءَ تي (1990) ، آتم جي تلاش (1993) ، ٽانڊاڻا انڌيري رات ۾ (1997)

پيشو: ريلوي ۾ نوڪري

ساهتيہ اڪادمي انعام: ٽانڊاڻا انڌيري رات ۾ (1997)

ايشور آنچل بنياد طور ترقي پسند شاعر هو . هن جو غزل ٿورو آهي. جنهن ۾ هوُ غزل جي روايتن سان نباهيندي ڪٿي ڪٿي فڪر جو عناصر جوڙي ٿو، جيڪو هن کي روايت کان مٿيرو ڪڍي ٿو.

جيڪڏهن خواب آهي هيءَ دنيا
ننڊ ڇڱبو تہ زندگي آهي!
(پاڇولا سانجهيءَ جا ...ص. 21)

وساڻا لڳہ سڄو وقت جهاڳي تاريڪيون،
ڪڏهن تہ جيءَ کي تارن- سڄي ڪا رات ملي.
(پاڇولا...ص. 30)

اڃي وئي نيٽ ڪم آوارگي پنهنجي،
اُتي پهتس جتي هوندن پهچ مشڪل ٿي.
(گهنڊ پيو گڙي...ص. 41)

هاءِ فطرت ۾ اسان جي هي تضاد آيو ڪٿان،
غم پلائڻ لاءِ غم جا گيت ڳايون ٿا اسين.
(گهنڊ ...ص. 42)

واسديو وينسمل ماڌوُ **نرمل** (1936-02.06.) (ڪراچي)
ڪتاب : منهنجا سُر ۽ تنهنجا گيت (1970)،هائي هات (1987)، ڳالهيون دل جون (1992) ، گيت اوهان جا (2000)
ساهتيه اڪادمي انعام: وچون وسڻ آيون (2007)
پيشو: انجنيئر
واسديو نرمل پايي جو شاعر آهي . هن جي غزل ۾ ، غزل جي لوازمن جو پورو نباهه هوندو آهي. سندس غزل ۾ ٻوليءَ جو استعمال پنهنجو پاڻ ۾ هڪ مثال هوندو آهي.

اي همت جا فرشتا، ڪٿن نه دل ۾ ڏس
ڪري پئي آرزو سان آس، هائي هات!

(هائي هات-ص. 39)

نرمل جو رومان به نمڪين آهي:

نرمل خيال رکه، ڪٿي مجنون نه ٿي پوين،
ليلي به گهر ۾ آهه ته پٿر به گهر ۾ آهه.

(منهنجا سُر تنهنجا گيت...ص. 17)

هنجو، شعر ۾ گرهه لڳائڻ جو ڏانو ڏيان ڇڪائيندڙ آهي:

ڪيڏو ڪمال آ اهو واعظ جي شان جو،
سڀ ڪنهن کي ڏس پتو تو ڏئي ''لامڪان''جو.

(منهنجا سُر...ص. 15)

نرمل ٻڌاءِ، ٿوڪي ۾، آخر ۾ ڇا ٿيو،
هڪن مثنوي ٻڌائي نه ڇڏ داستان کي

(گيت اوهان جا-ص. 56)

۽ هنجو، تجسم به:

هيءَ اِندلٺ ناهي، بادل-
هولي ڪيڏن پيا، پوتارا!

(ڳالهيون دل جون-ص. 19)

ڪم ۾ اچي ٻڌاءِ، مٽان ڪو ٻڌي وٺي،
ڪنهن کي ٿو اڪه پچين، اي ستارا، رکي رکي !

(هائي هات-ص. 44)

آخر ۾ نرمل جي جماليات ب ماڻيون:

ڪئن وسڻ نہ لڳن بجليون،
اِڏين نہ پنهنجا وار پکيڙ!

(ڳالهيون دل جون-ص. 19)

ٽيڪچند چيٺومل ريواڻي **مست** (15.03-1938.) (چوهڙ جمالي، لاڙ سنڌ- اُلهاسنگر)

غزل ڪتاب : ڪنهن سان اورين حال (1972)، اچ پيار ڪريون (1994)، نگاهون (1995) ، مسڪراءِ (2001)

پيشو: بلڊر ڪمپنيءَ ۾ ملازمت

ٽيڪچند مست ڪافي غزل لکيو اهي. سالن کان لکندو رهيو آهي. غزل جي بنيادي لوازمن- (1) پيار محبت- کي هن پنهنجن غزلن ۾ قائم رکيو آهي. هو (2) حقيقت شناس، سک درسي شاعر آهي. تنهن کانسواءِ، هو (3) سماجڪ اوڻاين تي ڪڏهن پيڙا وچان، ڪڏهن طنزيہ چوٽ ڪندي، نظر وجهي ٿو، (4) سنڌ، سنڌيت، سنڌي ۽ ترقي پسند ويچار هنجي غزل جي سونهن بڻجن ٿا.

(2) رهون ٿا ڌرتيءَ تي ٿي ۽ ڏسون ٿا لکش ڌرتيءَ جا،
اسين آهيون نہ سپنن ۾ چندرما تي، گهمڻ وارا

(نگاهون-ص. 6)

(1) ڪنهن جي دل ۾ نگاهہ سان پهچڻ،
راهہ آسان تي وئي آهي.

(نگاهون-ص. 42)

(3) چون مست عزت جي لائق ئي ناهي!
سندس صاف گوئي، نهايت بري آ

(نگاهون-ص. 28)

(4) روح کي راحت مست ڏين،
سنڌڙيءَ جا اوراڻا، يار.

(4) سنڌ ڇڏي ٻولي نہ ڇڏيسين،
سنڌيت آ منهنجي نس نس ۾.

سندري آسنداس **اُتمچنداڻي** (28.09-1924.) (حيدرآباد)
ڪتاب : ڏات ٻڻي لاٽ (2004)
پيشو: گهرڌياڻي
ساهتيہ اڪادمي انعام: وڇوڙو- ڪهاڻيون (1986)

سندري اُتمچنداڻي برک ڪهاڻي نويس آهي. هن جي نثري نظم جي ڪتاب 'هڳاءُ' (1993) سندريءَ جي نظمي قوتن جا جهلڪا ڏنا. تازو ئي ڇپيل 'ڏات ٻڻي لاٽ' ۾ سندريءَ جا نظم، گيت، بيت، غزل آهن. هن جو غزل روايتن سان جڙيل آهي. ۽ ان ۾ هڪ اهڙي نفاست آهي جا شايد هڪ استري غزل گو شاعر وٽان ئي ممڪن آهي:

وئي رات گذري، وئي ختم ٿي ٻات،
ڏي و هِر ڪرڻ ۾ وهاري ڇڏيوسين.
(ص. 1)

هي ڪهڙو پوپٽ پرڏيهي،
گُل ڪي آ سينگاري ويئو.
(ص. 5)

ڏِين سندي قطار سان مڪان جئن سجائجي
قِتل تيئن گهڻو نظر اچي مڪان، جا ڪجي.
(ص. 13)

ڪهڙي ڪارڻ ڪوُڪي ٿي ريل،
هوءَ تہ ڏيئڙي آدم جي ناهہ!
(ص. 14)

ٻاڏيءَ ڪي جئن ٻوَن لساري
ناري تئن ٿي هنڌ پساري.

لهر لهر سان چنڊ ٿو وچڙي،
ناري جاڳي رات گذاري.
(ص. 18)

ناري ٿانورداس لڇواڻي (03.08.1949) (ديولي ضلع اجمير)

ناري لڇواڻي جيتوڻيڪ اڃان تائين غزلن جو ڪو مجموعو شايع نہ ڪرايو آهي. پر هن جوغزل ڪنهن نئين شاعر جو نٿو لڳي، هوُ چڱو سگهارو غزل لکي ٿو: ھنجو مشاهدو بہ مٿاڇرو نٿو لڳي.

ڌرتيءَ جي سازش اڳيان
ماٺ ڪئي مجبور گگن

گُلَ ڏسو وڃي ٽي.ويءَ تي
ڏاڍي چڙ مان چيو چمن

من جي ڳالهہ بہ ڪر من سان
ٻاهر ڪنهنجا ٻڌن نہ ڪن

واجهائيندي شالن لاءِ
آخر اوڍي ويا ڪفن

هن جو رومان بہ من موهيندڙ آهي:

مان شل اهڙو پاڻي بڻجان
تون مون سان ، مان توسان وهنجان

سُرت اُڏاڻي دور گگن ۾
ساهہ ڪنيئہ پي ايڏو پرسان.

هينين شعرن ۾ ٻٽو قافيو موهيندڙ آهي:

ٿاهہ ڪرڻ لاءِ سيس نوايم
مگر ڳچيءَ ۾ ڦڏو وڌائون

دل ۾ سوراخ اڳيئي،
ڪوٺي ڪوٺي ڪڏ ڪيائون.

پيت ڪئيسين ماڪي مصري،
موت ۾ وک جو ڪڏو مُڪائون.

مرڻ لڳا وارث به ’موئن‘ جا،
ماس نه مليو هڏو منجهائون.

لتا ڪشنچند ٿهلياڻي ’حجاب‘ (11.11.1962) (الهاسنگر)
ڪتاب : بن بادل برسات (2001)
پيشو: ڊاڪٽر
لتا ٿهلياڻي حجاب جو گهڻو تڻو شعر غزل جي مزاج سان ٺهڪندڙ عشق محبت جو آهي:

گڏ ٻئي ساگر ڪناري هئاسين ريت ۾،
جئن ئي پير، سان لڳي ڇوليون پئي واپس وريون.
(بن بادل برسات-ص. 7)

اڄا ڊپ سمايل محبت ۾ آهي،
زماني جي ٺوڪر ڏڪائي ڇڏيو هو.
(بن بادل برسات-ص. 18)

پر ڪٿي فڪر به آهي:

سکن جي گلن سان مون گلشن سجايو،
ڏکن جي ڪنڊن ۾ مونجيون گذاريو.
(بن بادل برسات-ص. 14)

ڪٿن نه تاريڪي وچي ٿي چانڻجي،
مات ڪائيندي وچي ٿي روشني.
(بن بادل برسات-ص. 5)

◆◆

غزل ✍ لڪشمڻ دبي

تنهنجي دل ۾ راز هئا
منهنجا پڻ انداز هئا
جڳ ۾ جوڀن وارن جا
ڇا نه نرالا ناز هئا
ريجهائيندڙ ٿيندڙ رقص مٿر
ساڻ سريلا ساز هئا.
ڪڏهن ڪڏهن جي ٻڌا اٿم
اندر جا آواز هئا
دل ڏاريندڙ هئي اِنتها
ڪر پچيندڙ آغاز هئا
هر گل جو سهڻو - سهڻو

◆◆

نظم

ماتِ ۾ درد

✍ گيتڪار گووندا

ماتِ ۾ دَرِدَ، سَڀُ سَهِين ٿو ٿو
ڪُجهہ نہ هاڻِ ٻولِ، چُپُ رَهِين ٿو ٿو
ماتِ ۾ دَرِدَ......

1. جي توسان ظُلم ٿيا، ٻاڦ ٻاهِرِ نہ ڪَڍُ
تون آندر ٻاري، بَس وِڦلِين ٿو ٿو
ماتِ ۾ دَرِدَ......

2. ڪيرُ هِتي آ جو ڪير جو ڏوتل،
توُن بہ آنَ گهٽو، سَڀُ رهين ٿو ٿو،
مِاتِ ۾ دَرِدَ......

3. ’گووندا‘ڪا خطا، توڪان بہ ٿي هوُندي،
شُڌريل سڌائين پاڻَ کي رَبُ سڌِين ٿو ٿو،
ماتِ ۾ دَرِدَ......

◆◆

يارهن چوٽيون:
سڀ کان اهم آخري اهي لازمي پڙهجو

✍ واٽس-اَپ

1. آئرش چوٽي:
کوهہ ۾ ٽڪ نہ اُڇلايو ٿي سگهي
توهان ڪڏهن اُن مان پاڻي پيئو.

2. فرانسيي چوٽي:
پنهنجو پيار پنهنجي گهر واريءَ کي
ڏيو ۽ پنهنجو راز پنهنجي امڙ کي

3. اطالوي چوٽي:
پيار ۽ خوشبوءَ کي لڪائي نہ ٿو سگهجي

4. سوئس چوٽي:
جڏهن ماڻهوءَ جو پيٽ پرجي ويندو آهي
تہ اُن کي مانيءَ جو ذائقو محسوس ناهي ٿيندو.

◆◆

غزل

✍ ڪرشن راهي

- ننڊ ۾ اڄ نہ ٿا اَچن سپنا،
جاڳندي ئي ٿا سپ لهن سپنا.
- ڏينهن جو ئي ٿا جي وٺن ايڏو،
رات تائين نہ ٿا رهن سپنا.
- ڪو هجي آئيندو تہ ڏي سپنو،
صرف ماضيءَ مان ٿا ملن سپنا.
- هونئن تہ سپنا ٿي ويندا ها ساپيا،
هاڻ ساپيا مان ٿا ٿين سپنا.
- اَڄ مري يا جئي نہ ٿو ماڻهو،
اَڄ سندس ٿا مرن جئن سپنا.
- ڪوئي ملهہ ناهي اَڄ حقيقيت جو،
ماڻهو اَڄ ٿا ڏين وٺن سپنا.

◆◆

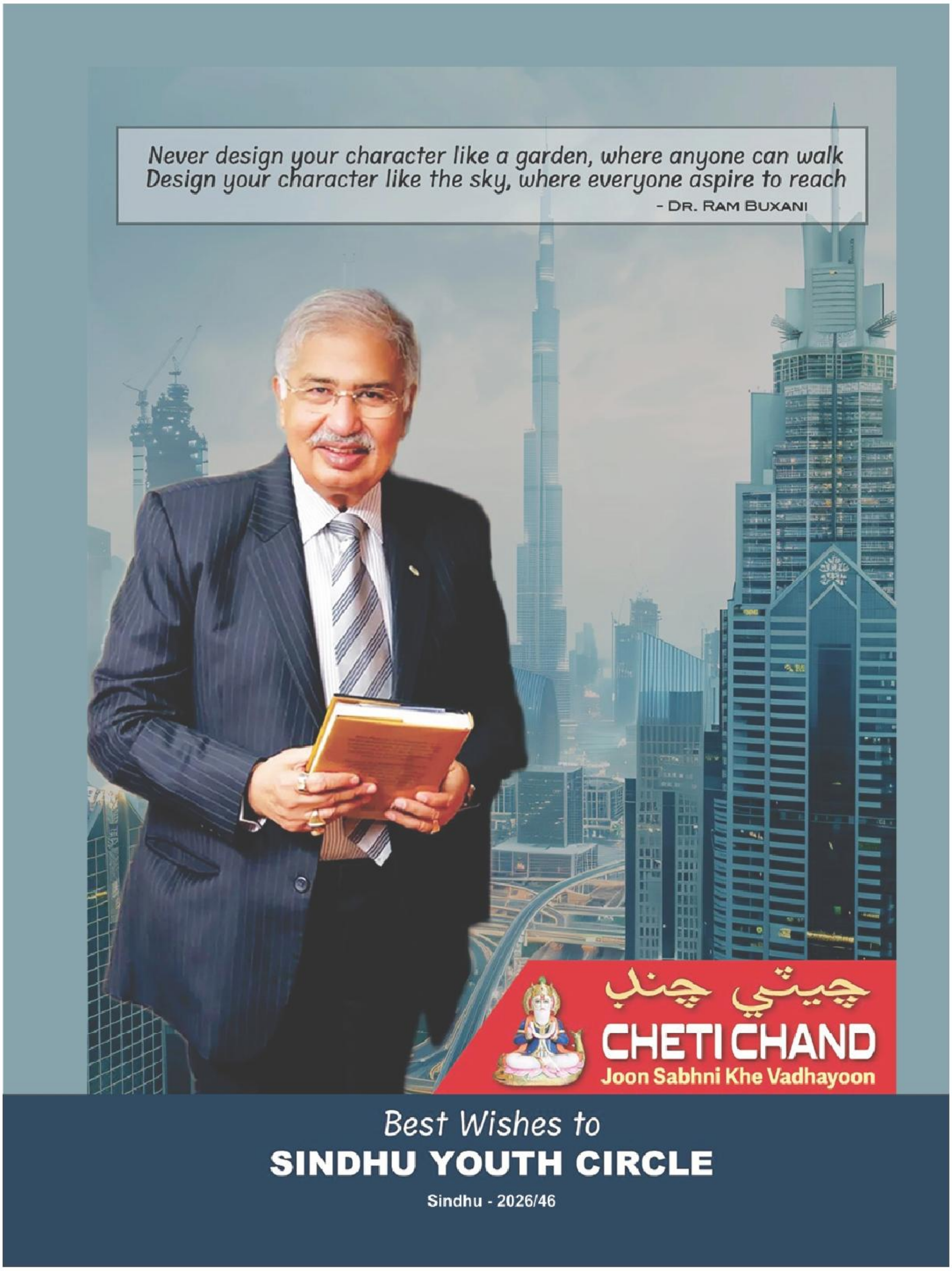
Never design your character like a garden, where anyone can walk
Design your character like the sky, where everyone aspire to reach
- Dr. Ram Buxani
چيٽي چنڊ
CHETI CHAND
Joon Sabhni Khe Vadhayoon
Best Wishes to
SINDHU YOUTH CIRCLE
Sindhu - 2026/46

چيتي چنڊ جون سنڌويوٽ سرڪل ۾ سنڌونگرواسين کي ڪروڙ ڪروڙ واڌايون

Rewachand Thakurdas

Brokers : SPICES & DRY FRUITS

With Best Compliments from :

Suresh Manik

President Vishwa Jagruti Mission, Ulhasnagar Mandal.

Jethanand Rewachand, Prakash, Lalit,
Sudhir, Vinay, Jai, Jatin, Darshit, Aryan
& Manik Family

**Navi Mumbai Office : D-41, A.P.M.C., Market I,
Phase II,Vashi, Navi Mumbai - 400 0705.
Tel. Mumbai : Direct : 7666556
Mob.: 9320059484, 9820059484**

جئہ جهوليلعل
JAI JHULELAL

جيئن سنڌي
JEEYAN SINDHI

جئہ سنڌي
JAI SINDHI

زندهہ سا قوم رهندي جنهن جي زبان زندهہ رهندي

Best Wishes to
SINDHU YOUTH CIRCLE
for celebrating CHETI CHAND
at
Sindhyat Cultural Centre سنڌيت ڪلچرل سينٽر

A WELL WISHER

"Humanity" The Best religion

Sindhu - 2026/44

سنڌو يوٿ سرکل، سيکشن ٢٢، اُلھاسنگر-٤٢١٠٠٣

SINDHU YOUTH CIRCLE

Regd. Public Trust - Estd. 1962

Donations are exempted u/s 80G of Income Tax Act vide order no. THN/CIT-III/80G/686/SYC 2007-08
CSR NO.: 00019433

Section - 22, Ulhasnagar - 421 003. ✆ : (0251) 2734916

email : sindhuyouthcircle@gmail.com • Watch Sindhu Youth Circle Women Wing

Office Timing : Morning 11 a.m. to 1 p.m. & Evening 7 p.m. to 8 p.m.

OUR ACTIVITIES

SINDHYAT CULTURAL CENTRE

1) **SINDHU BHAVAN** (Open Air Auditorium) - Available for Dramas, Variety Entertainment Programmes, Marriages & Many other Cultural Activities.
2) **MURIJ MANGHNANI GYMKHANA** - Opening Time : 6:30 a.m. to 11:30 a.m. & Eve. 6:30 p.m. to 10:30 p.m. with modern machines steam & massage facilities. Membership can be obtained by paying fee.
3) **KUM. PADMA MURIJ MANGHNANI LADIES FITNESS CENTRE** - 6:30 a.m. to 11:00 a.m. & Eve. 3:30 p.m. to 7:30 p.m.
4) **SUMAN RAMESH TULSIANI BOOK-BANK** - Free Text Books to poor and needy students from VIII Std. upto Post Graduation for all streams (Engineering, Commerce, Science, Medical and other courses). On every Sunday 10:00 a.m. to 1:00 p.m. & other notified days. Biggest help in District.
5) **PARMESHWARIBAI UDHAVDAS TALREJA CHARITABLE TRUST, MUMBAI** School & College Fee Help & Scholarships.
6) **COMMUNITY CENTRE** - For Social, Community & Rehearsal purpose.
7) **LEKHRAJ AZIZ LIBRARY & RESEARCH CENTRE** - Biggest Treasure in India of Sindhi Books (33,000 Books) with Research facility for Ph.D.
8) **MUSICAL PROGRAMMES AT AC CONFERENCE HALL** -
   (1) On 1st Sunday Sindhi Chowki (Session) 11:30 a.m. to 2:00 p.m.
   (2) On 2nd Sunday Hindi Session - 11:30 a.m. to 2:00 p.m.
   (3) On 3rd Sunday Sindhi Picture - Eve. 06:30 p.m. onwards.
   (4) On 3rd Saturday - Karaoke Music - Eve. 07:00 p.m. to 9:00 p.m.
   (5) Chand Celebration by SYCWW every month & seva at Swami Shanti Prakash Elders Home.
9) **LITERARY MEET (ADBI BAITHAK) SINDHI POETRY** - On 4th Sunday - 11:30 a.m. to 1:30 p.m.
10) **SINDHI DRAMA WORKSHOP** - Every Sunday 6:00 p.m. to 8:00 p.m.
11) **SYC WOMEN WING & STUDENT WING** - With many activities from time to time. Voice of women & students.
12) **SETH KISHINCHAND J. MANGHNANI GUEST HOUSE** - For Stay purpose with spacious self contained rooms. Facility for 30 people & above. Best in Town.
13) **YOGA** - Branch of SHRI AMBIKA YOGA KUTIR - 3 months certificate course For Gents every Sunday 7:30 a.m. to 9:30 a.m. For Ladies every Saturday 4:00 p.m. to 6:00 p.m.
14) **JUDO-KARATE CLASSES** - Thursday, Saturday & Sunday Eve. 6:00 p.m. to 8:00 p.m.
15) **WALL OF HAPPINESS** - A facility for poor to lift away clothes, shoes, chappal & other house hold items left by Donors.
16) **FREE MONTHLY RATION TO POOR WIDOWS** - WITH THE FINANCIAL HELP OF FOLLOWING: Pushp Hari Foundation, Nihchal Israni Foundation, Suman Ramesh Tulsiani Charitable Trust & Moti Ramchandani, Georgia, America. From Dubai - Jagdish Kanjhan, Shankardas Manwani, Ajit S. Ailani & many well wishers.
17) **COMMUNITY CERTIFICATE TO SCHOOL & COLLEGE STUDENTS**
18) **CELEBRATION OF NATIONAL DAYS & SINDHI FESTIVAL DAYS**
19) **SEMINARS & OTHER VIZ. "JIN TE ASAAN KHE NAAZ AHE" ETC.**
20) **REHEARSAL, MEDICAL CAMP & OTHER FACILITIES ON REQUEST.**

FOR ANY ABOVE ACTIVITIES & ANY OTHER ENQUIRIES CONTACT AT OFFICE.

Donations can be sent directly to:
SINDHU YOUTH CIRCLE Saving A/c. No. 458388660
Indian Bank, Ulhasnagar-421 003. IFSC Code: IDIB000U016

DONATE GENEROUSLY

Sindhu - 2026/43

Best Compliments to
SYC for Cheti Chand Utsav:

Mob.: 9850093113
9689447000
9822019220

SHANKER PLYWOOD
&
SUNIL LAMINATES

Since 1994

Shop No. 2, Sindhri Sagar, Maya Lawns, Link Road,
Ulhasnagar - 421 003. Tel.: 0251-2711555

ॐ

With Best Compliments From:

Lekhraj Manyar

RELAX®

Just Rely & Relax

RELAX® TRADERS

For Ply & Laminates

DEALERS :

• SRG PLYWOOD • HOLDER PLYWOOD •
• DEMELO-TUFF • MERINO LAMINATES •
• BISON PANEL •

Shop No. 1145/A, Furniture Bazar, Ulhasnagar - 421 003. (MS)
TEL.: 0251-273 2939 Mob.: 9326054454 / 9922779494
E-mail : relax1145@gmail.com

Dr. T. S. Gwalani's
SHIVKALA
DIAGNOSTIC CENTRE
SHIVKALA

SHIVAKSHAR
IMAGING CENTRE
Changing the world of Imaging Services

ALL UNDER ONE ROOF

24 HR SERVICE

AMBULANCE FACILITY FOR CT & MRI

Pathology Lab by
agilus diagnostics

FACILITIES

MRI SCAN

- Whole Body MRI
- Neuroradiology with Tumor Protocol Spectroscopy Perfusion & Volumetric Studies.
- Functional MRI (1st time in our city)
- Musculoskeletal Imaging
- Breast MRI
- Liver MRI Imaging & Gastrointestinal Imaging.
- Cardiac MRI Imaging
- Fetal MRI & Placental Imaging
- MRI Angiography

CT SCAN (ULTRAFAST MULTISLICE)

- Whole Body CT Scan
- Neuro Imaging
- Trauma & 3D - CT
- Virtual Brochoscopy & Colonoscopy (Fly through Imaging)
- CT Angiographies
- CT guided Biopsy, Abcess Drainage & other procedures.

- Digital X-Ray
- Portable Digital X-Ray
- Whole Body Sonography
- Obstetric Sonography
- 3D / 4D Ultrasonography
- Whole Body Colour Doppler
- Liver Elastography
- 2D & 3D Echocardiography
- Digital Mammography
- Breast Sonography With Elastography
- Transvaginal & Transrectal Ultrasound
- Paediatric Ultrasound
- Follicle Study
- OPG - Cephalogram
- E.C.G. (Cardiogram)
- Pathology Lab (Agilus Diagnostics)

Shivkala Apts. Near Shastri Chowk, Section 17, Ulhasnagar - 421003.
X-RAY & SONOGRAPHY 8390608090 CT SCAN & MRI 9022 555 000 PATHOLOGY 9322445500
Sindhu - 2026/40

With Best Compliments from:
Nirmal Tolani
+91-9822038423
JAS-ANZ
ISO 9001:2000 CERTIFIED
MELODY
Moulded Furniture
Marvel Gold
Maitri
Plastic Industries
Manufacturers & Exporters:
Plastic Moulded Furniture
Plot No. B-7, M.I.D.C, Murbad, Dist.
Thane-421 401. Tel.: +91-2524-224300
Website:www.maitriplastics.com
Sindhu - 2026/39

Our Best Wishes for
Celebrating Cheti Chand (Sindhyat Day) At Sindhu Bhavan, Sindhu Youth Circle, Ulhasnagar-3.

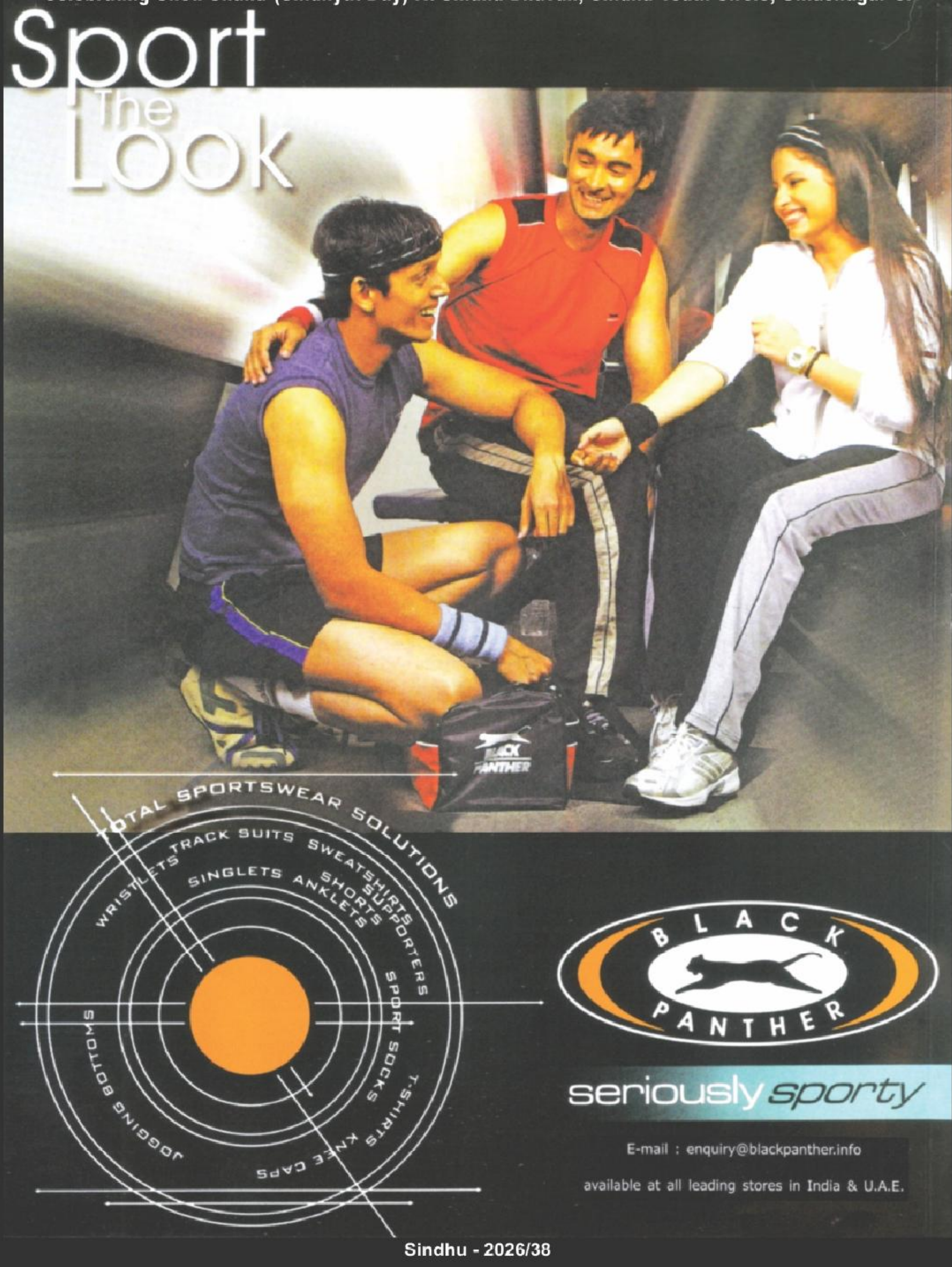

چيٽي چنڊ (سنڌيت ڏينهن) سنڌو يون،
سنڌيت ڪلچرل سينٽر ۾ ملهائڻ لاءِ
سنڌويوٽ سرڪل ۽ سنڌونگر واسين کي ڪروڙ ڪروڙ واڌايون

TVS

With Best Compliments from :

Anil Sahajwalla
Mob.: 904 999 5555

SUPREME AUTOMOBILES

Authorised Main Dealer : TVS MOTOR COMPANY LTD.

SALES • SERVICE • SPARES

ULHASNAGAR SHOWROOM
Behind Paras Industrial Estate, Near Saibaba Temple, Shantinagar, Kalyan Ambernath Road, Ulhasnagar-421 003. **Tel.: (0251) 270 8544 / 273 4725 / 77690 56000 E-mail: supremetvsars@gmail.com**

THANE SHOWROOM
Shop No. 4, 5, 6 & 7, Mary Gold Society Ltd., Opp Nitin Co. Panch Pakadi, Eastern Express Highway, **Thane (West) - 400 601. Mob.: 72628 20000 E-mail: supremetvsthane@gmail.com**

KALYAN SHOWROOM
Shop No. 2, Vasudha Apartment, Opp. ICICI Bank, Kalyan Murbad Road, Kalyan (West) - 421 301. **Tel.: (0251) 220 7010 / 91581 58900 E-mail: supremetvskyn@gmail.com**

DOMBIVLI SHOWROOM
Plot No. 101-102, Om Sai Ganesh Plaza, Near Saibaba Temple, Star Colony, Sagaon, Manpada Road, Dombivali (E) - 421 202. **Tel.: (0251) 287 4443 / 78758 37733 E-mail: supremetvsdom@gmail.com**

BADLAPUR SHOWROOM
Shop No. 1, 2, 3, 4 & 5, Shivneri CHS Ltd., Ramnagar, Aptewadi, Badlapur (East), Dist. Thane - 421 503. **Tel.: (0251) 269 2233 / 96655 77000 E-mail: supremetvsbld@gmail.com**

SHAHAPUR SHOWROOM
Shop No. 1 & 2, Shete Complex, Besides Vihan Honda Showroom, Cheropali, Shahapur, Dist. Thane. **Tel. No.: 7391-855000 E-mail: supremetvsshp@gmail.com**

AUTOMATED SERVICE STATIONS

Sindhu-2026/37

Our Best Wishes for
Celebrating Cheti Chand (Sindhyat Day) At Sindhu Bhavan, Sindhu Youth Circle, Ulhasnagar-3.

With Blessings of Param Pujya Sudhanshuji Maharaj

Manohar Wadhwa
Treasurer, Vishwa Jagruti Mission, Ulhasnagar Mandal
+91 80072 93508

metalchem

Mfrs. of:
Nickel Catalyst, Custom Catalyst & Salts

"Catalytic ideas for a better world"

Plant: Plot No. F1/15, 16, MIDC, Badlapur, Post: Kulgaon-421 503.
Dist. Thane, Maharashtra, INDIA.
Tel.: +91 788 799 2000 / +91 0251-2709689 / +91-0251-2690 300
E-mail: info@metal-chemindia.com / sales@metal-chemindia.com
www.metal-chemindia.com

REGENCY

DELUXE FAMILY RESTAURANT, BAR & BANQUET HALL

- The Exclusive Deluxe
- Family Restaurant Veg. & Non Veg.
- Luxurious Permit Room
- Banquet Hall for Parties
- Conference Room
- Children Amusement
- Generator Facility
- 10 Passenger Lift Facility
- Free Home Delivery
- Ample Car Parking

Separate Hall for Matrimonial Selection

Ballani Arcade, Near Chopra Court, Ulhasnagar-3.
Mob.: 8805720300 / 9730720300 Email : regency421003@yahoo.com

REGENCY GARDEN

MARRIAGE LAWNS

A Perfect Spot To Relax In Natural Atmosphere

- **MARRIAGE LAWNS**
  FULLY COMFORTABLE FOR 5000 PERSONS
- **LAWNS FOR COCKTAIL PARTIES**
  FOR 1500 PERSONS
- **PARKING INSIDE WITH SECURITY**
- **CHILDREN PARK**

SPECIAL ARRANGEMENTS FOR PARTIES

GENERATOR FACILITY

BALLANI COMPOUND, NEAR KAJAL PETROL PUMP, VITHALWADI RAILWAY STN. ROAD, ULHASNAGAR-421 003. Mob.: 9834952314 / 9960668844

FOR MARRIAGE LAWNS BOOKING CALL : 932600 3892 / 9821127646 / 9834952314

وڇڙيا آهيو پر وسريا نہ آهيو

In Loving Memory of

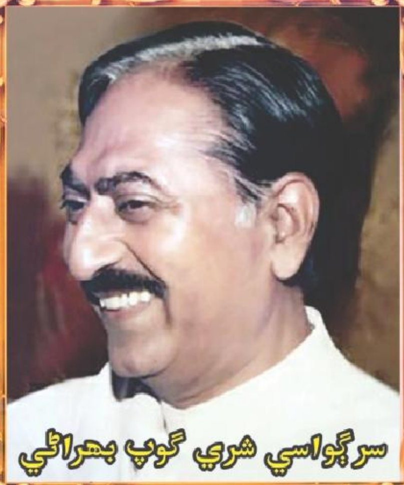

BHAU GOPE BAHRANI

20th MAY 1933 - 14th JUNE 2008

President Sindhu Youth Circle - 1973 TO 2008

SMT LEELAWANTI GOPE BAHRANI

.... - 8th March 2025

Fondly Remembered by Sons:

RAJA BAHRANI

SUNIL BAHRANI

BAHRANI FAMILY

وڇڙيا آهيو پر وسريا نہ آهيو

In Loving Memory of

Leelawanti M. Raghuvanshi **Manghanlal T. Raghuvanshi**

Fondly Remembered by:

Raghuvanshi & Family

PCI®
PCI Analytics Pvt. Ltd.
A-71, Road No.22, Wagle Industrial Estate, Opp. Lodha Grandezza, Near Spraytech Circle, Thane (W) - 400 604
Tel.: +91(22) 6831 93 93. Mob : +91- 93207 00351
Email : info@pcianalytics.in • Website : www.pcianalytics.in
Regd.Off: 3/14,Bhandup Ind.Est.,Pannalal Compd.,LBS Marg,Bhandup (W),Mumbai-400 078
CRISIL
NSIC-CRISIL
MSE • 2
NABCB
IAF
ISO 9001 : 2015
GAS EQUIPMENTS
Gas Purification Panel Model - GPP-01
Digital Gas Flow Meter
Gas Monitoring System & Mechanical-Automatic Gas Change Over
Oil Free Air Compressor & Filter
Cylinder Regulator
GAS GENERATORS
High Capacity By Nitrogen Generator
Nitrogen Air Generatorfor GC
Zero Air Generator for GC / TOC
Hydrogen Gas Generator
HPLC COLUMN OVEN & WASHING PUMP
HPLC Column Oven
SONICATORS
Ultrasonic Bath
Ultrasonic Bath (Sonicator) with chiller
Probe Sonicator (Advanced)
GC / HPLC / ICP SPARES / CONSUMABLES
pconlab®...
Solvent Filtration Kit
Sample Filtration Kit
Peek Finger Tight Fittings & Mobile Phase Filter
Syringes (GC/HPLC)
Vials, Caps & Septa for GC & HPLC
Cuvettes-Quartz / Glass & D2 / Hollow Cathode Lamp
Capillary Columns
Syringe Filters
HPLC Columns
GAS PIPING & UTILITIES PROJECTS
Gas Pipe Routing
P-lok® (Precision Fittings)
SS 316 Pipes
GI Pipes & Fittings
NEW OXYGEN ANALYSER
Oxygen Analyser
IR-FTIR ACCESSORIES
KBr Die Set
Hydraulic Press
HPLC Column Storage Cabinet
HPLC Column Safety Cabinet
pconlab®...
P-lok® (Precision Fittings)
PcolSafe® Column Safety Cabinet

OUR ACTIVITIES

HOLI CELEBRATION ON 04-03-2026 AT AC CONFERENCE HALL

INAUGURATION OF OUR BEAUTIFIED GROUND WITH PAVER BLOCK ON 21-12-2025 WITH 'CHAND' DAY CELEBRATION BY SYCWW TEAM

OUR ACTIVITIES

NEW YEAR DHAMAKA ON 1ST JANUARY 2026

PARTICIPATION OF OUR TRUSTEES AT CHETI CHAND MAHAYATRA 2025

OUR ACTIVITIES

SINDHU ADBI CLASS - LITERARY MEETS (199 TO 214) GLIMPSES

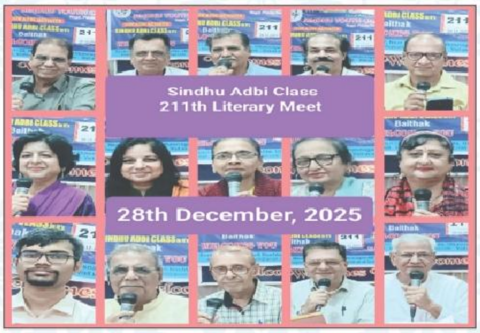

OUR ACTIVITIES

SINDHU ADBI CLASS - LITERARY MEETS (199 TO 214) GLIMPSES

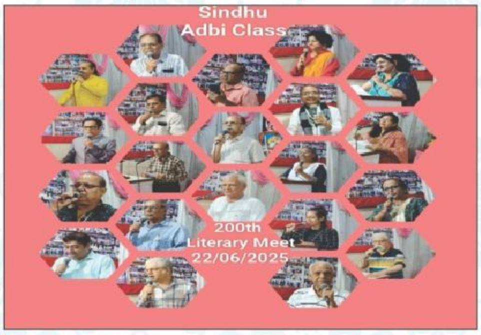

OUR ACTIVITIES

SWAR SAMRAT - II – DISTRICT LEVEL KARAOKE COMPETITION HELD ON 14TH & 15TH JUNE AT AC CONFERENCE HALL

INTERNATIONAL YOGA DAY CELEBRATION JOINTLY WITH OUR BRANCH OF SHRI AMBIKA YOGA KUTIR ON 22-06-2025 AT CIRCLE. CHIEF GUEST MLA KUMAR AILANI & BJP TALUKA PRESIDENT RAJESH VADHARIYA

OUR ACTIVITIES

SHRADHANJALI AT THE EVE OF RATION DISTRIBUTION IN MEMORY OF RAMIDEVI MIRCHANDANI, BHAU HARISH MIRCHANDANI & SMT. PUSHPA HARISH MIRCHANDANI ON 15-08-2025 & 07-10-2025
PUSHP HARI FOUNDATION

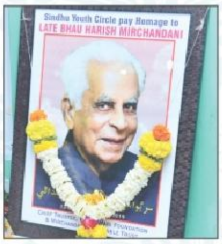

CHAND CELEBRATION BY SYCWW & STUDENTS WING

SYC WOMEN WING ENTERTAINING PHYSICALLY CHALLENGED CHILDREN AT SAI BABA SCHOOL WITH BIRTHDAY CELEBRATION OF LAVINA CHOUDHARY

SHRADHANJALI GIVEN TO
DR. CHOITHRAM GIDWANI 25/12/2025

SHRADHANJALI GIVEN TO
SHAHID HEMU KALANI 21/01/2026
शहीद हेमू कलानी ची 102 जन्मशताब्दी

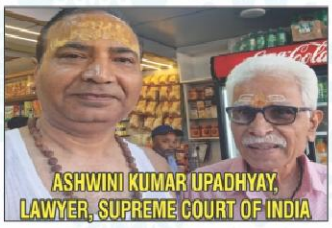

ASHWINI KUMAR UPADHYAY,
LAWYER, SUPREME COURT OF INDIA

OUR ACTIVITIES

SHRADHANJALI AT OUR PROGRAMMES

SMT. LEELABAI KANJHAN, MOTHER OF OUR PRESIDENT JAGDISH KNAJHAN 10-10-2025

SANT KANWARRAM & PARSRAM ZIA

ROCHIRAM KHANWANI 'SINDHI'

MASTER RANJHAN

M. KAMAL - WRITER

SMT. SARITA KHANCHANDANI, SOCIAL ACTIVIST

OUR ACTIVITIES

VISIT OF OUR VICE PRESIDENT AJIT S. AILANI, MD - NEW AGE INSURANCE BROKER, LLC DUBAI ON 17-09-2025

VISIT BY MAHINDER PUNWANI, DIRECTOR NIHCHAL ISRANI FOUNDATION, MUMABI

VISIT BY SANJAY BABAR TO SEE OUR RATION SEVA

VISIT BY DR. AGARWAL, BIOGRAPHER, WRITER TO SEE OUR LEKRAJ AZIZ LIBRARY

OUR ACTIVITIES

VISIT OF OUR PRESIDENT JAGDISH KANJHAN ON 15TH AUGUST INDEPENDENCE DAY CELEBRATION & RATION SEVA IN HONOUR OF BAHU HARISH MIRCHANDANI

INTERACTION WITH MANAGING COMMITTEE, WOMEN & STUDENT WING COMMITTEE ON 15TH AUGUST

SEVA AT SHANTI PRAKASH ELEDERS HOME

OUR ACTIVITIES

66TH BIRTHDAY CELEBRATION OF JAGDISH KANJHAN OUR PRESIDENT ON 22-02-2026 WITH AGM & MONTHLY RATION SEVA TO POOR WIDOWS

JASHAN-E-SINDHYAT (SEASON-2)

ON 16TH FEBRUARY 2026
AT THE CELEBRATION OF MURIJ MANGHANI BIRTH CENTENARY

Visit by Organisers of Hind Ki Chadar
350th Birth Anniversary of
Guru Teg Bahadur to be held by
Maharashtra Govt. on 28th Feb. & 1st March
at Kharghar
Rameshwar Naik OSD of Chief Minister
Devendra Fadnavis (on mike),
Baba Harnam Singh Ji, Rajesh Kunthe Ji
along with MLA Kumar Ailani

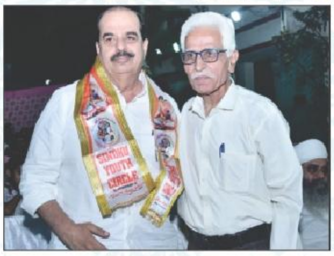

OUR ACTIVITIES

JASHAN-E-SINDHYAT (SEASON-2)

ON 16TH FEBRUARY 2026

AT THE CELEBRATION OF MURIJ MANGHANI BIRTH CENTENARY

OUR ACTIVITIES - BIRTHDAY CELEBRATION OF TRUSTEES

60TH BIRTHDAY CELEBRATION OF GULSHAN LULLA, CHAIRMAN ON 22-05-2025

VISIT BY HARESH KEWLANI, DUBAI TO SEE OUR MONTHLY RATION SEWA ON 20-04-2025

OUR ACTIVITIES

BIRTHDAY CELEBRATION OF MANAGING COMMITTEE MEMBERS

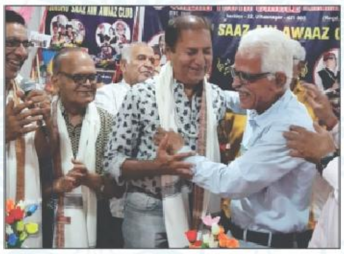

BIRTHDAY CELEBRATION OF RAM JAISINGHNANI, COMMITTEE MEMBER

BIRTHDAY CELEBRATION OF RAMESH MOTWANI, COMMITTEE MEMBER

BIRTHDAY CELEBRATION OF CHIEF COACH GAJINDER DIXIT, MURIJ MANGHNANI GYMKHANA

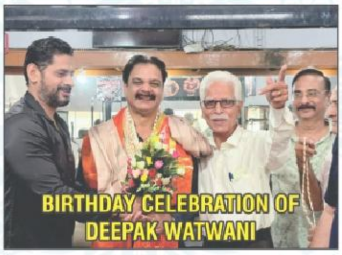

BIRTHDAY CELEBRATION OF DEEPAK WATWANI

BIRTHDAY CELEBRATION OF RAMESH DAYARAMANI, JEEV DAYA TRUST

OUR ACTIVITIES

79TH BIRTHDAY CELEBRATION OF SUNDER DANGWANI. CHIEF EXECUTIVE TRUSTEE ON 11-05-2025

OUR ACTIVITIES

69TH BIRTHDAY CELEBRATION OF MONA RUPANI, WOMEN WING PRESIDENT ON 07-09-2025

73RD BIRTHDAY CELEBRATION OF HARESH RUPANI, ASSOCIATE PRESIDENT ON 11-10-2025

OUR ACTIVITIES

REPUBLIC DAY 26TH JANUARY 2026 FLAG FURLING AT THE HANDS OF MRS. MONA & MR. HARESH RUPANI, SUNDER DANGWANI & GUEST MR. JAGDISH TEJWANI

SINGER TEAM

SYC WOMEN WING

CULTURAL TEAM

MARTIAL ARTS

DANCING & SINGING TEAM

OUR ACTIVITIES

FLAG HOISTING WITH CULTURAL PROGRAMME ON INDEPENDENCE DAY 2025 AT THE HANDS OF MLA KUMAR AILANI & OTHERS

OUR ACTIVITIES

GLIMPSES OF SINDH FUSION-3.0 HELD ON 10-01-2026
AN INTER-COLLEGIATE DANCE & DRAMA COMPETITION

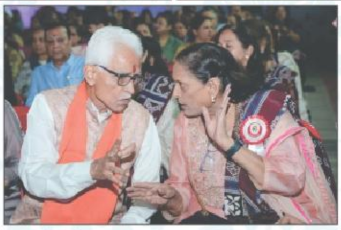

GLIMPSES OF SINDH FUSION-3.0 HELD ON 10-01-2026
AN INTER-COLLEGIATE DANCE & DRAMA COMPETITION

INTERNATIONAL WOMEN'S DAY CELEBRATION ON 08-03-2026

AWARDS TO DISTINGUISHED WOMEN at the hands of Trustee SYCWW President Mona Rupani Chief Trustee Sunder Dangwani & Associate President Mr. Haresh Rupani with a cultural programme of Women Wing

Felicitation & Award to Dr. Payal Kukrani, MLA Ahmedabad at the hands of full Team of Sindhu Youth Circle

Felicitation & Award to Sandhya Dudani, Director Jhulelal Trust School & Jr. College, Ulhasnagar

Felicitation & Award to Lt Kashish Methwani, Indian Army
(A youngest Sindhi lady for joining Indian Army)
In her absence award was given to her parents

Felicitation & Life Time Achievement Award to
Guest of Honour Shri Ladharam Nagwani
at the hands of Trustees

Felicitation & Life Time Achievement Award to Chief Guest
Padma Bhushan Dr. Suresh Advani, Renowned Oncologist

Felicitation of Dr. Payal Shewani, Dubai
at the hands of Smt. Mona Rupani, President SYCWW

Cultural Programme by SYCWW Team

Joint Photo of Women Wing & Student Wing

OUR ACTIVITIES

JHULAN JI MAUJ - 24/08/2025 AT CHALIYA SAHEB & ARRANGED TRANSPORT FOR ELDERS OF SWAMI SHANTI PRAKASH ELDERS HOME TO ENJOY THE CHETI CHAND PROGRAMME

JHULAN JI MAUJ AT SWAMI SHANTI PRAKASH ELDERS HOME

Felicitation of Mr. & Mrs. Manish Rupani, Distinguished Guests
Suman Ramesh Tulsiani Charitable Trust

سنڌو يوٿ سرڪل مهلا ويڀاڳ

SINDHU YOUTH CIRCLE WOMEN WING

VOICE OF WOMEN

(Associate to Managing Committee)

OFFICE BEARERS 2025 - 2028

1 Mona Rupani

2 Aruna Bhatia

3 Lavina Choudhari

4 Pooja Chawla

5 Sangeeta Vindrani

6 Anjali Sharma

Pooja Advani

Dhanwanti Nagpal

Asha Sahijani

Vidhi Bhatia

Janvi Ramnani

Nisha Sachdev

Anisha Gangwani
Anchal Sharma
Anjali Sharma
Anjali Rohra
Aruna Bhatia
Arti Jagnani
Asha Idnani
Asha Rijhwani
Asha Sahijani
Alka Golani
Bharti Wadhwani
Bhavika Valecha
Bhavisha Gwalani
Bindiya Lalwani
Bhavisha Bhavnani
Bhawisha Sharma
Bhavana Dawer
Daya Jashnani

Dhanwanti Nagpal
Disha Sharma
Geeta Talreja
Harsha Chetwani
Heena Shahdadpuri
Heena Makhija
Indu Sharma
Indira Udasi
Janvi Ramnani
Janvi Changlani
Kajol Golani
Karishma Karira
Kanchan Jagyasi
Kanchan Khubchandani
Kavita Punjabi
Kiran Aswani
Komal Jani
Komal Punjabi

Lata Goswami
Lavina Choudheri
Laxmi Purswani
Dr. Manju Khanchandani
Manju Sajnani
Madhu Achra
Maya Dodeja
Meena Ailani
Mona Rupani
Meghna Parmani
Neeta Badlani
Neeta Panjwani
Nirmala Balchandani
Nisha Sachdev
Nisha Sajnani
Nandani Kevlani
Palak Gogiya
Priya Vachani

Pooja Brijwani
Pooja Chanchlani
Pooja Chawla
Pooja Advani
Pramila Dubey
Priya Changlani
Rani Punjabi
Rani Wadhwani
Reshma Sharma
Reshma Fatnani
Rita Vachhani
Rita Wadhwa
Rukmani Pathai
Roma Gangwani
Roshni Gerella
Roshni Tolani
Reena Multani
Sangeeta Vindrani

Siya Ahuja
Sneha Sharma
Sunita Ahuja
Sunita Khanchandani
Shweta Joshi
Seema Chhabria
Dr. Tamana Tarani
Varsha Motwani
Veena Bhatia
Veena Lalwani
Veena Nathani
Vidhi Bhatia
Varsha Dawani
Varsha Ahuja
Varsha Gangwani
Varsha Rupchandani
Veena Watwani
Vidya (Lata) Rohra
Varsha Vaswani

SENIOR BOARD MEMBERS

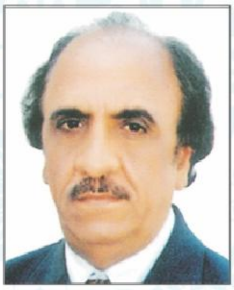
CHANDER MANGHNANI

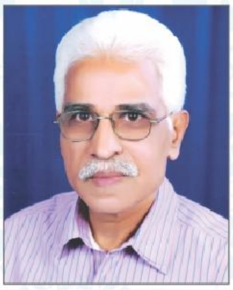
SUNDER DANGWANI
(MANAGING TRUSTEE)

NAND CHHUGANI

HARI CHOITHANI

GOBIND ISRANI

ISHWAR MANWANI

MOHAN JESWANI

VASHU BRIJWANI

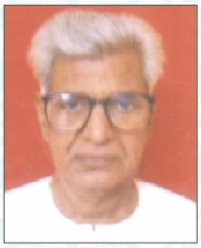
NANIK MANGLANI

RAJU HARGUNANI

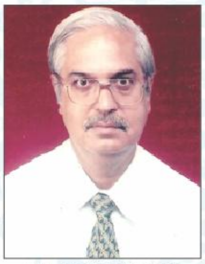
HARESH RUPANI

RAMESH MOTWANI

RAM JAISINGHANI

RAJA BAHRANI

MANAGING COMMITTEE FOR THE YEAR 2025-2028

GOBIND ISRANI
Finance & Gen. Adm. Secretary

PRAKASH JHURANI
Monthly Ration Secretary

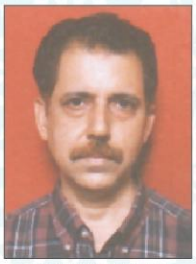

RAJU HARGUNANI
Music Secretary

RAMESH MOTWANI
Secretary Aziz Library

SUNIL UDASI
Book Bank Secretary

PRAKASH CHANGLANI
Karaoke Incharge

RAM JAISINGHANI
Yoga Secretary

MONA H. RUPANI
President, Women Wing

RAJA BAHRANI
Karate Secretary

HARI CHAWLA
Campus Secretary

RAJU JANI

TULSI (DILIP) WADHWANI
Internal Auditor

NAND SACHDEV
Legal Advisor

ASSOCIATE TO MANAGING COMMITTEE

NANDLAL BATHIJA

SEEMA R. HARGUNANI

DEEPAK SAHAJWANI

MAHESH MANUJA

DILIP BUDHWANI

ROHIT ROHRA

MANAGING COMMITTEE FOR THE YEAR 2025-2028

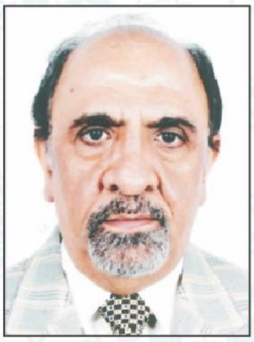

CHANDER MANGHNANI
Chief Patron

JAGDISH KANJHAN
President

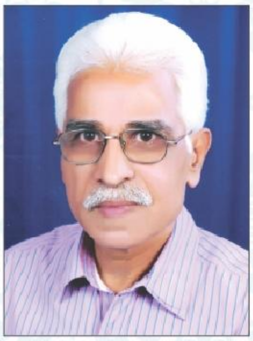

SUNDER DANGWANI
Hon. General Secretary
Chief Executive Trustee
Addl. Charge Auditorium, SYCWW

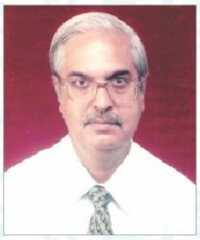

HARESH RUPANI
Associate President

GULSHAN LULLA
Chairman

AJIT S. AILANI
Vice President

CHANDER GOLANI
Vice President

ANIL SAHAJWALLA
Vice President

MANOHAR WADHWA
Vice President

CHANDER MANWANI
Vice President

SURESH MANIK
Vice President

SINDHU YOUTH CIRCLE

Programme Committee For Annual Charity Show 2026

CHANDER MANGHNANI
(Chief Patron)

JAGDISH KANJHAN
(President)

SUNDER DANGWANI
(Chief Executive Trustee)

SUNDER DANGWANI
(Chief Organiser)

RAJU HARGUNANI
SMT. MONA RUPANI
(Organiser)

GULSHAN LULLA
PRAKASH CHANGLANI
(Organiser)

SUNDER DANGWANI
(Souvenir Incharge)

NAND CHHUGANI
(Editor 'SINDHU' Magazine)

HARESH RUPANI
(Associate President)

GULSHAN LULLA
(Chairman)

Our Vice Presidents S/Shri AJIT S. AILANI, CHANDER GOLANI, ANIL SAHAJWALA, MANOHAR WADHWA, CHANDER MANWANI, SURESH MANIK

OUR HELPING HANDS:

GOBIND ISRANI	**PRAKASH JHURANI**
HARI CHAWLA	**RAJA BAHRANI**
SUNIL UDASI	**NANDLAL BATHIJA**
RAM JAISINGHANI	**DILIP BUDHWANI**
RAMESH MOTWANI	**ISHWAR MANWANI**
DEEPAK SAHAJWANI	**NANIK MANGLANI**
VIJAY MULCHANDANI	**MOHAN JESWANI**
DILIP WADHWANI	**MAHESH MANUJA**
LAL PUNJABI	**RAJU JANI**
VASHU BRIJWANI	**HARI CHOITHANI**

Kishin Ramnani	Puran Gur	Kavita L. Panjabi
Mukesh Israni	Mahesh Israni	Seema Hargunani
Manish Khilnani		

SYC WOMEN WING

Aruna Bhatia	Vidhi Bhatia	Asha Sahijani
Lavina Choudheri	Pooja Advani	Dhanwanti Nagpal
Janvi Ramnani	Pooja Chawla	Anjali Sharma
Nisha Sachdev	Sangeeta Vindrani	Indira Udasi

Gahna Ramchandani (Student Rep.), Chirag Chawla & Krishin Chawla

✻ STARS OF CIRCLE ✻

LIFE MEMBERS

Anil Lalwani
Anil Sahajwala
Ajit S. Ailani
Ashok Talreja
Assan Lulla
Assar Golani
Anil Choithani
Dr. Avinash Dangwani
Chander Manghnani
Chander Golani
Dano Chandwani
Dilip Hingorani
Dilip Wadhwani
Gobind Israni
Gul Wadhwani
Gulshan Lulla
Hari Choithani
Haresh Rupani
Mrs. Indira Udasi
Ishwar Manwani
Jagdish Kanjhan
Kamlesh Dangwani
Kishore H. Mirchandani
Ladik Menghani
Lakho Juriani
Lal Punjabi
Mrs. Lavina Choudheri
Mahinder Punwani
Manu Paryani
Mohan Jeswani
Mohan Rohra
Mohan Rangwani
Mahinder S. Dangwani
Manohar Panjwani
Mahesh Israni
Mona Rupani
Mukesh Israni
Murli Kukreja
Nand Chhugani
Nanik Manglani
Prakash M. Valecha
Prakash Dangwani
Pramod Kalra
Prakash Choithani
Prakash Changlani
Raju Hargunani
Raju Dangwani
Ramesh Tulsiani
Mrs. Sati Sahajwalla
Mrs. Seema Hargunani
Shankar Sadhwani
Shankardas Manwani
Suman R. Tulsiani
Sunder Dangwani
Suresh Ruprell
Sunil Udasi
Surinder Choithani
Vashu Brijwani
Vikas Manghnani
Vijay H. Mirchandani
Vijay H. Narsinghani

PATRON MEMBERS

Anand Lakhiani
Ashok Avtani
Ashok Dayaramani
Ashok S. Harchandani
Bhagwan Shivlani
Bhisham Ahuja
Chander K. Moryani
Dr. Chander Achhra
Dharmu Budhwani
Dharmu Dhameja
Dhiraj G. Chowdhary
Gopal Sukhwani
Gordhan Golani
Haresh Lulla
Hari Bhatia
Haresh Ailani
Hareshlal Harchandani
Ishwar Bhavnani
Inder S. Gwalani
Jaikumar Manik
Kumar Ailani
Lal Hardasani
Mohandas Kaudomal
Mohan Hirani
Murli Adnani
Nitesh M. Gangaramani
Smt. Maya Kishore Shahani
Nand Jethani
Newand Karira
Nilesh Vazirani
Prakash Panjwani
Pritam Kukreja
Prem Mangtani
Rajesh Sachanandani
Raju T. Jethwani
Rajesh Bhavnani
Ramesh Bhavnani
Sadhu Matai
Shyam Rijhwani
Suresh Teckchandani
Sunder (Babu) Mangtani
Sunil Sachdev
Tejumal Hiranandani
Thakurdas Chandwani
Vashu Shroff

MEMBERS

Akshay Ahuja
Amit Lekhwani
Anil Ahuja
Anil M. Ahuja
Anil Ballani
Ashok Makhija
Bharat Bhagchandani
Brijnath Lala
Dr. Chander Achhra
Deepak Dangwani
Deepak Sahajwani
Deepak K. Lulla
Devidas Bharwani
Devender Hargunani
Dileep Khatwani
Dilip Budhwani
Deepak Sidhwani
Deepak Sahajwani
Jayesh Jhurani
Haresh Thadani
Hari Chawla
Jaidev Vagaria
Jethanand Bhagia
Smt. Janvi Ramnani
Smt. Kavita L. Panjabi
Kamlesh Chhugani
Kishin Ramnani
Manish Khilnani
Manish Khilwani
Mahesh Manuja
Shri Manohar Wadhwa
Motiram Kukreja
Smt. Meera Sewlani
Mahesh Jhurani
Malhar Budhwani
Manav Budhwani
Smt. Meghna Sahajwalla
Naresh Jethmalani
Nandlal Bathija
Parshotam Changlani
Pradeep Hotwani
Puran Gur
Prakash Jhurani
Radhakishin Makhija
Raju Jagiasi
Raju Jani
Ram Jaisinghani
Ramesh Motwani
Dr. Rakesh J. Udasi
Raja Bahrani
Smt. Ridhi Jhurani
Rohit Rohra
Sagar Varliani
Satram Verhani
Sunil Bahrani
Sunil Bhatia
Sunil Rohra
Dr. Sunit Paryani
Sunil Sharma
Suresh Manik
Varandmal Kukreja
Vijay Dangwani
Vijay Mulchandani
Vinod Bhurani

OUR ACTIVITIES

LIFE TIME ACHIEVEMENT AWARD TO SUNDER DANGWANI, CHIEF TRUSTEE FOR PROMOTION OF SINDHYAT AT THE HANDS OF MR. & MRS. HEENA SHAHDADPURI CHIEF ORGANISER OF DILER SINDHI ON 19-4-2025

COURTESY BY:

MOTI (MIKE) & BEENA RAMCHANDANI

GEORGIA, USA.

OUR ACTIVITIES

LIFE TIME ACHIEVEMENT AWARD ON 5-5-2025 TO SUNDER DANGWANI, CHIEF TRUSTEE IN PRESENCE & SUPPORT FOR OUR SINDHI HERITAGE & CULTURAL EXTRAVAGANZA FROM FEDERATION OF ASSOCIATION THANE (F.A.S.T) AT THE HANDS OF SAI CHOTURAM, VASAN SHAH DARBAR & CHIEF ORGANISER SHRI RAJU KHETWANI

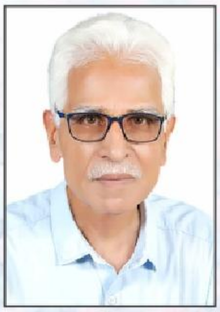

... GEN. SECRETARY'S REPORT 2025-26

Wish You All Happy Cheti Chand

On behalf of my programme committee I welcome you all at eve of Cheti Chand Charity Show prgramme by our own team of artists, dancers, singers of our Sindhu Saaz & Awaaz Club, SYCWW & Student Wing with release of 44th "SINDHU" Literary Magazine issue which covers our activities with photos & launch of Circle's Website.

This special issue is dedicated to our Chief Patron **Dada Murij Manghnani** my guide my godfather, bhamashah of circle on his centenary birth anniversary.

Circle is now 64 years old (1962 - 2026). During the year circle's progress went up and up at all levels. On activities front we have done 8 mega programmes and 60 regular programmes and this is big achievement in itself. We encourage upcoming artists in field of singing, dancing, drama, acting etc. under the able leadership of our SYCWW President Smt. Prof. Mona Haresh Rupani along with the help of student wing. Circle help in developing them and do expenditure on them. Previously our programmes were by professionals now we have our own team for doing full length programmes viz. our Annual Cheti Chand Programme, 15th August, 26th January, Women International Programme. Entertainment, refreshment, cash & gifts to elders of Swami Shanti Prakash Elders Home & mentally retarded children of Nav Jeevan School, Celebration of Chand every month & children programme every month by SYCWW team and many more.

We are thankful to all donors specially big donors viz. Nihchal Israni Foundation, Suman Ramesh Tulsiani Charitable Trust, Pushp Hari Foundation, Parmeshwaribai Udhavdas Charitable Trust, Chander Golani - PCI Pvt. Ltd. (all from Mumbai) **Jagdish Kanjhan - our President**, Shankardas Manwani, Ajit S. Ailani, Anil Chandirani, Haresh Kewlani all from Dubai, Mike Beena Ramchandani - America, Prakash Mohandas Valecha - Banglore, Regency Foundation Mahesh Agarwal, Daswani Family from Japan and many more. Due to their continued donation since years we are able to give 750+ poor widows monthly ration every month from 6 centres (increase from 650 to 750 during the year), Community Certificate to students for school & college admission, fee help in form of scholarship, higher secondary and college books of all streams viz. engineering, commerce, science, CA and other. Around 1100 students got help during the year. (The biggest book bank in Thane Dist.)

During this year we have gone for beautification of the circle, ground development and many other structural changes to give circle better outlook, on this nearly 15 lakhs already spent and 2 crores more minimum required to give better shape to 64 years old sindhi cultural centre having infrastructure, sindhi artists, the biggest Lekhraj Aziz Sindhi Library & Research Centre with women wing & student wing. Our aim is to open **"Sindhu School of Art & Culture Academy"** & **Sindhu Niketan (Museum)** for that we need Rs. 5 crore.

World's 1st AI powered Sindhi Website is developed by our member Dr. Avinash Dangwani & team and will be launched at our Cheti-Chand Program. You can get all information on this website.

This is the only NGO of our community with 64 years record of service which have all facilities under one roof. We don't talk, our results talk. Are you ready to join & help??

Since last 52 years my team given me opportunity as a Pradhan Sewak (Chief Executive Trustee). I express my gratitude & sincerely thanks to all of them.

ON behalf of all my trust members, thank you all.

WE appreciate your goodwill, donations, concern for Sindhyat, help for monthly ration to poor widows, Education help for brilliant needy students & hope same will continue in future also.

SUNDER DANGWANI
Chief Organiser
Hon. Chief Executive Trustee